

Wat maakt een stad kindvriendelijk? Op verkenning met kinderen

Céline Ramioul

Thesis voorgedragen tot het behalen
van de graad van Master of Science
in de ingenieurswetenschappen:
architectuur

Promotor:

Prof. dr. ir. arch. Ann Heylighen

Assessor:

Ir. Veronique Charlier

Begeleider:

Piet Tutenel

© Copyright KU Leuven

Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van zowel de promotor(en) als de auteur(s) is overnemen, kopiëren, gebruiken of realiseren van deze uitgave of gedeelten ervan verboden. Voor aanvragen tot of informatie i.v.m. het overnemen en/of gebruik en/of realisatie van gedeelten uit deze publicatie, wend u tot dept. Architectuur, Kasteelpark Arenberg 1/2431, B-3001 Leuven, +32-16- 321361 of via e-mail naar ir.arch.secretariaat@kuleuven.be.

Voorafgaande schriftelijke toestemming van de promotor(en) is eveneens vereist voor het aanwenden van de in deze masterproef beschreven (originele) methoden, producten, schakelingen en programma's voor industrieel of commercieel nut en voor de inzending van deze publicatie ter deelname aan wetenschappelijke prijzen of wedstrijden.

VOORWOORD

Het thema ‘Kinderen en architectuur’ sprak me meteen aan toen ik een keuze moest maken uit de verschillende aangeboden onderwerpen voor mijn masterproef. Het feit dat er in dit onderwerp aandacht werd geschonken aan een groep die sterk aanwezig is in de samenleving, maar minder sterk wordt vertegenwoordigd, gaf voor mij de doorslag. Het (kleine) steentje dat ik kon bijdragen door het schrijven van mijn masterproef, motiveerde mij steeds opnieuw.

Ik heb enorm veel bijgeleerd bij het schrijven van deze masterproef. Niet alleen op vlak van onderzoeksvaardigheden, maar ook op vlak van levenservaring. In het bijzonder het onderzoek met kinderen heeft mijn blik geopend. Ik kijk er naar uit om wat ik geleerd heb te laten weerspiegelen in mijn eigen loopbaan.

Het eindresultaat was niet hetzelfde geweest zonder de hulp van een aantal mensen. Vooral mijn promotor prof. Ann Heylighen en mijn begeleider Piet Tutenel wil ik bedanken voor de gedetailleerde feedback, opbouwende kritiek en motivatie tot en met de laatste loodjes. Het was een zeer aangename samenwerking waarbij ik veel heb bijgeleerd.

Voor mijn onderzoek heb ik daarnaast mogen samenwerken met zowel volwassenen als kinderen. Dit was een zeer boeiende ervaring voor mij en zonder jullie medewerking was ik er niet geraakt. Ik wil graag alle kinderen bedanken voor hun inzet en medewerking, alsook de leerkracht voor haar tips. Verder wil ik graag de ouders en stadsmedewerker die ik heb geïnterviewd bedanken. Hopelijk vonden jullie het ook interessant om mee te werken aan mijn onderzoek.

Ten slotte wil ik nog mijn ouders en mijn vriend bedanken voor het luisteren naar mijn verhalen en hun motiverende woorden. Niet alleen tijdens het schrijven van mijn masterproef, maar doorheen heel mijn studie hebben ze mij steeds weer aangemoedigd bij moeilijke momenten.

Veel leesplezier,

Céline Ramioul

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	I
Inhoudsopgave.....	III
Lijst met afbeeldingen	V
Samenvatting	VII
Abstract.....	IX
1. Inleiding.....	1
1.1. <i>Probleemstelling</i>	1
1.2. <i>Theoretisch kader</i>	2
1.3. <i>Methodologie</i>	5
Deel 1: Kindvriendelijke stad vanuit het perspectief van kinderen	7
2. Literatuur	9
2.1. <i>Methodologie</i>	9
2.2. <i>Bevindingen</i>	9
2.2.1. Onderzoek met kinderen.....	9
2.2.2. Mogelijke methoden	10
2.2.3. Belangrijke thema's	14
3. Op verkenning met kinderen.....	17
3.1. <i>Methodologie</i>	17
3.1.1. Voorbereiding	17
3.1.2. Uitvoering	17
3.1.3. Analyse	18
3.2. <i>Bevindingen</i>	19
3.2.1. Per methode	19
3.2.2. Omgeving	22
3.2.3. Persoonlijke aspecten.....	31
3.2.4. Activiteiten	33
3.2.5. Sociale interactie	35
3.3. <i>Reflectie</i>	37
3.3.1. Methodologie	37
3.3.2. Bevindingen	40
Deel 2: Kindvriendelijke stad vanuit andere perspectieven	45
4. Labels	47
4.1. <i>Methodologie</i>	47
4.2. <i>Bevindingen</i>	47

4.2.1.	Child Friendly Cities	47
4.2.2.	Kindvriendelijke Steden en Gemeenten.....	53
4.3.	<i>Reflectie</i>	56
5.	De stad Leuven	59
5.1.	<i>Methodologie</i>	59
5.2.	<i>Bevindingen</i>	59
5.2.1.	Behalen van het label	60
5.2.2.	Implementatie	63
5.3.	<i>Reflectie</i>	67
6.	Twee ouders	71
6.1.	<i>Methodologie</i>	71
6.2.	<i>Bevindingen</i>	71
6.2.1.	Omgeving	72
6.2.2.	Persoonlijke aspecten	73
6.2.3.	Activiteiten	74
6.2.4.	Sociale interactie	75
6.3.	<i>Reflectie</i>	76
Deel 3: Synthese	79	
7.	Discussie	81
7.1.	<i>Vergelijking van de verschillende perspectieven</i>	81
7.2.	<i>Beperkingen van het onderzoek</i>	84
7.3.	<i>Verder onderzoek</i>	85
8.	Conclusie	87
Referenties	89	

LIJST MET AFBEELDINGEN

Figuur 1 Onderzoeksofzet.....	1
Figuur 2 Tekening met zijaanzicht.....	20
Figuur 3 Tekening met combinatie boven- en zijaanzicht.....	20
Figuur 4 Tekening met bos, park en treinspoor.....	22
Figuur 5 Bomen.....	23
Figuur 6 Informatiebord in het park.....	23
Figuur 7 Duim naar onder bij auto.....	23
Figuur 8 Duim naar boven bij fietsen.....	23
Figuur 9 Papiertjes op de grond.....	24
Figuur 10 Vuilnisbak.....	24
Figuur 11 Lege waterpartij.....	24
Figuur 12 Uitlaatpijp.....	24
Figuur 13 Politiewagen.....	25
Figuur 14 Ambulance.....	25
Figuur 15 Treinspoor met rijdende trein.....	26
Figuur 16 Parkeermeter.....	26
Figuur 17 Tekening met kruispunt en splitsing.....	26
Figuur 18 Werken.....	27
Figuur 19 Werfzone.....	27
Figuur 20 Tekening met werkers.....	27
Figuur 21 Tekening met zebrapad, verkeerslicht en sporthal.....	28
Figuur 22 Tekening met speeltuin, handelszaak, sporthal, politiekantoor.....	28
Figuur 23 Tekening met supermarkt en winkel.....	29
Figuur 24 Woning.....	29
Figuur 25 Kerk.....	29
Figuur 26 Frituur.....	30
Figuur 27 Schoolpoort van lagere graad.....	30
Figuur 28 Lagere graad.....	30
Figuur 29 Lagere graad speelplaats.....	30
Figuur 30 'Vandalisme'.....	31
Figuur 31 Voetgangers- en fietsersbrug met graffiti.....	31
Figuur 32 Kunst op een gevel.....	31
Figuur 33 Graffiti of vandalisme?.....	31
Figuur 34 Politiewagen doorheen haag.....	32
Figuur 35 Kat achter een raam.....	32
Figuur 36 Het hol.....	32
Figuur 37 Speeltuig in het park.....	34
Figuur 38 Glijbaan in het park.....	34
Figuur 39 Lege waterpartij.....	34
Figuur 40 Sporthal.....	34
Figuur 41 Wegwijzers.....	35
Figuur 42 Tekening met 'de indiaan'.....	36
Figuur 43 Kat onder een auto.....	37

SAMENVATTING

Sinds enkele decennia is kindvriendelijkheid een belangrijk aspect geworden in onze maatschappij. Het **Kinderrechtenverdrag** (1989) was de aanleiding voor deze bewustwording. In deze masterproef wordt onderzoek gedaan naar een kindvriendelijke **stad**. Wat maakt nu net een stad kindvriendelijk? Daar blijkt nog geen helder antwoord op te bestaan en dikwijls wordt deze term ingevuld door volwassenen, in plaats van samen met kinderen zelf. Vaak worden er in steden **kind-specifieke** plaatsen ontworpen, maar op die manier worden kinderen en jongeren uit beeld gebracht. Er is nood aan een vernieuwing van de stad als een plaats voor iedereen, inclusief kinderen. In het eerste deel van deze masterproef wordt het **perspectief van kinderen** op kindvriendelijke steden onderzocht. Voor het achterhalen van het perspectief van kinderen, wordt eerst een verkennend **literatuuronderzoek** verricht om voeling te krijgen met dit domein. Vervolgens wordt er samen met kinderen **onderzoek** gedaan naar hun perspectief. Wat denken ze over de kindvriendelijkheid van hun stad en hoe beleven de ze de stad?

In het tweede deel worden **andere perspectieven** onderzocht. Een van deze perspectieven is het perspectief van het **Child Friendly Cities Initiative** (1996) van UNICEF dat gebaseerd is op de Rechten van het Kind. Het label wordt gegeven aan steden waarbij de stem van kinderen een integraal deel zijn van het beleid. De Vlaamse versie hiervan is het label **Kindvriendelijke Steden en Gemeenten**. Het perspectief van deze **labels** wordt online onderzocht en er wordt nagegaan hoe het Vlaamse label een plaats krijgt in het beleid van een stad. Daarnaast wordt het perspectief van de **stad Leuven** onderzocht via online onderzoek en een interview met een medewerker van de jeugddienst. Als laatste perspectief worden twee ouders (van één van de deelnemende kinderen) geïnterviewd. Ten slotte, in het derde deel, worden al deze perspectieven in verband gebracht met het perspectief van kinderen.

De indrukken en ervaringen die kinderen hebben in de omgeving, kunnen hun beleving interessanter maken. Kinderen vinden fysieke grenzen spannend en zijn **nieuwsgierig** naar wat erachter ligt. Ze hebben niet veel nodig en vaak zijn **'spel- en beweegprikkel'** al genoeg om hen aan te zetten tot spelen. Uit het onderzoek blijkt dat volwassenen niet altijd zien welke plaatsen **affordances** (wat men kan doen in een ruimte) kunnen hebben voor kinderen en dat kinderen zelf niet altijd bewust zijn van deze **affordances**. Mijn onderzoek suggereert dat **overgangszones** (plaatsen die we passeren in de loop van het dagelijkse publieke leven) relevant zijn voor kinderen en jongeren. Deze overgangszones zijn belangrijk voor hen op vlak van autonome mobiliteit en **affordances** zoals spelen en sociale interactie. Daarnaast kunnen de **affordances** die een stad aanbiedt voor kinderen, ook de **beleving** van de stad voor mensen met een beperking, mensen op leeftijd, ... verbeteren. Wat goed is voor kinderen, is goed voor iedereen.

Er zijn een aantal **uitdagingen** die belangrijk zijn voor kindvriendelijkheid in de huidige maatschappij. **Vergroening** en **vergrijzing** zijn twee van deze maatschappelijke uitdagingen en leiden tot spanningsvelden tussen jong en oud. Een andere maatschappelijke uitdaging is **veiligheid**. Het zou kunnen dat kinderen **voorzichtiger** zijn als ze zich niet in het bijzijn van hun ouders doorheen de stad verplaatsen. Na mijn onderzoek kan ik nog een uitdaging toevoegen: het **milieu**. Het was verrassend hoeveel kinderen en volwassenen bezig zijn met het milieu, het klimaat en de opwarming van de aarde. Door hieraan te denken, denken ze aan hun **toekomst**.

Tijdens mijn onderzoek stelde ik vast dat kinderen vaak niets willen veranderen aan hun omgeving, of zich er niet van bewust zijn dat de omgeving verbeterd kan worden. Door middel van **participatieprocessen** zouden ze hier wel ervaring mee kunnen opdoen. Daarnaast hebben kinderen een andere kennis over de

stedelijke omgeving dan volwassenen, hoewel ze deze kennis vooral van hen overkrijgen. Het feit dat ze anders denken dan volwassenen, kan alleen maar een **verrijking** zijn in participatieprocessen.

ABSTRACT

Since a couple of decades, child-friendliness has become an important aspect of our society. The **Convention on the Rights of the Child** (1989) was the reason for this awareness. In this master's thesis I will be doing research on child-friendly **cities**. What makes a city child friendly? There appears to be no clear answer to that question and often this term is filled in by adults, instead of by children themselves. Child-specific places are often designed in cities, but that way children and young people are brought out of view. There is a need for a renewal of the city as a place for everyone, including children. In the first part of this master's thesis, the perspective of children on child-friendly cities is investigated. To research the **perspective of children**, an exploratory literature study is conducted to get in touch with this domain. Subsequently, research is done together with children to investigate their perspective. What do they think about the child-friendliness of their city and how do they experience the city?

Other perspectives are explored in the second part. One of these perspectives is the perspective of the Child Friendly Cities Initiative (1996) of UNICEF that is based on the Rights of the Child. The label is given to cities where the voice of children is an integral part of the policy. The Flemish version of this label is the '*Kindvriendelijke Steden & Gemeenten*' label. The perspective of these **labels** is researched, and it is examined how the Flemish label gets a place in the policy of a city. In addition, the perspective of the **city of Leuven** is being investigated through online research and an interview with a youth service employee. As a final perspective, two **parents** (of one of the participating children) are interviewed. Finally, in the third part, all these perspectives are compared to the perspective of children.

The impressions and experiences that children have in the environment can make their experience more interesting. Children find physical boundaries exciting and are **curious** about what lies behind them. They don't need much and "**play and move stimuli**" are often enough to encourage them to play and move. My research shows that adults do not always see which places have **affordances** (what you can do in a place) for children and that children themselves are not always aware of these affordances. My research suggests that **transition zones** (places that we pass through in the course of daily public life) are relevant to children and young people. These transition zones are important to them in terms of independent mobility and affordances such as play and social interaction. In addition, the affordances that a city offers for children can also improve the **experience** of the city for people with disabilities, older people, etc. What is good for children is good for everyone.

There are a number of **challenges** that are important for child-friendliness in today's society. **Rejuvenation** and **aging** are two of these societal challenges and lead to fields of tension between young and old. Another social challenge is **safety**. Children may be more careful when they move around the city without the presence of their parents. After my research I can add another challenge: the **environment**. It was surprising how many children and adults are concerned with the environment, climate and global warming. By thinking about this, they think of their future.

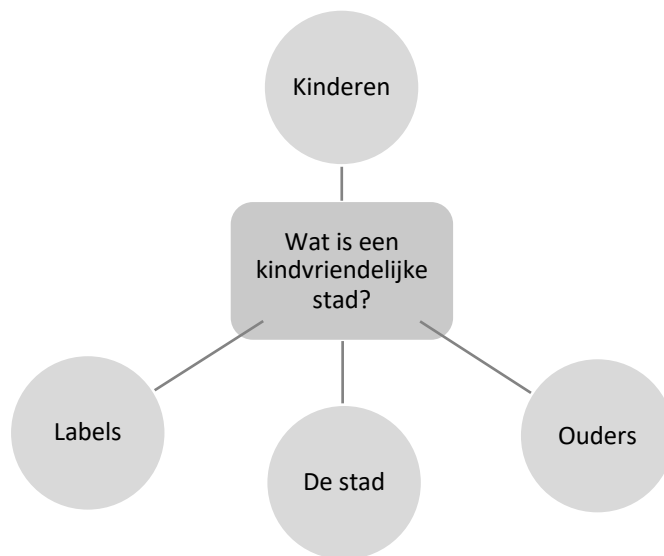
During my research I found that children often don't want to change anything about their environment or are not aware that the environment can be improved. They could gain experience with this through **participation processes**. In addition, children have a different knowledge about the urban environment than adults, although they mainly get this knowledge from them. The fact that they think differently from adults can only be an **enrichment** in participation processes.

1. INLEIDING

Sinds enkele decennia is kindvriendelijkheid een belangrijk aspect geworden in onze maatschappij. Het **Kinderrechtenverdrag** (1989) was de aanleiding voor deze bewustwording. In deze masterproef wordt onderzoek gedaan naar een kindvriendelijke **stad**. Wat maakt nu net een stad kindvriendelijk? Daar blijkt nog geen helder antwoord op te bestaan en dikwijls wordt deze term ingevuld door volwassenen, in plaats van door kinderen zelf. In dit hoofdstuk wordt eerst het probleem verkend en vervolgens wordt een theoretisch kader voorgesteld dat zal worden gebruikt in de reflecties. Ten slotte wordt de aanpak van het onderzoek voor deze masterproef geschetst.

1.1. PROBLEEMSTELLING

Wat maakt nu net een stad kindvriendelijk? In mijn onderzoek ga ik kijken wat het antwoord hierop is vanuit het (voor mij belangrijkste) perspectief van kinderen alsook vanuit andere perspectieven (Figuur 1). Over kindvriendelijkheid werd al veel geschreven, maar ik wil nu onderzoeken hoe dit is in de praktijk, meer specifiek in de **stad Leuven**. Daarnaast heb ik de indruk dat er veel over kinderen wordt geschreven vanuit een volwassenen perspectief. Daarom is het voor mij belangrijk om voor het onderzoek van mijn masterproef ook samen te werken met kinderen. Als resultaat verwacht ik dat de verschillende perspectieven niet altijd zullen overeenstemmen, en zeker niet met het perspectief van kinderen, die nochtans de belangrijkste betrokkenen zijn. Na het onderzoek ga ik na wat de implicaties kunnen zijn voor het **ontwerp** van een kindvriendelijke stad.

Figuur 1 Onderzoeksopzet

Kinderen hebben evenveel **recht** op de stad als volwassenen. Toch wordt er met hen niet voldoende rekening gehouden. De ruimtelijke planning maakt veelal van **auto's** een prioriteit en duwt kinderen weg naar plaatsen die specifiek voor hen ontworpen zijn, zoals speelpleinen (Carroll, Witten, & Stewart, 2017). Een goed voorbeeld hiervan is skateboarden, waarvoor veel moeite wordt gedaan om dit te beperken tot bepaalde plaatsen en om skaters letterlijk uit de stad te ontwerpen (Woolley, 2017, zoals aangehaald in Carroll et al., 2017). Er is nood aan een verschuiving van aan de ene kant kinderen te beperken tot **kind-specifieke** plaatsen, naar de andere kant waarbij volledige straten, pleinen, parken herdacht worden als plaatsen voor zowel kinderen als volwassenen (Carroll et al.,

2017). Een manier om kinderen meer te integreren in de stedelijke samenleving is door meer in te spelen op **participatie van kinderen** bij het ontwerp van een stad. Daarnaast kan participatie van kinderen ontwerpprocessen sterk verbeteren door het bijbrengen van meer creativiteit en een frisse kijk op het ontwerp (Cilliers & Timmermans, 2014; Parnell & Patsarika, 2014; Derr, 2015, zoals aangehaald in Derr & Tarantini, 2016).

Een kindvriendelijke aanpak kan zelfs het potentieel hebben om een hele reeks aan vooruitstrevende doelstellingen te herenigen, zoals gezondheid en welzijn, duurzaamheid en veiligheid (Arup, 2017). Daarnaast blijkt kindvriendelijkheid meer te zijn dan dat. Men kan kindvriendelijkheid zelfs gelijkstellen aan **mensvriendelijkheid**: veilige wegen, propere lucht, voldoende onderwijs- en zorgfaciliteiten zijn niet alleen goed voor kinderen (UNICEF, 2018a). Een beleid dat gericht is op kinderen zal voor iedereen een voordeel zijn.

1.2. THEORETISCH KADER

Wanneer het de bedoeling is om de ontmoeting tussen kinderen en hun stedelijke omgeving te onderzoeken, moet de onderzoeker gaan naar plaatsen waar kinderen het stedelijke in hun dagelijks leven tegenkomen (Raittila, 2012). Als je onderzoek doet naar de ervaring van kinderen, betekent dit dat er respect moet zijn voor elk kind als een unieke en gewaardeerde **ervaringsdeskundige** van zijn of haar wereld (Greene & Hogan, 2005).

In 1989 ontstond uit de zogenaamde '**new sociology of childhood**', een groep onderzoekers die pleit voor een nieuwe conceptualisatie van kinderen en jongeren. Deze groep trachtte de sociale kijk op kinderen te herstellen van biologische mensen in wording tot sociale burgers en wezens met rechten (Corsaro, 2005; Mayall, 2002; Prout & James 1990; Qvortrup et al. 1994, zoals aangehaald in Bishop & Corkery, 2017). Deze benadering staat bekend als de op **rechten-gebaseerde benadering**. Sindsdien heeft deze benadering veel participatief onderzoek met kinderen en jongeren ondersteund. De reden voor dit onderzoek is dat het betrekken van kinderen wordt gezien als de juiste manier om te beantwoorden aan hun rechten als burgers om te participeren in beslissingsprocessen die hun leven beïnvloeden (Knowles-Yanez, 2005, zoals aangehaald in Bishop & Corkery, 2017).

De grootste **obstakels** voor de inclusiviteit van kinderen en jongeren zijn in alle culturen, sociaal en ruimtelijk, verbonden met de **mentaliteit**. De sociale normen rond de waarde en acceptatie van kinderen en jongeren, bepalen de sociale processen van planning en ontwerp (Sanoff, 2010, zoals aangehaald in Bishop & Corkery, 2017). De gebouwde, fysieke omgeving is een **uitdrukking** van de maatschappij die ze gebouwd heeft en is naast een fysiek fenomeen ook een sociaal fenomeen. Alles wat we doen als lid van een maatschappij, wordt beïnvloed door de cultuur van die maatschappij en daarbij is stadsplanning geen uitzondering (Sanoff, 2010, zoals aangehaald in Bishop & Corkery, 2017).

Soja (1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012) maakt een opdeling tussen *Firstspace*, *Secondspace* en *Thirdspace*. De omgeving wordt begrepen als iets dat ons fysiek omringt en afhankelijk is van de mens. Deze omgeving is materieel en zintuiglijk (of sensorisch) waarneembaar en kan empirisch bepaald en gemeten worden. Dit noemt Soja de **Firstspace**. De **Secondspace** krijgt vorm wanneer de materiële stedelijke omgeving een verscheidenheid aan ervaringen of indrukken biedt. Hierbij horen ook de **affordances**, of wat je kan doen met de ruimte.

“The affordances of the environment are what it offers the animal, what it provides or furnishes, either for good or ill. The verb to afford is found in the dictionary, the noun affordance is not. I have made it up. I mean by it something that refers to both the environment and the animal in a way that no existing term does. It implies the complementarity of the animal and the environment.”

Gibson (1979, p. 127), zoals aangehaald in Withagen & Caljouw, 2017.

Een potentiële *affordance* bestaat zonder de aanwezigheid van kinderen in een stedelijke omgeving, maar enkel wanneer de kinderen de plaats betreden kan iets **geherinterpreteerd** worden als een plek waar men iets kan doen, zoals spelen (Rasmussen & Smidt, 2004). De ervaring van een omgeving kan niet afzonderlijk gezien worden van de persoon die erin leeft. De plaats heeft een effect op de manier waarop een persoon de wereld beleeft. De waargenomen omgeving bepaalt de interpretatie van het leven en onze mogelijkheden om te handelen. Mensen creëren hun omgeving, net zoals kinderen dit doen in de stedelijke omgeving (Raittila, 2012).

De perceptie van de materiële omgeving (de *Firstspace*) en actie in en interpretatie van de omgeving (de *Secondspace*) zijn onvermijdelijk met elkaar verbonden. Kinderen genereren hun eigen stedelijke omgeving doorheen hun persoonlijke interpretatie. De interpretaties zijn echter niet onafhankelijk van de bestaande omgeving. Ten slotte is er nog de ***Thirdspace*** (Soja, 1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012). Dit omvat de eerste twee concepten, maar is niet zomaar een combinatie ervan. Deze *Thirdspace* omvat eveneens collectieve regels en waarden alsook de symbolen van cultuur, politiek en ideologie. Mensen (inclusief kinderen) die een fysieke stedelijke omgeving gebruiken, hebben veel culturele en sociale kennis over deze omgeving en hoe deze te gebruiken. Kinderen weten, tot op zekere hoogte, wat het betekent om in een stedelijke omgeving te leven en de openbare en verborgen regels die ermee verbonden zijn. Ze hebben ook kennis om de stedelijke omgeving te gebruiken, wat kan verschillen van hoe een volwassene deze gebruikt (Soja, 1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012).

Oldenburg (1989) (zoals aangehaald in Carroll, Witten, Kearns, & Donovan, 2015) maakt een andere opdeling, maar gebruikt het concept ‘plaats’. Hij maakt gebruik van de termen *first places*, *second places* en *third places*. De ***first place*** is de thuis en de ***second place*** is de werkplek voor volwassenen of de school voor kinderen. Deze plaatsen zijn vrij gedefinieerd en beperkt tot fysieke en sociale omgevingen, in tegenstelling tot de ***third places***. Dit zijn toegankelijke publieke plaatsen voor informeel publiek leven, zoals cafés, postkantoren en hoofdstraten (Oldenburg, 1989). Publieke parken waren bijvoorbeeld een belangrijke *third place* voor de participanten in de studie van Gardner (2011). Ook enkele lokale handelszaken zoals een restaurant, een bakkerij, een kapper en een kleine supermarkt waren opvallende *third places* (Gardner, 2011) Deze plaatsen zijn belangrijk voor de autonome mobiliteit van kinderen, hun sociale interactie, en hun ontwikkeling van een identiteit. Toch worden kinderen meer en meer buitengesloten van *third places*, door ruimtelijke planning of bezorgdheid over hun veiligheid, ondanks het potentieel van deze plaatsen voor spel, fysieke activiteit, onafhankelijkheid, exploratie en socialisatie (Carroll et al., 2015).

Third places kunnen worden opgedeeld in **bestemmingen** en **drempels** (Gardner, 2011, zoals aangehaald in (Carroll et al., 2015). Onder bestemmingen worden specifieke locaties binnen een buurt verstaan. Drempels zijn plaatsen dicht bij huis. Het zijn semipublieke ruimtes die zich tussen de private woning en de publieke buurt bevinden, zoals portieken, patio's, achtertuinen en balkons

(Peace et al., 2005, zoals aangehaald in Gardner, 2011). Deze tussenruimtes bieden gemakkelijke en beschikbare mogelijkheden tot sociale interactie, vooral met burens. Voor mensen die leven in hoge flatgebouwen, fungeren balkons, lobby's en liften als drempels.

Volgens Gardner (2011), zijn er naast de *third places* ook andere, minder voor de hand liggende plaatsen die een belangrijke rol spelen in het leven van de participanten van zijn studie (oudere mensen die thuis ouder worden), namelijk overgangszones. **Overgangszones** zijn geen bestemmingen, maar plaatsen die we passeren in de loop van het dagelijkse publieke leven: de voetpaden dichtbij huis, het metroplatform en zetels op bussen, en de rij aan de kassa in de supermarkt of aan het bankloket. Voor anderen (vooral jongere mensen) zijn deze ruimtes vaak irrelevant, maar voor oudere mensen zijn deze overgangszones belangrijke sociale plaatsen bij het ouder worden. Overgangszones worden gebruikt als plaatsen om te interageren met mensen, zelfs al is het maar voor even. Volgens dit onderzoek zijn overgangszones vooral belangrijk voor oudere mensen en minder voor kinderen en jongeren. Uit mijn onderzoek zal blijken of en hoe ik dit concept kan toepassen op kinderen en jongeren.

Third places en overgangszones zorgen voor natuurlijke relaties en interacties. In deze context bedoelt men met natuurlijk niet 'geforceerd' of 'formeel'. Met andere woorden: niet met betaald personeel, vrijwilligers, verzorgers of familie. Deze interacties zijn meer universeel (bijvoorbeeld doorheen leeftijdsgroepen), vaak spontaan, informeel, dagelijkse ontmoetingen en relaties met niet-familieleden (Gardner, 2011).

Vooraf bestemmingen en overgangszones behoren tot het domein van stadsplanning. Het niveau van **kindvriendelijkheid** van zulke plaatsen kan het gebruik van de publieke ruimte, autonome mobiliteit, exploratie en sociale interactie ofwel vergemakkelijken ofwel beperken (Gardner, 2011, zoals aangehaald in Carroll et al., 2015).

Cele (2006) gebruikt de termen concreet en abstract bij het beschrijven van interactie tussen kinderen en plaats. De **concrete** ervaringen verwijzen naar een plaats of voorwerp waarmee het kind fysiek interageert. De **abstracte** processen verwijzen naar hoe plaatsen aanvoelen voor kinderen, maar ook naar dromen en verbeeldingen die kinderen koppelen aan plaatsen. De **terminologie** (abstract en concreet) kan verwarring oproepen, daarom worden deze termen gedefinieerd als volgt:

- Met de concrete ervaringen van een ruimte wordt bedoeld op de **zintuiglijke** ervaringen en de **affordances** (wat kan je doen met de ruimte) (Gibson, 1979, p. 127, zoals aangehaald in Withagen & Caljouw, 2017).
- Met de abstracte processen wordt de **betekenisgeving** aan een ruimte bedoeld.

Om al deze termen te plaatsen ten opzichte van elkaar, heb ik een overzicht gemaakt (zie Tabel 1). Alle termen zullen gebruikt worden in de reflecties, behalve de termen abstract en concreet. Deze termen worden wel nog in de tabel toegevoegd, om hun plaats t.o.v. de andere termen en hun betekenis te verduidelijken.

Soja	betekenis	Oldenburg	betekenis	Gardner	betekenis
<i>Firstspace</i>	<ul style="list-style-type: none"> - fysieke omgeving - zintuiglijk waarneembaar (concreet Cele) 	<i>first place</i>	thuis		
		<i>second place</i>	werk		
		<i>third place</i>	publieke plaatsen	bestemmingen	specifieke locaties
				drempels	semipublieke plaatsen
			overgangszones	plaatsen die we dagelijks passeren	
<i>Secondspace</i>	<ul style="list-style-type: none"> - ervaringen of indrukken van de <i>Firstspace</i> (abstract Cele) - <i>affordances</i> (Gibson) (concreet Cele) 				
<i>Thirdspace</i>	<ul style="list-style-type: none"> - collectieve regels en waarden - culturele en sociale achtergrond 				

Tabel 1 Overzicht van de gebruikte terminologie in het theoretisch kader

1.3. METHODOLOGIE

In deze sectie wordt een beknopt **overzicht** van de aanpak van het onderzoek geschetst. In het **eerste deel** wordt onderzoek gedaan naar het **perspectief van kinderen**, wat voor mij het belangrijkste perspectief is. Om voeling te krijgen met het domein van kindvriendelijkheid en kindvriendelijke steden, ga ik op zoek naar belangrijke thema's die voorkomen in de **literatuur**. Een volgende stap is het onderzoek met de **kinderen** zelf. Hiervoor ga ik aan de slag met een Leuvense school.

In het **tweede deel** worden **andere perspectieven onderzocht**. Een eerste perspectief, is het Child Friendly Cities Initiative (1996) van UNICEF dat gebaseerd is op de Rechten van het Kind. Het **label** wordt gegeven aan steden waarbij de stem van kinderen een integraal deel zijn van het beleid. De Vlaamse versie hiervan is het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten. Het perspectief van deze labels wordt onderzocht en er wordt nagegaan hoe het Vlaamse label een plaats krijgt in het beleid van een stad. Een tweede perspectief dat onderzocht wordt, is de visie van de **stad Leuven** en hiervoor wordt een medewerker van de jeugddienst geïnterviewd. Het laatste perspectief dat onderzocht wordt, is het perspectief van ouders. Er worden slechts twee ouders geïnterviewd, dus uiteraard kunnen we dit niet veralgemenen.

In het **derde** en laatste **deel** worden al deze invalshoeken met elkaar in verband gebracht in een **synthese**. Ten slotte ga ik na wat de implicaties van mijn bevindingen zijn voor het **ontwerp** van een kindvriendelijke stad.

**DEEL 1: KINDVRIENDELIJKE STAD
VANUIT HET PERSPECTIEF VAN
KINDEREN**

2. LITERATUUR

Om voeling te krijgen met het domein van kindvriendelijkheid en onderzoek met kinderen, wordt in dit hoofdstuk onderzoek gedaan aan de hand van literatuur. Eerst wordt toegelicht hoe het literatuuronderzoek wordt aangepakt en vervolgens worden de bevindingen uiteengezet. Deze bevindingen worden gebruikt om een reflectie te maken over de bevindingen van Hoofdstuk 3 'Op verkenning met kinderen'.

2.1. METHODOLOGIE

Eerst doe ik onderzoek naar hoe een **onderzoek met kinderen** best wordt aangepakt. Daarnaast wordt de literatuur gebruikt als inspiratie voor een keuze qua **methodologie** voor het onderzoek naar het perspectief van kinderen. In de literatuur over kindvriendelijke steden heb ik een aantal belangrijke **thema's** afgeleid die in verband worden gebracht met de kindvriendelijkheid van een stad.

Voor het verzamelen van literatuur over verschillende methoden, heb ik gebruik gemaakt van **trefwoorden** zoals *research with children, children methods, drawing with children, photography with children, walking with children, interviewing children, ...* Deze trefwoorden heb ik ingevoerd in wetenschappelijke zoekmachines zoals Limo¹ en Google Scholar. Voor het verzamelen van belangrijke thema's heb ik gebruik gemaakt van **trefwoorden** zoals *child friendly cities, children, architecture, ...*

Het grootste deel van mijn verzameling bestaat uit **wetenschappelijke peer-reviewed artikels**, wat de meest betrouwbare literatuur is. Daarnaast heb ik ook enkele boeken, doctoraatstudies en thesissen geraadpleegd. Voor het maken van een relevante **selectie** van literatuur, las ik eerst de abstract en de conclusie. De **relevante** literatuur heb ik vervolgens volledig gelezen en geanalyseerd door belangrijke tekstdelen te markeren. Ten slotte heb ik deze tekstdelen gegroepeerd onder verschillende **concepten**.

2.2. BEVINDINGEN

2.2.1. ONDERZOEK MET KINDEREN

Volgens Cele (2006) is, sinds de jaren zeventig, onderzoek naar **kinderen** getransformeerd en ontwikkeld van het zien van kinderen als studieobjecten naar het bekijken van hen als subjecten die steeds vaker **actief** worden betrokken bij in het onderzoeksproces. Daarnaast is het belangrijk dat kinderen het proces aangenaam vinden en er voordeel uithalen.

Een belangrijk aspect van onderzoek met kinderen is het rekening houden met **machtsrelaties**. Het gebruiken van methoden die "*niet invasief, niet confronterend en participatief*" zijn en "*which encourage children to interpret their own data*" zijn een belangrijke stap om de machtsverschillen tussen volwassenen en kinderen aan te pakken (Morrow en Richards, 1996, p.98 zoals aangehaald in Davidson, 2017). In een studie (Milstein, 2015) werd zelfs samen met de kinderen besproken wat ze samen zouden doen, wie zou participeren en hoe ze de activiteiten zouden organiseren.

¹ Limo is een zoekplatform waarmee je alle collecties van KU Leuven kan doorzoeken, waaronder de fysieke collectie (boeken, tijdschriften, ...) en wetenschappelijke publicaties van KU Leuven uit Lirias en Primo Central. Lirias is de academische databank van de KU Leuven en Primo Central is een centrale index met meer dan een miljard publicaties van de meest vooraanstaande uitgevers (KU Leuven, 2019).

Om de machtsrelaties in onderzoek te vereffenen, beveelt de literatuur aan om aandachtig te zijn voor kinderen die niet willen participeren (Dockett, Einarsdóttir & Perry, 2012, zoals aangehaald in Colliver, 2017).

In een onderzoek van Cele (2006) naar verschillende methoden voor onderzoek met kinderen, werd bevonden dat hoe kinderen plaats beleven **multidimensionaal** is, bestaande uit zowel concrete als abstracte processen, plaatsen en objecten. Verschillende methoden onthullen verschillende aspecten van deze dimensies. De verschillende kenmerken van de methoden, zoals creatieve en interactieve aspecten, en hoe machtsverhoudingen daardoor worden weerspiegeld, zijn bepalende factoren voor hoe en wat kinderen communiceren. Zoals eerder vermeld in het theoretisch kader, verwijzen de **concrete** ervaringen naar een plaats of voorwerp waarmee het kind fysiek interageert. De **abstracte** processen verwijzen volgens Cele (2006) naar hoe plaatsen aanvoelen voor kinderen, maar ook naar dromen en verbeeldingen die kinderen koppelen aan plaatsen. Zoals eerder vermeld, kan de **terminologie** (abstract en concreet) verwarring oproepen, daarom worden deze termen op een andere manier gedefinieerd. Ter herinnering:

- Met de concrete ervaringen van een ruimte wordt bedoeld op de **zintuiglijke** ervaringen en de **affordances** (wat kan je doen met de ruimte) (Gibson, 1979, p. 127, zoals aangehaald in Withagen & Caljouw, 2017).
- Met de abstracte processen wordt de **betekenisgeving** aan een ruimte bedoeld.

2.2.2. MOGELIJKE METHODEN

In deze sectie worden mogelijke manieren om verschillende methoden toe te passen die ik ga gebruiken bij mijn onderzoek toegelicht.

Tekenen

Volgens Elden (2013) blijken tekenmethoden bij kinderen **succesvol** te zijn. Dit komt omdat het maken van tekeningen vaak deel uitmaakt van het dagelijks leven van kinderen en wordt vaak ervaren als aangenaam en ontspannend. Daarnaast kan het onder meer helpen om dingen te herinneren of van iets abstract iets concreets te maken (Elden, 2013). Tekenen is iets dat heel wat kinderen veelal van jonge leeftijd graag doen en stelt het kind in staat om te tonen wat belangrijk voor hem of haar is. Tekeningen kunnen een goede beschrijving geven van het dagelijkse leven en de gedachten van het kind. De tekening is eerder een **projectie** dan een reproductie want deze voorstelling heeft emotionele **betekenissen** (Di Leo, 1970, zoals aangehaald in Cele, 2006). De meeste kinderen op jonge leeftijd kunnen nog niet volledig hun ideeën duidelijk uitdrukken in schrijven, daarom kan tekenen een goede manier zijn om het idee te vervolledigen. De meeste kinderen zijn bereid om hun tekeningen te laten voorzien van aantekeningen door volwassenen, zodat ze beter begrepen kunnen worden (Guha et al., 2004).

Omdat tekenen geen interactie vergt met een plaats of met de onderzoeker, worden de motieven van de tekeningen beïnvloed door eerdere ervaringen en context en dat betekent dat de innerlijke en **betekenisgevende** processen van het kind erg belangrijk zijn (Cele, 2006).

In verschillende onderzoeken van (Cele, 2006) in Bournemouth en Stockholm, kregen de kinderen de opdracht om een tekening te maken van hun omgeving, waarbij ze hun **schoolroute** moesten weergeven en hierbij positieve en negatieve punten. Daarna werden de tekeningen besproken in

kleine groepjes. In het algemeen zijn tekeningen gemaakt door jongere kinderen het meest informatief. Hoe ouder kinderen zijn, hoe groter de kans dat ze luchtperspectieven gaan gebruiken (Sobel, 1998, zoals aangehaald in Cele, 2006). De **oudere kinderen** construeerden in het onderzoek van Cele (2006) in Zweden kaartachtige tekeningen waarmee ze verschillende plaatsen op hun schoolroute konden laten zien. Deze tekeningen zijn creatief, maar bevatten geen interactie tussen het kind en de plaats. Ze worden beïnvloed door het idee dat de kinderen hadden over hoe de tekening er moest uitzien, in plaats van hoe ze het beste hun ervaringen konden weergeven. De **jongere kinderen** concentreerden zich duidelijker op hun ervaringen (Cele, 2006).

Hart (1997) geeft de voorkeur aan het maken van **kaarten** in plaats van tekeningen, omdat hij vindt dat er meer problemen zijn bij het interpreteren van een tekening dan bij een kaart (Cele, 2006). Dit hangt er uiteraard af van wat men onder interpreteren begrijpt. In verschillende onderzoeken (Davidson, 2017) werd er in groep een grote kaart gemaakt, waarbij plaatsen voor kinderen werden aangeduid, dingen die ze wel of niet aangenaam vonden en plaatsen die (on)veilig aanvoelden. Zelfs jonge kinderen beschikken over ruimtelijk inzicht en kunnen symbolische representaties van plaatsen gebruiken (Cele, 2006).

Interviewen

Een opvallend verschil bij het interviewen van kinderen vergeleken met volwassenen, is de moeilijkheid om de **aandacht** van het kind langdurig erbij te houden. Daarom kan het interessant zijn om het interview te beginnen vanuit een **referentiepunt**, zoals foto's of tekeningen die ze zelf gemaakt hebben. Uit onderzoek is gebleken dat er zo geen aandachtsproblemen waren omdat de geïnterviewde kinderen zo enthousiast waren over hun eigen materiaal. Het zorgt ook voor een meer informele conversatie en het vereffenen van de **asymmetrische machtsverhoudingen** die traditioneel ontstaan in interviews met kinderen (Rasmussen & Smidt, 2004; Cele, 2006).

In het onderzoek van Cele (2006) werden de kinderen in groepjes van drie bevestigd. De **groepsdynamiek** en de interesse van de kinderen om naar elkaar te luisteren, zorgden ervoor dat de discussies evolueerden en meer informatie werd bekomen. Het is gemakkelijker om te praten als er andere kinderen in de kamer zijn en dit kan ook aangener en minder ongemakkelijk zijn dan alleen te praten met een onderzoeker. Over de **betekenis** die aan plaats gegeven wordt kon in het onderzoek maar beperkte informatie worden verkregen, omdat het moeilijk is voor kinderen om ervaringen van een plaats op te roepen terwijl ze ergens anders zijn. Zoals eerder vermeld, is het is wel mogelijk om deze informatie over de betekenis van een plaats te verkrijgen via meer creatieve methoden, zoals tekenen.

Wandelen

'Wandelende interviews' vormen een interessante piste omdat ze zowel het verbale als het zintuiglijke samenbrengen (Tuck & McKenzie, 2015, zoals aangehaald in Coemans, Vandenabeele, & Hannes, 2018; Cele, 2006). Tijdens dergelijke interviews zouden antwoorden meer gestimuleerd worden door een expliciete blootstelling aan omgevingsfactoren waardoor respondenten minder geneigd zijn te **gissen** naar wat nu het 'juiste' of verwachte antwoord is dat ze moeten geven (Evans en Jones, 2011, zoals aangehaald in Coemans et al., 2018).

Wandelen is een methode die zorgt voor **interactie** met een plaats, alsook interactie tussen de participanten. Kinderen zijn vaak heel enthousiast over het feit dat ze tijdens de schooluren naar buiten mogen (Cele, 2006). Een wandeling kan ook de 'onbelangrijke plaatsen' omvatten, zoals de routes die kinderen vaak gebruiken, maar die in reguliere interviews niet naar boven zouden komen (Moore, 1986 zoals aangehaald in Cele, 2006).

Iemands zintuiglijke ervaringen van een plaats zullen in grote mate de subjectieve beleving van een plaats creëren. Het belang van de **zintuigen** voor de waarneming en beleving van plaats wordt in literatuur over kinderen vaak genegeerd. De zintuigen dragen bij aan de oriëntatie van mensen in de stad, het begrijpen van ruimtelijke relaties en de ervaring van plaatsen en objecten (Cele, 2006).

Een wandeling in een omgeving die **bekend** is voor hen, zorgt ook voor een andere soort **relatie**, aangezien de kinderen meer kennis hebben over hun omgeving en daarom de leiding kunnen nemen over de situatie. Dit draait de traditionele **machtsstructuur** tussen kind en volwassene om. Een benadering van Moore (1986, zoals aangehaald in Cele, 2006) en Percy-Smith (2002, zoals aangehaald in Cele, 2006) laat de kinderen de onderzoeker begeleiden naar hun belangrijke plaatsen. Een andere benadering zou kunnen zijn om de routes op voorhand vast te leggen, maar toch de kinderen toelaten de onderzoeker te leiden en soms af te wijken van de route (Cele, 2006).

Mogelijke vragen die per locatie kunnen gesteld worden:

- Ken je deze plaats?
- Kom je vaker op deze plaats?
- Hoe gebruik je deze plaats?
- Wat ruik/zie/hoor/voel je hier?
- Wat vind je positief of negatief aan deze plaats?

Fotografie

Fotografie is een plaats-interactieve en creatieve methode, die het mogelijk maakt voor de kinderen om **plaatsbelevingen** te uiten. De foto's bevatten zowel zintuiglijke als betekenisgevende aspecten van de plaats, maar het maken van foto's blijkt de meest succesvolle methode voor de kinderen om de **betekenisgevende** dimensies van hun plaatsbelevingen tot uitdrukking te brengen (Cele, 2006).

De methode om kinderen actief deel te laten nemen was voordelig voor het onderzoek van Rasmussen en Smidt (2004). De kinderen **genoten** van de deelname en ze waren trots op hun foto's. Eén van de belangrijke aspecten van het gebruik van fotografie is het feit dat kinderen onmiddellijk iets terugkrijgen voor hun deelname (Punch, 2002, zoals aangehaald in Cele, 2006).

Foto's van dingen, plaatsen en personen in hun buurt zullen ons vaak een indicatie geven van wat zij **belangrijk** vinden (Rasmussen & Smidt, 2004). Zodra foto's zijn gemaakt, kunnen ze fungeren als een tastbare weergave van de interesses van de kinderen. Ze stellen onderzoekers in staat om later terug te komen naar een onderwerp voor verdere discussie met de kinderen, waarbij de foto's als **referentiepunt** worden gebruikt. Aangezien kinderen de foto hebben gemaakt, zal hun interesse een discussie stimuleren (Cook & Hess, 2007).

In het onderzoek van Rasmussen en Smidt (2004) kregen kinderen de opdracht om gedurende een week met een **wegwerpcamera** foto's te maken van plaatsen, activiteiten, mensen en andere dingen die ze belangrijk vonden. Daarna werden de kinderen geïnterviewd met de foto's als startpunt. Er werd gevraagd naar het verhaal rond de foto's en over hun dagelijkse leven. De foto's zorgen ervoor dat de kinderen verschillende plaatsen konden tonen, die tijdens een wandeling niet getoond zouden kunnen worden.

Een andere mogelijkheid is om foto's te maken tijdens de wandeling. In het onderzoek van Cele (2006) in Stockholm, werd gebruik gemaakt van een **digitale camera**. De kinderen werd gevraagd om belangrijke dingen aan te duiden waarvan ze een foto wilden. Een digitale camera was succesvol omdat de kinderen direct het resultaat konden zien en beoordelen. Daarnaast kan men vragen stellen over de validiteit van de data, wanneer visuele media samen gecreëerd met of beïnvloed zijn door de onderzoeker. (Close, 2007; Cox et al., 2014; Mason, 2005, zoals aangehaald in Glegg, 2019).

Combinaties

Eerder is gesuggereerd dat het geschikt is voor onderzoek met kinderen om een **combinatie van methoden** te gebruiken (Christensen & James, 2000). Het combineren van methoden kan soms overlappende informatie opleveren, maar ook een diepere kennis over de leefwereld van kinderen. Interviews kunnen best gecombineerd worden met andere methoden zodat kinderen betekenis kunnen geven aan hun tekeningen of foto's (Cele, 2006).

Creatieve methode + interview (+ wandeling)

Bij **jongere kinderen** zorgt het combineren van **tekeningen** met interviews voor inzicht in hun plaatsbeleving, maar bij hen gingen de ervaringen vooral over de betekenisgeving (Cele, 2006). Dit maakt dat tekeningen en interviews als combinatie minder geschikt zijn wanneer men ook op zoek is naar de zintuiglijke beleving en het gebruik. Daarom is het belangrijk om deze combinatie uit te breiden met een **wandeling**. De plaats-interactieve elementen van de wandelmethode laat jongere kinderen toe om fysiek actief te zijn en hun plaats waar te nemen terwijl ze hun ervaringen communiceren (Cele, 2006). Het proces van een interview met **foto's** als een startpunt, leidt tot nieuwe ideeën en gedachten over de manier waarop kinderen hun leefomgeving waarnemen en hoe zij deelnemen aan en betekenis geven aan die omgevingen (Cook & Hess, 2007).

Wandelen vs. tekenen vs. fotografie

Terwijl de **wandeling** gebonden is aan de plaatsen die deze omvat, laten methoden zoals tekenen en fotograferen toe om het te hebben over plaatsen die verder van elkaar verwijderd zijn, en deze plaatsen kunnen vrij door het kind worden gekozen.

Het is duidelijk dat de plaats-interactieve elementen van wandelingen en fotografie ervoor zorgen dat kinderen zich op het **heden** concentreerden, terwijl de creatieve methoden kinderen verder dan het heden doen denken. De tekeningen en foto's bieden een directere link naar de subjectiviteit en innerlijke gedachten van het kind vanwege de creatieve aspecten van de methoden (Cele, 2006).

Wanneer de **betekenisgeving** aan een plaats van belang is, zou **fotografie** het meest geschikte alternatief zijn, gevolgd door tekenen en wandelen. Als het gebruik van plaatsen door kinderen en hoe ze fysiek omgaan met plaatsen wordt onderzocht, kunnen **wandelingen** het meest geschikte alternatief bieden. Fotografie en tekeningen kunnen ook geschikt zijn als de betekenis die kinderen geven aan plaats bij het fotograferen of tekenen de resultaten over het fysieke omgaan met plaats niet verzwakken (Cele, 2006).

2.2.3. BELANGRIJKE THEMA'S

De resultaten van het literatuuronderzoek naar **kindvriendelijkheid** in de stad, kunnen hieronder gevonden worden. De meest voorkomende thema's worden hieronder opgesomd en toegelicht. Deze zijn onderling met elkaar verweven. De thema's die worden aangehaald, worden vaak in verband gebracht met kindvriendelijke steden.

Natuur

In het onderzoek van Derr en Tarantini (2016) gaven kinderen van alle leeftijden aan dat het behoud en het verbeteren van natuur in de publieke ruimte heel belangrijk is. Hoewel het duidelijk is dat contact met de natuur van vitaal belang is voor de gezondheid en het welzijn van mensen, is het minder duidelijk hoe stadskinderen **connectie** maken met de natuur in hun nabije omgeving (Freeman, van Heezik, Hand, & Stein, 2015). Voor de meeste kinderen zijn **tuinen** (gemeenschappelijk of privaat) de primaire connectie met natuur, en voor sommige kinderen zijn tuinen de enige plaats voor **autonome mobiliteit** (Freeman et al., 2015).

Volgens Freeman et al. (2015) draagt een stad met hoge **biodiversiteit** bij tot het meer kindvriendelijk maken van steden, maar enkel indien die biodiversiteit bereikbaar en betekenisvol is voor kinderen die er wonen. De connectie met natuur heeft een ruimtelijk aspect (het nabij zijn van biodiverse ruimtes in de omgeving), maar nog belangrijker, een sociaal aspect waarbij normen van de maatschappij en de ouders bepalen of kinderen deze plaatsen kunnen bereiken.

In stedelijke omgevingen zijn er **twee gelijktijdige en tegengestelde processen** aan de gang die een impact hebben op de connectie tussen kinderen en natuur. Aan de ene kant is er een toenemende erkenning van het belang van natuur bij de stedelijke planning. Aan de andere kant wordt de bestaande stedelijke groenruimte onderworpen aan de aanhoudende stedelijke expansie, het toenemen van verharding en ontwikkeling. Bijvoorbeeld, percelen worden kleiner en voortuinen maken plaats voor auto's (Alexander, 2006; Babbs, 2011; Hall, 2010; Smith, 2010, zoals aangehaald in Freeman et al., 2015).

Socio-economische situatie

Voor de meeste kinderen kunnen steden een verscheidenheid aan mogelijkheden aanbieden om een connectie te maken met de natuur. Kinderen uit gezinnen met een laag **inkomen** hebben hier vaak minder toegang toe. Ze hebben vaker toegang tot buurtparken of tuinen met een lagere **biodiversiteit** dan kinderen uit gezinnen met een gemiddeld of hoog inkomen.

Kinderen van lagere socio-economische buurten hebben daarnaast een hogere **autonome mobiliteit** en hebben minder vaak buitenschoolse activiteiten dan kinderen van hogere socio-economische buurten. De **straat** blijft een belangrijke speelplek voor armere kinderen in het bijzonder (Elsley, 2004, zoals aangehaald in Carroll et al., 2017).

Autonome mobiliteit

Volgens een onderzoek van Freeman et al. (2015) is autonome mobiliteit vaak gerelateerd aan het hebben van een **sociaal netwerk** van vrienden in de buurt, met wie kinderen plaatsen kunnen bereiken om onder meer te spelen. Aan de andere kant zorgen **sociale beperkingen** (van de maatschappij en van de ouders) voor een reductie in autonome mobiliteit, wat een impact heeft op de vrijheid van kinderen. Maatschappelijke normen en visies bepalen of kinderen bijvoorbeeld groene ruimtes kunnen bereiken en ouders kunnen kinderen beperken in hun vrijheid. Daarnaast zijn scholen op wandelafstand en het wonen in wandelbare buurten nog enkele belangrijke **factoren** (Freeman et al., 2015). Dit strookt ook met wat Horelli "*child-friendly structures*" noemt, wat ze beschrijft als "*a network of places with meaningful activities where young and old can experience a sense of belonging whether individually or collectively*" (Horelli, 1998).

Kinderen ontwikkelen zich door kennis te verwerven, die ze deels bekomen door zelfstandig hun eigen buurt te ontdekken en door het spelen. Het buitenspelen van kinderen is zo verweven met mobiliteit, dat men zou kunnen zeggen dat alle bewegingen spel met zich meebrengen en omgekeerd dat spel bewegingen met zich meebrengt (Björklid, 2004).

Wayfinding en landmarks

In een onderzoek van Jansen-Osmann en Fuchs (2006) werd de rol van *landmarks* onderzocht voor zowel **wayfinding-gedrag** als **ruimtelijke kennisverwerving** in de omgeving van volwassenen en kinderen. Volgens de bevindingen van het onderzoek zijn jongere kinderen in staat om "*fine-space*" informatie² op **dezelfde** manier verwerken als volwassenen tijdens het *wayfinding*-proces. Daarnaast zijn ze even afhankelijk van het bestaan van *landmarks* als volwassenen om hun weg te vinden. Ze hebben beiden minder pogingen moeten ondernemen om hun weg te vinden in een onbekende omgeving met *landmarks* dan in een omgeving zonder *landmarks*. Onafhankelijk van het bestaan van *landmarks*, hebben jongere kinderen meer pogingen nodig dan oudere kinderen en volwassenen op vlak van *wayfinding*.

Landmarks zijn belangrijk voor *wayfinding* (Golledge, 1991, zoals aangehaald in Jansen-Osmann & Fuchs, 2006), maar op vlak van **ruimtelijke kennisverwerving** is dit minder duidelijk. In het onderzoek wordt gesuggereerd dat de connectie tussen *landmarks* en hun ruimtelijke locatie zou kunnen **verschillen** tussen kinderen en volwassenen. Kinderen hebben een zeer goed geheugen voor *landmarks*, maar ze zijn niet in staat om deze *landmarks* juist te lokaliseren. Kinderen onthouden dus wel het bestaan van *landmarks*, maar deze *landmarks* worden slechts lichtjes geassocieerd met hun ruimtelijke locatie.

Veiligheid

Ouders hebben veel angst voor het verkeer en vreemden, wat ook wel **stranger danger** wordt genoemd (Carroll et al., 2017). Deze angsten houden kinderen tegen om de publieke ruimte te ontdekken. Kinderen delen deze angst met hun ouders en zien de **buitenwereld** als een plaats van risico's en gevaar. Kinderen zijn net als hun ouders bang voor het **verkeer**, drugs, ontmoetingen

² Met "*fine-space*" worden de kleine elementen in een omgeving bedoeld, zoals wegwijzers. Met "*coarse-space*" worden de grotere elementen in een omgeving bedoeld, zoals een heuvel (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006).

met oudere jongeren op straat, ... (Scott et al., 1998, Matthew et al., 1999; 2000, zoals aangehaald in Christensen & O'Brien, 2004).

Inclusiviteit

Kinderen denken als vanzelf inclusief, dit blijkt uit het onderzoek van Derr en Tarantini (2016). Terwijl volwassenen vaak starten vanuit hun persoonlijke positie, denken jongeren niet enkel aan hun eigen noden en verlangens, maar ook aan die van dieren, andere leeftijdsgroepen en daklozen. In dit onderzoek dachten de kinderen bijvoorbeeld aan het beschikbaar zijn van sanitaire voorzieningen in het openbaar voor daklozen. Het kader van kindvriendelijke steden kan bijdragen tot inclusieve publieke ruimtes op twee belangrijke manieren: door het **participatieproces** en door het **inclusieve denken** dat jongeren bijbrengen.

Standaard wordt er bij ruimtelijke planning niet inclusief ontworpen wat betreft kinderen. Er worden wel **kind-specifieke** plaatsen ontworpen zoals parken, speelpleinen en sportvelden, maar de publieke ruimte zelf is gelimiteerd wat spelen en beleving betreft (Woolley, 2017, zoals aangehaald in Carroll et al., 2017).

Participatie

Hoewel het idee van kindvriendelijkheid consistent is onder jongeren over de hele wereld, toch blijft de **integratie** van kinderen in participatieve processen essentieel voor het creëren van kindvriendelijke ruimtes (Derr & Tarantini, 2016). Samenwerken met jongere mensen om kindvriendelijke omgevingen te creëren, kan zorgen voor een verschuiving richting omgevingen die meer ecologische en sociale ondersteuning bieden met mogelijkheden voor het betrekken van verschillende groepen (Horelli, 1998).

Bij participatie vinden jongeren interactieve methoden, groepswerken en mogelijkheden tot dialogen onderling (*peer-to-peer*) aangenaam. Het leren onderhandelen over verschillende ideeën onder gelijken is van even groot of zelfs groter belang voor jongeren dan het delen van hun ideeën met de stad. *“The **child-to-child** dimension seems to have been greatly under-recognized and under-theorized”* (Derr & Tarantini, 2016).

3. OP VERKENNING MET KINDEREN

Dit hoofdstuk gaat over het onderzoek dat gedaan werd met kinderen om hun perspectief te achterhalen. Eerst wordt toegelicht hoe het onderzoek werd aangepakt en vervolgens worden de bevindingen uiteengezet. Ten slotte wordt er een reflectie gemaakt over de resultaten.

3.1. METHODOLOGIE

Alle kinderen gaan naar school, maar niet alle kinderen gaan naar een jeugdvereniging, sportclub, ... Daarom kies ik ervoor om mijn onderzoek uit te voeren in een school. In dit onderzoek wordt er samengewerkt met een school in Leuven. De school bevindt zich aan de rand van Leuven net buiten de ring en bestaat uit drie schoolgebouwen, waar verschillende graden in ondergebracht zijn. Deze schoolgebouwen bevinden zich op wandelafstand van elkaar. Het schoolgebouw waar ik mijn onderzoek uitvoer, bevindt zich op een druk kruispunt. Verder in de tekst wordt dit schoolgebouw **De School** genoemd om privacy redenen van de kinderen. Daarnaast worden ook voor alle locaties in de buurt die genoemd worden **pseudoniemen** gebruikt.

Ik ga mijn onderzoek uitvoeren in een klas van acht- à negenjarigen in het derde leerjaar. Deze klas bestaat uit 23 kinderen. Door te kiezen voor één klas, kan het onderzoek meer diepgaand uitgevoerd worden. Hiervoor wil ik methoden inzetten die zowel **zintuiglijke** ervaringen en wat je kan doen met de ruimte (**affordances**), als symbolische aspecten (**betekenisgeving**) onthullen.

3.1.1. VOORBEREIDING

Als voorbereiding op het onderzoek met kinderen, onderzocht ik hoe dit best wordt aangepakt en welke methoden ik zou kunnen gebruiken. Dit werd reeds toegelicht in sectie de secties 2.2.1 en 2.2.2.

3.1.2. UITVOERING

Voor het onderzoek wordt een **stappenplan** opgesteld. De eerste stap is een **introductie** in de klas, die ongeveer een halfuur duurt. Om de aandacht van de kinderen erbij te houden, wordt de introductie interactief gemaakt door af en toe vragen te stellen. Het doel van deze introductie is om mezelf en mijn onderzoek voor te stellen. Daarnaast wordt ook de **opdracht** uitgelegd. Deze individuele opdracht die ze **thuis** moeten maken, is een tekening van wat ze onderweg op hun schoolroute tegenkomen. Ze krijgen een leeg A3 papier mee, zo kunnen ze zelf kiezen wat ze belangrijk vinden om te tekenen. Op aanraden van de leerkracht, wordt bij de introductie een **voorbeeld** gegeven van wat ze zouden kunnen tegenkomen op hun route. Dit wordt gedaan om hun al een idee te geven hoe ze het zouden kunnen aanpakken, maar er wordt wel bij vermeld dat alles mogelijk is om het zo breed mogelijk te houden. De kinderen krijgen ook een **informed consent** formulier mee dat hun ouders moeten ondertekenen. Er is één kind van de 23 dat niet mag meedoen van de ouders, dus het onderzoek zal uitgevoerd worden met 22 kinderen.

De tweede stap van het onderzoek in de klas bestaat uit het afnemen van **interviews**. De interviews worden afgenomen in groepjes van twee à drie kinderen en nemen ongeveer 15 à 20 minuten per groepje in beslag. De leerkracht doet ondertussen met de andere kinderen een activiteit. Het interview wordt gestart vanuit de tekeningen die ze meegenomen hebben. Om het ijs te breken, wordt er gevraagd aan elk kind hoe ze naar school komen. Op die manier beginnen ze spontaan met het uitleggen van hun tekening. Vervolgens wordt hen gevraagd welke dingen

ze positief of negatief vinden die ze tegenkomen onderweg en ten slotte welke dingen ze zouden willen behouden of veranderen op hun schoolroute.

De derde stap bestaat uit een combinatie van **wandelen** en **foto's maken** met een wegwerpcamera. Er worden twee wandelingen gedaan met telkens de helft van de klas. De wandelingen gaan langs bekende routes, zo kunnen de kinderen mij gidsen in hun bekende omgeving. Bij elke wandeling krijgt de helft van de kinderen een rol als **gids** en de andere helft een rol als **fotograaf**. In de helft van de wandeling worden de rollen omgedraaid. Op die manier krijgt elk kind de kans om de rol van zowel gids als fotograaf op te nemen. Deze rollen kunnen hun helpen om te focussen op de omgeving. Beide routes zijn **bekend** voor de kinderen. De **eerste route** is de route naar de sporthal, waar ze vaak gaan zwemmen met de klas. De **tweede route** is de route naar hun twee vorige schoolgebouwen. Van de route mag lichtjes afgeweken worden indien nodig. Als voorbereiding op de wandeling, had ik de routes opgezocht en tijdens de wandeling had ik een plan bij de hand. Met opzet heb ik deze routes niet eerst zelf verkend op voorhand. Op die manier moesten de kinderen mij wel leiden. De wandeling wordt begeleid door mezelf en een tweede begeleider, zodat ik me kan concentreren op het onderzoek.

Aan het begin van de wandeling krijgen de kinderen een toelichting over het doel van de wandeling, de rol als gids en de rol als fotograaf. Er worden enkele afspraken gemaakt om veiligheidsredenen. Tijdens de wandeling wordt er op enkele plaatsen **haltgehouden** en vragen gesteld en er wordt gevraagd wat ze wel of niet goed vinden aan de plek, wat je kan doen met de plek, ... Het geluid tijdens de wandeling wordt opgenomen en er worden notities genomen. Op het einde van de wandeling krijgen de kinderen een diploma.

Als laatste stap wordt er **teruggekoppeld** met de kinderen na het verwerken van de bekomen informatie. Op die manier kan ik controleren of de conclusies die ik gemaakt heb, overeenkomen met hun visie. De presentatie van mijn resultaten gebeurt met behulp van de foto's en tekeningen die de kinderen gemaakt hebben. Het feedbackmoment is eveneens een manier om nog meer het **participatie-aspect** in mijn onderzoek naar boven te brengen. Daarnaast krijgen ze ook hun gemaakte foto's en tekeningen terug.

3.1.3. ANALYSE

Voor het analyseren van de **tekeningen** worden ze naast elkaar gelegd en vergeleken om te kijken of er **veelvoorkomende thema's** naar voren komen. Om de veelheid aan informatie die de tekeningen bevatten te kunnen vatten, is er daarnaast gekozen om de tekeningen te **analyseren** door veelvoorkomende **elementen** te tellen. Deze manier van werken lijkt objectief, maar men moet er wel mee rekening houden dat iemand anders andere elementen zou kunnen tellen. Deze analyse in detail wordt onder meer **beïnvloed** door mijn kennis van de gelezen literatuur en het theoretisch kader, mijn samenwerking met de kinderen en de huidige tijdsgeschiedenis. De tekeningen die gemaakt werden door de ouders, worden niet meegerekend. De tekeningen waarbij de ouders enigszins geholpen hebben, maar de kinderen zelf hebben getekend, worden wel meegerekend. Zo blijven er 21 tekeningen over. Bij de analyse van de elementen moet in het achterhoofd gehouden worden dat sommige elementen vanzelf minder zullen voorkomen omdat de kinderen deze niet tegenkomen op hun schoolroute. Ten slotte krijgt elk element een kleur volgens **thema**.

De opnames van de **interviews** worden eerst getranscribeerd. De transcripties worden volledig gelezen en er wordt gezocht naar nieuwe **veelvoorkomende thema's**, naast de thema's die reeds

gevonden zijn in de tekeningen. Daarnaast worden de **transcripties** geanalyseerd door het gebruik van **woordfrequenties**. Hiervoor werd gekozen om wat meer grip te krijgen op de veelheid aan informatie. Eerst wordt met een tool bekeken welke woorden het meest voorkomen, waaruit de **relevante** woorden worden geselecteerd. Vervolgens worden deze woorden gegroepeerd in verschillende **thema's** met elk hun eigen kleur. Daarna werd de transcriptie van de interviews geanalyseerd met behulp van deze **kleurencodes**. Elk tekstdeel rond een bepaald thema kreeg een kleur en deze werden vervolgens gegroepeerd onder een thema.

De opnames van de **wandelingen** worden eerst getranscribeerd. Deze transcripties worden geanalyseerd met behulp van de reeds gevonden thema's en er wordt gezocht naar eventuele nieuwe thema's. De ontwikkelde **foto's** worden geanalyseerd door het toekennen van trefwoorden (of tags). Elke foto krijgt één of meer trefwoorden met betrekking tot wat er op de foto staat. Vervolgens worden alle foto's samen gezet per thema, waarbij gebruik wordt gemaakt van de reeds gevonden thema's. Hierbij is het belangrijk om steeds een open blik te behouden, zodat nieuwe thema's niet over het hoofd gezien worden.

Ten slotte worden de resultaten van de tekeningen, interviews en de wandeling met foto's naast elkaar gelegd en aan elkaar gekoppeld. Met de bevindingen van het onderzoek, ga ik nog een laatste keer samenzitten met de kinderen voor een **terugkoppeling**. Zo kan ik met hen samen bekijken of mijn interpretatie van de resultaten klopt.

3.2. BEVINDINGEN

In deze sectie worden eerst de resultaten die specifiek voorkwamen bij elke methode besproken. Vervolgens worden de resultaten geordend per thema. Zoals besproken in de vorige sectie, ben ik deze thema's bekomen door een combinatie van zowel een **algemene analyse** als een **gedetailleerde analyse** van de informatie die bekomen werd door de verschillende methoden. De thema's zelf worden vervolgens nog eens gegroepeerd onder thema's. Eerst worden thema's die betrekking hebben tot elementen in de **omgeving** uiteengezet, waarna vervolgens de **individuele aspecten** en indrukken van die omgeving worden toegelicht. Daarna worden thema's die betrekking hebben tot **activiteiten** die men kan doen in die omgeving (*affordances*) uiteengezet, waarna vervolgens de **collectieve aspecten** van ervaringen en indrukken in die omgeving en sociale interactie worden toegelicht. Om de **anonimiteit** van de kinderen te behouden, worden pseudoniemen gebruikt. Indien het onduidelijk is wie de uitspraak heeft gedaan, wordt er 'onbekend' bij vermeld.

3.2.1. PER METHODE

In deze sectie worden belangrijke resultaten besproken die inherent zijn aan de methode.

Tekenen

In elke **tekening** kwamen de **eigen woning** en de **eigen school** van de kinderen voor. Vervolgens waren de meest voorkomende elementen een **kerk** en **bomen**, die beide op 11 van de 21 geanalyseerde tekeningen voorkwamen. Daarna volgen (volgens dalende frequentie) andere woningen, verkeerslichten, auto's, kruispunten, andere scholen, speeltuinen, supermarkten, fietsers, parken, zebbrapaden, bushaltes, frituren, rondpunten, winkels, crèches, dieren, sportgelegenheden, ... De volgende elementen kwamen slechts telkens op één tekening voor: de woning van de oma, een fietspad, de jeugdbeweging, een kapsalon, een persoon ('de indiaan'), een politiekantoor, een skatepark, een standbeeld, het station, een treinspoor, verkeerswerken,

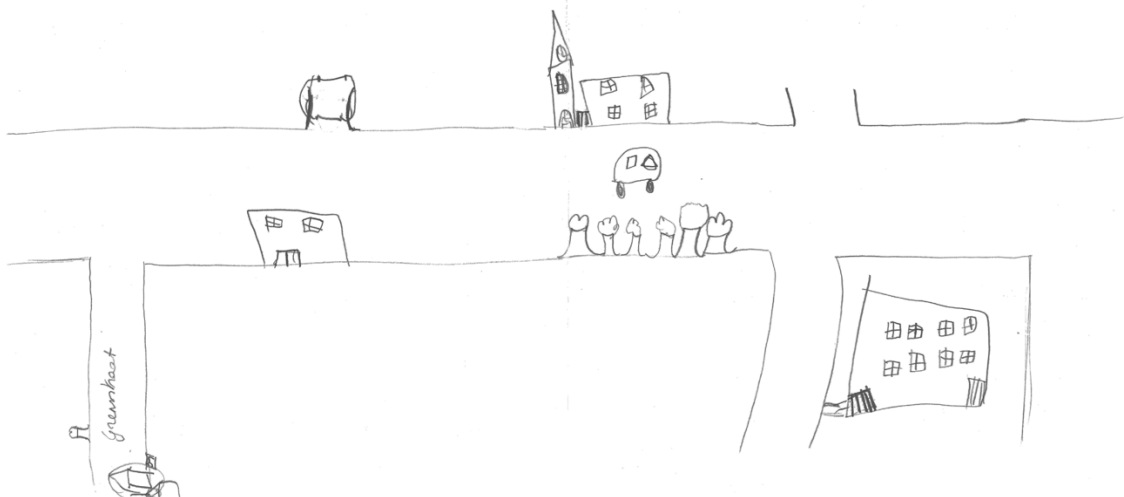
een vijver en vuilnisbakken. Naast deze elementen was er slechts één kind dat zichzelf had getekend.

De thema's die ik uit het combineren van deze elementen heb onderscheiden zijn: **natuur** (bomen, een vijver, ...), **milieu** (vuilnisbakken), **verkeer en mobiliteit** (kruispunten, auto's, ...), **gebouwen** (kerk, woningen, winkels, ...), **landmarks** (standbeeld, ...), **spel en sport** (speeltuinen, sportgelegenheden, ...) en **sociale interactie met onbekenden** ('de indiaan', ...). Deze thema's worden in de secties 3.2.2 tot 3.2.5 verder besproken.

Ongeveer drie vierde van de kinderen maakten een tekening van hun schoolroute door een enkele lijn of straat te tekenen met daarnaast gebouwen e.d. in **zijaanzicht** (zie Figuur 2). Bij dit soort tekeningen waren de kinderen duidelijk geïnspireerd door het voorbeeld van de leerkracht. Een vierde van de kinderen gebruikte een **combinatie** van bovenaanzicht (voor de straten) en zijaanzicht (voor de gebouwen e.d.) (zie Figuur 3).

Figuur 2 Tekening met zijaanzicht

Figuur 3 Tekening met combinatie boven- en zijaanzicht

Interviewen

De tekeningen dienen als uitgangspunt voor de **interviews**. Enkele kinderen hadden hun tekening nog niet af op het tijdstip van het interview. Aan hen werd gevraagd om hun route zonder tekening uit te leggen. Dit ging vrij goed voor de meeste kinderen en later kreeg ik alsnog van iedereen zijn of haar tekening.

Omdat de interviews de tekeningen als startpunt gebruikten, kwamen vooral dezelfde thema's die gevonden werden bij de analyse van de tekeningen terug. Nieuwe thema's die gevonden werden bij de analyse van de interviews zijn **autonome mobiliteit**, **wayfinding**, **sociale interactie met bekenden** (o.a. vrienden en ouders) en **dieren**. Deze thema's worden in de secties 3.2.4 tot 3.2.5 verder besproken.

Wandelen

Bij de **eerste wandeling** hebben we op enkele plaatsen haltgehouden om enkele vragen te stellen. Deze **stopplaatsen** werden gekozen naargelang de kinderen vanzelf stopten of hierom vroegen. De belangrijkste stopplaatsen tijdens de eerste wandeling waren: een kerkhof, een boom met een hol, een 'waterpartij' zonder water en een fietsersbrug over de spoorweg met graffiti. Tijdens de **tweede wandeling** kwamen we voorbij twee lagere graden van hun school, een kerk, *Het Speelbos* (pseudoniem voor een park nabij *De School*), een drukke en een rustige straat.

Thema's die terugkwamen in de transcriptie van de gesprekken tijdens de wandelingen zijn: **natuur** (bomen, ...), **milieu** (klimaat, waterpartij, ...), **verkeer en mobiliteit** (auto's, ziekenwagens, ...), **gebouwen** (vorige schoolgebouwen, kerk, ...), **spel en sport** (speeltuin, skatepark, ...), **sociale interactie met bekenden** (andere kinderen, hun vorige leerkracht, ...) en **dieren** (specht in het park, hol, ...). Nieuwe thema's die gevonden werden bij de analyse van de gesprekken tijdens de wandelingen zijn **esthetiek** (vandalisme, graffiti, ...) en **nieuwsgierigheid** (welk dier zit er in het hol?, ...). Deze thema's worden in de secties 3.2.4 tot 3.2.5 besproken.

Fotografie

Kinderen maakten foto's van verschillende **dingen**, zoals graffiti, treinen, insecten, ... Sommige kinderen waren zelfs bezig met de **compositie** van hun foto's, zoals bijvoorbeeld de kerk in combinatie met de spoorweg.

De thema's die gevonden werden in de foto's, zijn, **natuur** (bomen, ...), **milieu** (afval, vuilnisbakken, ...), **verkeer en mobiliteit** (auto's, ziekenwagens, ...), **gebouwen** (kerk, school, ...), **esthetiek** (vandalisme, graffiti, ...), **nieuwsgierigheid** (foto's door een haag, ...), **spel en sport** (spelende kinderen, speeltuin, ...), **wayfinding** (wegwijzers, ...), **sociale interactie met onbekenden** (man op een fiets), **met bekenden** (selfies, groepsfoto's) en **dieren** (poes, vogelnest, ...). Bij het analyseren van de foto's werden geen nieuwe thema's ontdekt.

Feedback

Tijdens het feedbackmoment met de klas, heb ik alle thema's aan de kinderen gepresenteerd met behulp van hun foto's en tekeningen. Er werden **geen nieuwe thema's** gevonden, maar wel extra informatie bij elk thema. Uit het feedbackmoment bleek dat ik meestal hun tekeningen, wandelingen, foto's en gesprekken juist had geïnterpreteerd. Het feedbackmoment was zeker nuttig, want er zijn toch enkele dingen **opgehelderd**. Enkele foto's werden bijvoorbeeld om een andere reden genomen als ik dacht (bijvoorbeeld een foto van een uitlaatpijp van een keuken werd enkel genomen omdat het er 'cool' uitzag en niet omdat ze dachten dat het slecht was voor het milieu).

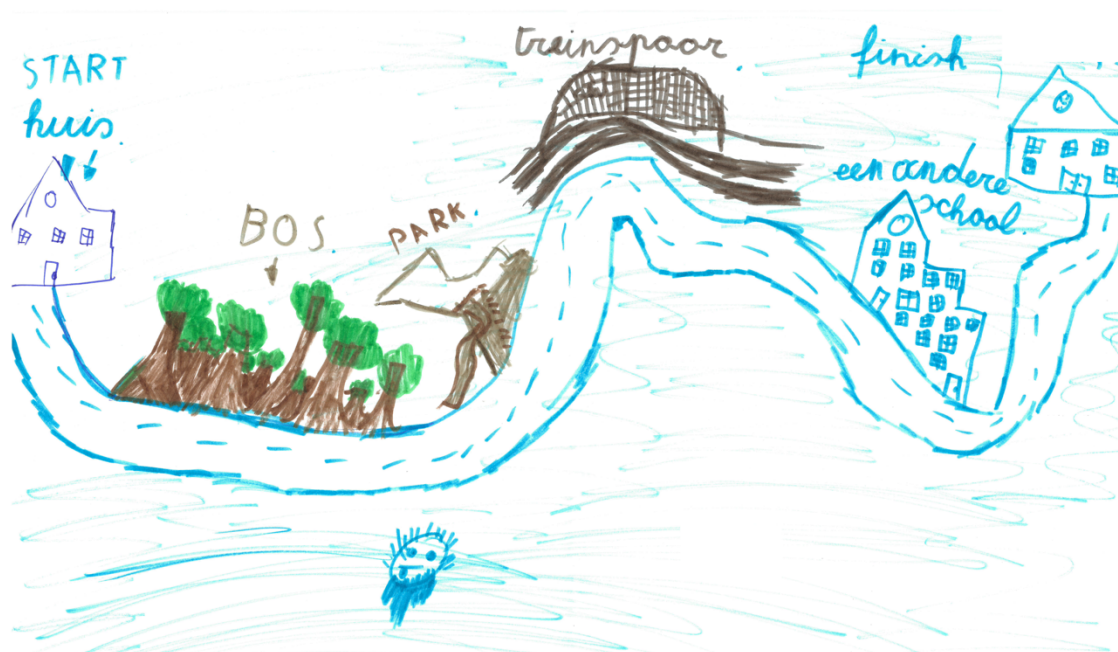
3.2.2. OMGEVING

In deze sectie worden alle thema's besproken die betrekking hebben tot de stedelijke omgeving.

Natuur

Tijdens de **interviews** kwamen veel aspecten van de natuur naar voor: parken, bomen, een bos, dieren, ... Veel natuur vinden ze belangrijk in een stad omdat "omdat er uit die stad heel veel CO₂ komt en bomen die kunnen CO₂ oppakken" (Onbekend) en "van de natuur gaan we niet dood" (Remi) (cf. infra 'milieu').

Als er werd gevraagd wat ze anders zouden willen zien in hun omgeving, kwam er vaak als antwoord dat er **meer bomen** zouden moeten zijn. Een bos werd ook steeds positief aangehaald en kwam regelmatig op tekeningen voor (zie Figuur 4). In een bos zien ze veel mogelijkheden om te spelen.

Figuur 4 Tekening met bos, park en trainspoor

De kinderen waren enthousiaster over de **natuurlijke aspecten** (de bomen, de helling, ...) van *Het Speelbos* (park nabij de school) dan over de door volwassenen toegevoegde speeltuigen. Het park is ook een plaats waar ze meer tijd zouden willen spenderen. Ze geven aan dat ze het spelen in het bos (kampen bouwen, ravotten, ...) fijner vinden dan het spelen op de speeltuigen. Uit het feedbackmoment bleek dat ze natuur niet enkel zien als een plaats om te spelen, maar ook als een plaats om te wandelen, fietsen of naar dieren te kijken.

Bomen, planten en bloemen waren een veel voorkomend onderwerp van de **foto's** (zie Figuur 5). Aangezien de wandelroute door een park liep (zie Figuur 6), was er uiteraard meer kans om hiervan foto's te maken.

Figuur 5 Bomen

Figuur 6 Informatiebord in het park

Milieu

Wat voor mij verrassend was, is hoeveel kinderen bezig zijn met het milieu, het klimaat en de opwarming van de aarde. Een verklaring hiervoor is waarschijnlijk de huidige tijdsgeest en de **klimaatbetogingen**³ die op het moment van het onderzoek aan de gang waren. De kinderen vertelden tijdens het feedbackmoment dat ze zelfs met hun klas hebben meegelopen in een klimaatbetoging. Daarnaast hebben ze ook op school geleerd over het milieu. Ze vinden milieu belangrijk, want anders *“dan hebben wij geen toekomst meer”* (Onbekend).

De kinderen vermeldden enkele dingen die volgens hen **negatief** zijn voor het milieu, zoals afval (zie Figuur 2, de omgewaaide vuilnisbakken), roken, auto's en het stof dat uit de auto's komt. Tijdens de wandeling komt er een motorvoertuig voorbij, wat ze ook niet goed vonden door de slechte lucht. Er wordt ook een opmerking gemaakt over auto's die te veel **CO₂** uitstoten. Daarom vinden ze grote **wegen** niet goed, want de auto's die erop rijden zijn niet goed voor het klimaat. Dingen die ze **positief** achtten voor het milieu, zijn o.a. bomen, fietspaden en fietsers. Veel natuur vinden ze goed omdat het goed is voor het klimaat. Fietsers zorgen niet voor slechte lucht, zoals auto's dat wel doen. Er zijn tevens twee foto's genomen waarop ze een **waardeoordeel** geven over auto's en fietsen (zie Figuur 7 en Figuur 8).

Figuur 7 Duim naar onder bij auto

Figuur 8 Duim naar boven bij fietsen

De kinderen droegen zelfs **oplossingen** aan om het klimaat te verbeteren. Meer bomen planten, minder afval, niet roken, ... Een voorstel was ook om minder auto's te verkopen of zelfs om de *“autowinkels”* (Onbekend) te sluiten en alle auto's te recyclen. Een van de kinderen geeft aan

³ Sinds december 2018 komen in België elke donderdag kinderen op straat om hun stem te laten horen en te vechten voor hun toekomst. Deze 'klimaatspijbelaars' willen een duidelijk signaal sturen naar politici dat er iets moet gedaan worden aan de klimaatproblematiek (Youth For Climate, 2019).

dat het verbeteren van het milieu belangrijk is voor een kindvriendelijke stad omdat het minder gevaarlijk zou zijn voor kinderen in een stad als er minder auto's zouden zijn (cf. infra 'veiligheid'). Een ander voorstel was om de "slechte stof" (Onbekend) die de auto's uitstoten te vervangen door iets anders. Kinderen wezen elkaar er zelfs op dat met de auto naar school gaan slecht is voor het klimaat.

Het onderwerp op enkele foto's is **afval** zoals vuilbakken, papiertjes op de grond, ... **Sluikstorten** brengt negatieve emoties naar boven (zie Figuur 9). Afval is niet goed, want "dat verdwijnt tot hele kleine stukjes, en dan gaan die in de lucht beginnen zweven die hele kleine stukjes en dan ademen wij dat in en dan gaan wij stikken" (Kobe).

Figuur 9 Papiertjes op de grond

Figuur 10 Vuilnisbak

Er wordt tijdens de wandeling ook vermeld dat er bij het kerkhof te weinig vuilbakken zijn, wat niet goed is voor het milieu. Ze vinden het belangrijk dat er vuilbakken (zie Figuur 10) zijn, "maar wel verschillende vuilnisbakken, zodat ze wel kunnen recycleren. Dus niet zoals daar dat ze alles gewoon in een bak proppen, want dat is slecht" (Onbekend).

Daarnaast zijn er ook enkele foto's gemaakt van een **uitlaatpijp** (zie Figuur 12) van de keuken van een woning, waar stoom uitkwam. Ik trok hieruit de verkeerdelijk de conclusie dat de kinderen dit ook zagen als vervuiling, maar tijdens het feedbackmoment werd duidelijk dat ze het verschil tussen waterdamp en rook goed kennen. Ze weten dat rook slecht is voor het milieu, maar "heel soms is dat ook gewoon waterdamp hé. Bij de Stella zie je ook zagezegd superveel rook maar dat is gewoon waterdamp" (Onbekend).

Figuur 11 Lege waterpartij

Figuur 12 Uitlaatpijp

Toen ik tijdens de wandeling en het feedbackmoment aan de kinderen vroeg waarom er geen water meer was in de 'waterpartij' (zie Figuur 11), verklaarden ze dat dit door de droogte kwam. "Dan zie je ook wel dat het eigenlijk niet meer zo goed gaat met België want drie maand geleden

stond dat nog gewoon en nu is dat helemaal droog” (Elias). Iemand anders zei dat het wel geregend heeft, maar *“omdat de zon ook schijnt wordt dat warm en dan zie je dat niet. Dat water dat omhoog gaat wordt een wolk*” (Kobe). Later tijdens het feedbackmoment zei een ander kind dat er enkele maanden geleden nog water in was, maar dat dit water nu wordt vervangen.

De lege waterpartij bracht zowel positieve als negatieve reacties naar boven. De kinderen wilden erin spelen en ze voelden zich enigszins goed op deze plaats, wat **positieve** reacties zijn mijns inziens. De **negatieve** reacties gingen over het feit dat het vol ligt met stenen en dat er wel enkele vissen zijn (volgens de kinderen, want ik zag die nergens), maar die hebben heel weinig water. Daardoor kunnen de vissen niet overleven. De kinderen waren van mening dat de plek was gemaakt voor vissen en voor de schoonheid. Het **afval** in de lege waterpartij vonden ze ook minder aangenaam om te zien.

Lantaarnpalen vonden kinderen interessant om naar te kijken, maar ze vonden het wel verloren **elektriciteit**, *“want dat is gewoon elektriciteit voor niks weg*” (Kobe). Ze zouden ook liever hebben dat er alleen maar elektrische auto’s rijden. De kinderen zijn in het algemeen positief over het **openbaar vervoer**, omdat dat beter zou zijn voor het klimaat. **Treinen** *“stoten geen CO₂ uit, maar gebruiken wel elektriciteit en daar kunnen heel veel mensen inzitten*” (Onbekend). Een **bus** is ook goed, want *“dat gebruikt evenveel CO₂ als een auto, maar daar kunnen meerdere mensen in*” (Onbekend).

Verkeer en mobiliteit

De meest besproken en getekende elementen van het verkeer waren: verkeerslichten, zebrapad, file, auto’s, lantaarnpalen, rondpunten, kruispunten (zie Figuur 17), werken en drukte. Er zijn verschillende foto’s genomen van **vervoersmiddelen**: auto’s (zie Figuur 7), fietsen (zie Figuur 8), brommers, ... **Hulpdiensten** zoals politiewagens (zie Figuur 13) en ambulances (zie Figuur 14) waren ook interessant voor de kinderen. Daarnaast waren de **trein** en haar treinsporen (zie Figuur 4 en Figuur 15) een veelvoorkomend onderwerp. Ook **verkeerselementen** zoals verkeerslichten, verkeersborden, parkeermeters (zie Figuur 16) en bushaltes kwamen vaak in beeld. Ten slotte werden nog enkele foto’s van **werken** gemaakt (zie Figuur 18, Figuur 19).

Figuur 13 Politiewagen

Figuur 14 Ambulance

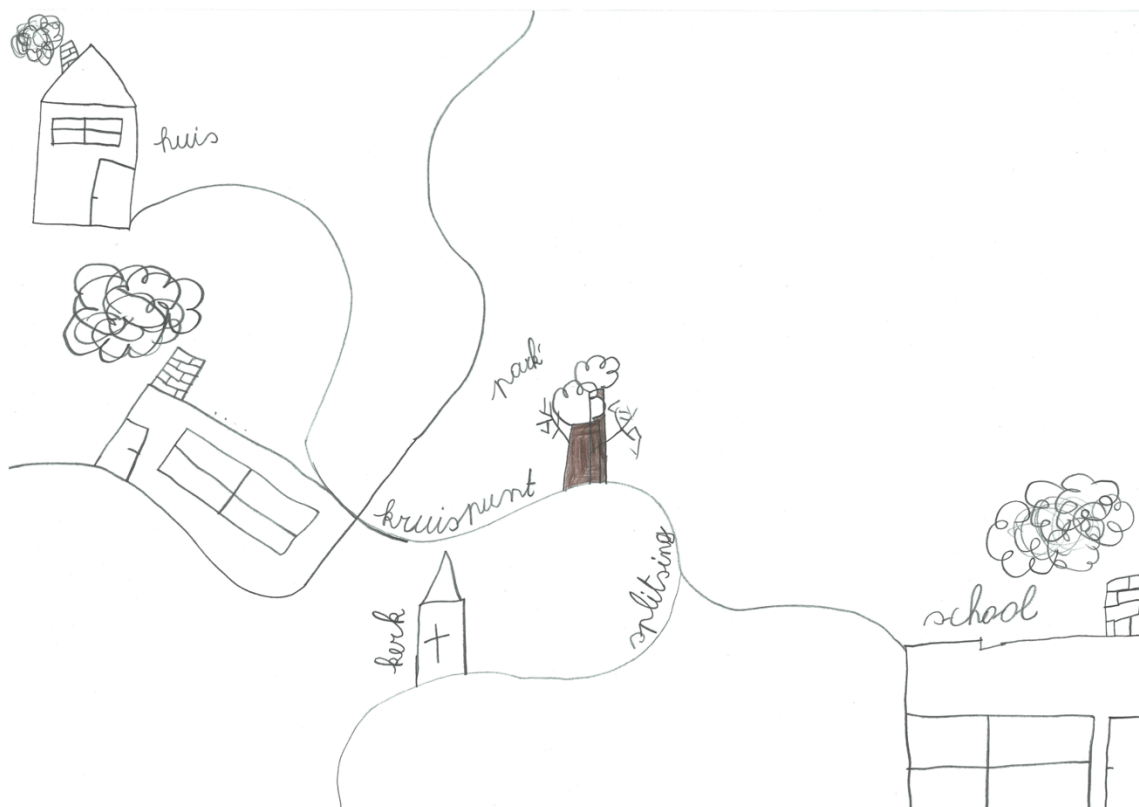

Figuur 15 Treinspoor met rijdende trein

Figuur 16 Parkeermeter

Wat vaak naar voren kwam in onze gesprekken, was dat kinderen niet houden van **drukke**. Hieronder valt file, veel auto's, veel mensen, maar ook veel lawaai (zoals lawaai door werken, ziekenwagens). Ze zouden graag hebben dat er minder **file** is. Een oplossing die een van de kinderen voorstelt, is "dat er in de straat zo een kei grote trein rijdt, dat je daar kan instappen en dat er verschillende verdiepingen zijn en dat de auto's daar gewoon onder door kunnen" (Tom). Andere kinderen zien het meer gebruiken van het **openbaar vervoer** als oplossing, want een trein staat nooit in de file, alhoewel die wel vertraging kan hebben volgens hen.

Figuur 17 Tekening met kruispunt en splitsing

Figuur 18 Werken

Figuur 19 Werfzone

Sommige kinderen gaven aan dat ze soms niet goed konden slapen door **werken** (zie Figuur 18 tot Figuur 20). De kinderen houden ook niet van **drukke wegen**. De straat met de schoolpoort is een rustigere straat, maar de kinderen willen het nog rustiger. Ze zouden liever bijna geen auto's zien in de schoolstraat. Kinderen zijn wel vrij **zelfzeker** in het verkeer, maar toch voelen ze zich er niet altijd veilig (cf. infra 'veiligheid').

Figuur 20 Tekening met werkers

De kinderen zijn heel gevoelig voor **hoogteverschillen** in hun schoolroute. Hier kwamen zowel positieve als negatieve reacties naar boven. Sommige kinderen vinden het bijvoorbeeld net plezierig om een berg op te **fietsen**, andere kinderen kijken hier tegen op.

Lantaarnpalen en **zebrapaden**, **verkeerslichten** en **verkeerscamera's** (zie Figuur 21) waren de enige aspecten van het verkeer die enigszins **positief** bevonden werden. Zebrapaden zijn handig en ze voelen zich daar vrij zelfzeker. Verkeerslichten zijn goed, maar ze vinden wel dat de auto's te lang groen licht krijgen in vergelijking met voetgangers of fietsers. Verkeerscamera's zijn goed want die zorgen ervoor dat mensen niet te snel rijden om boetes te vermijden.

Figuur 21 Tekening met zebrapad, verkeerslicht en sporthal

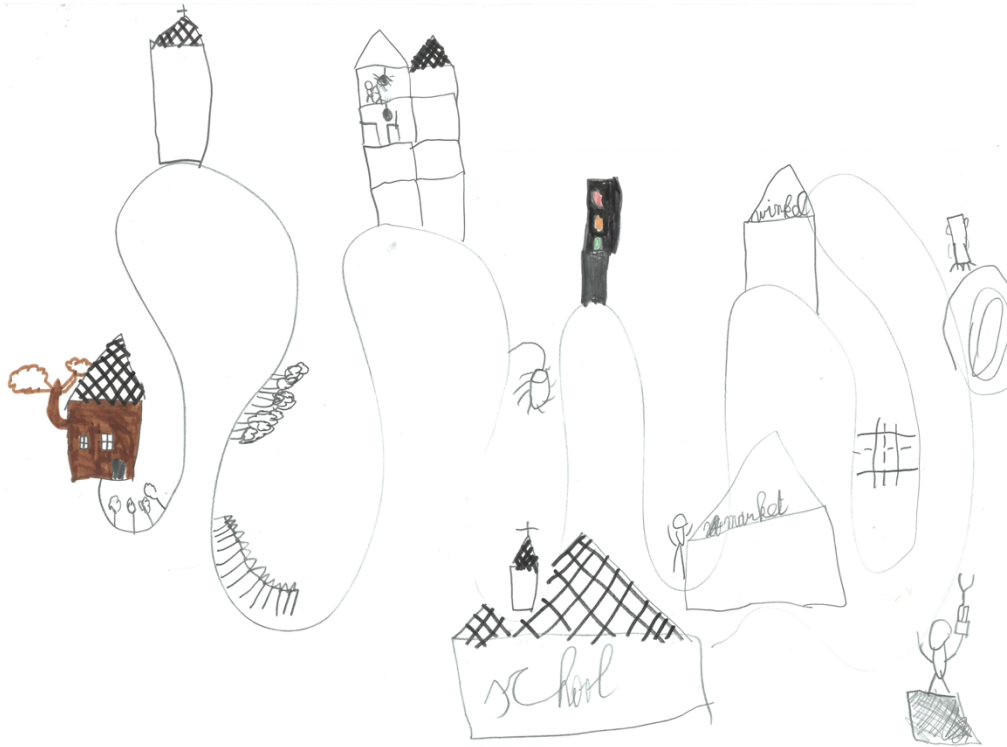
Gebouwen

De meest besproken gebouwen tijdens de interviews waren kerken, handelszaken (vooral speciaalzaken), woningen (waaronder hun eigen woning) en scholen (vooral hun eigen schoolgebouw). In het algemeen zien de kinderen liever **minder gebouwen**. Ze verkiezen meer natuur om hun heen.

Figuur 22 Tekening met speeltuin, handelszaak, sporthal, politiekantoor

Over **handelszaken** (winkels, eetgelegenheden, ...) zijn de meningen verdeeld (zie Figuur 23). Als de zaak iets **nuttig** (voor kinderen) verkocht (bv. frituur (zie Figuur 22 en Figuur 26), snoepwinkel, ...), dan waren ze er heel positief over. De andere zaken vinden ze niet zo speciaal want daar hebben ze niets aan. Iemand kennen van de zaak, is ook een pluspunt.

Figuur 23 Tekening met supermarkt en winkel

Over **woningen** (zie Figuur 24) zijn ze over het algemeen positief. Een kind vond rijhuizen interessant om te zien omdat alle deuren op een rij staan. De meesten waren het meest enthousiast over hun **eigen woning**.

Over de **kerk** (zie Figuur 25) kreeg ik vooral negatieve reacties. De meesten vinden de kerk saai, bijvoorbeeld omdat je daar lang moet wachten en luisteren. Toch kwam de kerk vaak terug in hun tekeningen (zie Figuur 2, Figuur 23) en is het voor hen waarschijnlijk een **herkenningspunt**. Het **kerkhof** vinden ze goed omdat ze dan familieleden kunnen bezoeken. Daarnaast vinden ze de rust en stilte daar een positief punt.

Figuur 24 Woning

Figuur 25 Kerk

Figuur 26 Frituur

Figuur 27 Schoolpoort van lagere graad

Figuur 28 Lagere graad

Figuur 29 Lagere graad speelplaats

Bij het langsgaan in hun **oude schoolgebouwen** (zie Figuur 27 tot Figuur 29) werden de kinderen heel enthousiast. Ze waren heel blij om een vorige leerkracht te zien en legden aan haar uit wat ze kwamen doen: *“We moeten zo van een paar dingen die we belangrijk vinden een foto nemen”* (Onbekend). Hieruit bleek dat ze de opdracht goed begrepen hadden.

Het politiekantoor in de buurt vonden ze ook goed, want *“als je de politie nodig hebt, dan is die altijd vlakbij”* (Onbekend). Een kind vertelde een **anekdote** over de plek. Telkens als hij voorbij het **politiekantoor** komt, krijgt hij een snoepje van de ouders omdat hij niets verkeerd heeft gedaan (zie Figuur 22).

Landmarks

De tekeningen zijn voornamelijk gebaseerd op *landmarks* of **herkenningspunten**. Deze *landmarks* kunnen gebouwen, parken, speeltuinen, ... zijn. Ze hebben eerder een neutrale betekenis voor hen: *“Ik kom dat gewoon tegen”* (Kobe).

Esthetiek

Een kind begon over **vandalisme** toen we een lantaarnpaal tegenkwamen waar iets op geplakt was (zie Figuur 30). Bij vandalisme hadden ze een negatief gevoel, *“omdat dat van de gemeente is en je mag daar niet zomaar iets op tekenen of plakken”* (Tom).

Figuur 30 'Vandalisme'

Figuur 31 Voetgangers- en fietsersbrug met graffiti

Tijdens de wandeling kwamen we voorbij een **voetgangers- en fietsersbrug** die over de spoorweg loopt en waar veel graffiti is. De kinderen wilden hier zelf heel graag stoppen, vooral om een foto te nemen (zie Figuur 31). De kinderen waren zeer geïnteresseerd in **graffiti(-kunst)** (zie Figuur 31 tot Figuur 33). De stad moet niet 'clean' zijn. Dat maakt het minder spannend voor kinderen.

Figuur 32 Kunst op een gevel

Figuur 33 Graffiti of vandalisme?

Graffiti vinden ze boeiend als het wordt gedaan op een plaats waar het mag, anders beschouwen ze het eerder als vandalisme. De meeste kinderen verkiezen graffitikunst boven willekeurige tags. Er is één kind die aangeeft dat het voor hem "ook gewoon iets geschreven mag zijn ofzo, of gewoon een random spookje" (Elias).

Volgens de kinderen zijn er ook wel **nadelen** verbonden aan graffiti. Een nadeel vinden ze de spuitbussen, "want dat is ook slecht voor het milieu, dat sproei, dat gaat niet altijd daar tegen" (Onbekend) en "als dat leeg is, dan is er ook weer plastic" (Onbekend) (cf. 'milieu').

3.2.3. PERSOONLIJKE ASPECTEN

Deze aspecten zijn vooral van toepassing op de kinderen zelf, hoewel ze onvermijdelijk ook enigszins afhangen van omgevingsaspecten en sociale interactie.

Zintuiglijke ervaringen

Zintuiglijke ervaringen zijn belangrijk voor de plaatsbeleving van kinderen. Dit werd onder meer duidelijk tijdens de wandelingen, wanneer de kinderen vaak dingen aanraakten of al wandelend met hun hand **voelden** aan dingen. Daarnaast waren de kinderen ook nieuwsgierig naar dingen die ze op het eerste zicht niet konden **zien**. Tijdens de interviews bleek ook dat kinderen niet graag lawaai **horen**, maar rust en stilte verkiezen. Een van de kinderen woont bijvoorbeeld naast

een café en “dat maakt heel veel lawaai en soms kan ik niet slapen” (Anna). Een ander kind geeft aan dat ze niet kan slapen door verkeerswerken.

Nieuwsgierigheid

Dit thema is toegevoegd na het analyseren van de wandelingen en de foto's. Tijdens het feedbackmoment werd dit thema goedgekeurd door de kinderen. Met nieuwsgierigheid wordt bedoeld dat de kinderen letterlijke **grenzen** spannend vinden en nieuwsgierig zijn naar wat er achter ligt. “Als je wilt weten wat die daar aan het doen zijn, dan moet je dat door een haag of struik steken, foto trekken en dan kijken of een filmpje en dan zie je wat die doen” (Kobe).

Op enkele foto's is te zien dat kinderen hun grenzen aftasten en nieuwsgierig zijn naar wat er zich achter een grens bevindt. Met grenzen worden onder meer een hek, een poort, een deur, een raam, ... bedoeld. Er werden bijvoorbeeld foto's gemaakt van een politiewagen achter een haag (zie Figuur 34), een kat achter een raam (zie Figuur 35), een deur, ... “Die politiewagen heb ik ook uit nieuwsgierigheid getrokken.” (Elias)

Figuur 34 Politiewagen doorheen haag

Figuur 35 Kat achter een raam

Tijdens de wandeling ontdekten de kinderen een hol (zie Figuur 36) dat volgens hun van een dier was. Dit **hol** wekte veel nieuwsgierigheid op. De kinderen speculeerden over of er een dier in zat, welk dier erin zat, of het veilig was om hun hand erin te steken, ...

Figuur 36 Het hol

Daarnaast weken de kinderen graag af van de weg, want lopen op de weg is minder interessant dan ernaast. Verschillende dingen waren aantrekkelijk om van de weg af te wijken, zoals een heuvel, de rand van de ‘waterpartij’, ...

Veiligheid(sgevoel)

Het veiligheidsgevoel bij kinderen kan onder meer samenhangen met de autonome mobiliteit, restricties van de ouders, het verkeer, de lichamelijke veiligheid, ... Hoewel kinderen zich vrij zelfzeker voelen in het verkeer, toch voelen ze zich niet altijd even veilig.

De **drukke** van het verkeer zorgt voor een onveilig gevoel. Drukke **kruispunten** zorgen ervoor dat de kinderen zich minder veilig voelen *“omdat er soms zo van die fietsers komen van daar of van daar en er komen auto’s langs en dan moet jij er zo door”* (Gwen). Een van de kinderen vermeldde dat hij niet graag kwam op kruispunten, *“want als je daar komt ben je binnen 3 seconden dood”* (Kobe).

Kinderen hebben het ook niet zo voor **auto’s**, omdat die ongevallen kunnen veroorzaken. Een kind vertelt dat hij zich soms angstig voelt in het bijzijn van auto’s, omdat *“mijn broer bijna platgereden was. Een zot die reed te hard.”* (Remi). Een ander kind wil *“dat het veel veiliger is voor kinderen om de weg over te steken, want er worden wel dagelijks kinderen omver gereden”* (Tom). Hetzelfde kind ziet het gebruik van het openbaar vervoer als oplossing, aangezien daar minder ongelukken mee gebeuren volgens hem.

Kinderen mogen vaak niet alleen naar school, omwille van de **bezorgdheid** van hun **ouders**: *“Mijn mama vindt het te gevaarlijk omdat er ook van die kruispunten zijn enz. en dan vindt mijn mama dat niet tof om mij alleen te laten gaan.”* (Gwen). Daarnaast zijn sommige ouders ook bezorgd dat hun kind wordt meegenomen door vreemden. Een kind mag niet alleen naar school omdat *“er in mijn straat mensen zijn die kinderen stelen”* (Remi).

3.2.4. ACTIVITEITEN

Deze aspecten zijn vooral van toepassing op dingen die de kinderen kunnen doen met een ruimte, of *affordances* die een ruimte hen kan bieden.

Spel en sport

De kinderen waren heel enthousiast over spelen en de mogelijkheid hiertoe werd vaak vernoemd bij de positieve aspecten van een plaats. Ze vinden mogelijkheden tot spelen belangrijk in een stad *“omdat dat gezond is en omdat dat leuk is”* (Onbekend).

Wanneer ze spraken over spelen, ging dit vaak over twee plaatsen met mogelijkheid hiertoe: **speeltuinen** (zie Figuur 22) en **parken**. Het park vlakbij de school is vooral populair. In *Het Speelbos* bevindt zich een speeltuin (zie Figuur 37). Als er werd gevraagd wat goed was aan dit park, werden o.a. de vele bomen, de lange glijbaan (zie Figuur 38), de speeltuin en de helling (ook wel ‘put’ genoemd) vernoemd. De put is een steile helling en hier klimmen ze graag op met een touw, om erna weer met de glijbaan naar beneden te glijden. Naast spelen op speeltuigen, kunnen ze er ook kampen bouwen, klimmen, ravotten, verstopperdje spelen, ...

Tijdens de wandeling zagen kinderen overal **mogelijkheden om te spelen**. Ze speelden niet alleen op speeltuigen (zie Figuur 37 en Figuur 38), maar amuseerden zich ook met heuvels, muurtjes, ...

Figuur 37 Speeltuig in het park

Figuur 38 Glijbaan in het park

Tijdens de wandeling kwamen we ook voorbij een lege ‘waterpartij’ die een verhoogde rand heeft (zie Figuur 39). Deze rand was heel aantrekkelijk voor de kinderen om op te spelen. Daarnaast vroegen ze me enkele keren om in de put zelf te mogen of de brug over te steken.

Figuur 39 Lege waterpartij

Figuur 40 Sporthal

Tijdens het feedbackmoment gaven de kinderen ook aan dat ze graag spelen op straat. Ze vermelden er wel bij dat dit enkel kan in rustige straten waar geen auto’s rijden of in een **speelstraat**.

Op de tekeningen en foto’s werd ook vaak de **sporthal** weergegeven (zie Figuur 22, Figuur 40 en Figuur 21). Het **skatepark** in de buurt leek hen aan te spreken, ook al konden ze zelf niet skaten. Tijdens het feedbackmoment gaven de kinderen aan dat ze sporten ook zien als spelen.

Autonome mobiliteit

Verrassend voor mij was dat ze wel vrij **zelfverzekerd** waren over het verkeer. Ze kennen goed verkeersregels en kunnen zichzelf behelpen. Enkel auto’s vonden ze soms beangstigend. Tijdens de interviews kwamen er spontaan verhalen naar boven van familieleden of de kinderen zelf die een ongeval net konden vermijden. Een ander kind vond dat de autobestuurders in opleiding gevaarlijk waren: *“Ze willen dat er minder auto’s botsen en dat er minder ongelukken gebeuren maar zo gebeuren er net ongelukken. Ze maken het ook moeilijk en zo botsen de mensen juist.”* (Ruben) (cf. infra ‘veiligheid’).

De meesten geven aan dat ze ook **alleen** op straat zouden kunnen lopen, maar vaak mag dit niet van de ouders *“omdat er in mijn straat mensen zijn die kinderen stelen.”* (Remi). Een andere reden is dat *“mijn mama vindt het te gevaarlijk omdat er ook van die kruispunten zijn enz. en dan vindt mijn mama dat niet tof om mij alleen te laten gaan”* (Gwen) (cf. infra ‘veiligheid’).

Wayfinding

De meeste kinderen geven aan dat ze zelf hun **weg** zouden kunnen **vinden** in de stad omdat ze die kennen. Tijdens de wandeling wisten de kinderen heel goed hun weg en konden ze mij begeleiden tot de bestemming en terug. Ze geven wel aan dat ze in een onbekende omgeving niet zelf hun weg zouden kunnen vinden.

Een aspect dat het **moeilijker** kan maken om hun weg te vinden, is de **drukke** door de vele auto's, want dan "moet je door de glazen kijken" (Kobe).

"Omdat het altijd druk is en meestal ben je dan de weg kwijt omdat je erop let dat je niet zomaar op iemand zijn tenen ofzo rijdt. Een keer ben ik zo met mijn zus ergens terecht gekomen waar dat ik niet wist dat ik moest zijn. Dus wat hebben we dan gedaan? Gewoon teruggegaan en dan hebben we het uiteindelijk gevonden."

Kobe

Elementen die het **makkelijker** zouden kunnen maken om hun weg te vinden in de stad, zijn volgens hen een landkaart, wegwijzers met afbeeldingen, een gps voor iedereen of elektrische wegwijzers.

"Ik denk dat het makkelijker zou zijn als er zo van die elektrische wegwijzers zijn die kunnen zeggen wanneer een auto aankomt en dat als die op 100 meter afstand is, dat je al weet van 'Ah er komt een auto aan, ik kan beter wachten'. Dat is veel beter hé."

Elias

Er werden ook foto's gemaakt van gewone wegwijzers (zie Figuur 41). Uit het feedbackmoment blijkt dat deze wegwijzers niet voldoende zijn voor kinderen om zich te kunnen oriënteren in de stad.

Figuur 41 Wegwijzers

3.2.5. SOCIALE INTERACTIE

Veel kinderen vermeldten ook andere mensen (volwassenen of kinderen) die ze tegenkwamen op hun schoolroute. Hierover waren ze altijd heel enthousiast. Deze sectie wordt verder opgedeeld naargelang de sociale interactie met onbekenden, bekenden of dieren is.

Onbekenden

De kinderen vinden het tegenkomen van bekenden het meest aangenaam, maar soms vinden ze het ook fijn om “*mensen die ik niet ken van mijn leeftijd, of een jaartje ouder, zodat ik **nieuwe vrienden** kan maken*” (Elias).

Twee kinderen waren heel enthousiast over ‘de indiaan’, een persoon die ze op hun schoolroute tegenkomen die hen fascineert (zie Figuur 42).

Figuur 42 Tekening met ‘de indiaan’

Bekenden

De kinderen vertelden in het interview dat ze het fijn vinden om **bekenden** tegen te komen, zoals vrienden (en hun ouders), burens, ... Een kind had het over **speelstraten**, waarbij vooral het sociale aspect als positief werd ervaren. Samen spelen en eten met vrienden op straat vinden ze heel aangenaam. Tijdens de wandeling maakten de kinderen ook graag selfies en groepsfoto's.

De meeste kinderen fietsen naar school met hun **ouders** en sommigen met een oudere broer of zus. Het feit dat hun ouders meegaan op de route, zou ervoor kunnen zorgen dat ze anders omgaan met de omgeving (cf. supra ‘veiligheid’ en ‘autonome mobiliteit’).

Dieren

Uit o.a. de interviews bleek dat kinderen dieren echt zien als potentiële vrienden en dat ze interageren ook met de dieren. Dieren zijn heel populair bij kinderen (zie Figuur 35 en Figuur 43). Ze hebben heel veel **aandacht** voor dieren en vaak merkten ze dieren of insecten op die ik niet gezien had. Daarnaast vertelden ze vol enthousiasme over de dieren die ze tegenkwamen tijdens de wandeling (eksters, ...).

Zoals eerder vermeld, werden ze heel enthousiast bij het zien van een **hol** (zie Figuur 36). Ze vermoedden meteen dat dit het huisje was van een dier. Naast de overwegend positieve reacties, waren er toch enkele kinderen die aangaven dat ze liever niet hun hand erin zouden steken, uit angst voor een beet. Tijdens de wandeling in het park ontdekten de kinderen een **specht**, die ook weer met veel enthousiasme werd gehaald. Ze wilden er ook allemaal een foto van maken. In een straat komen we ook een kat tegen, die ook het onderwerp wordt van veel foto's (zie Figuur 35 en Figuur 43).

Figuur 43 Kat onder een auto

3.3. REFLECTIE

In deze sectie wordt een reflectie gemaakt over de bevindingen uit het veldwerk. De belangrijkste bevindingen worden besproken in het licht van het **theoretisch kader en de gelezen literatuur**. Er wordt zowel over de gebruikte methoden als over de resultaten gereflecteerd. Zie ook Tabel 1 ter herinnering aan de terminologie.

3.3.1. METHODOLOGIE

Voor deze sectie werd een analyse gemaakt met behulp van het theoretisch kader en de gelezen literatuur over **verschillende methoden**. Ik ben vertrokken vanuit één soort data en vervolgens heb ik telkens gekeken of de bevindingen bij een andere soort bevestigd konden worden en eventueel uitgebreid. Dit heb ik gedaan in de volgorde dat ik de data bekomen ben. Uiteraard is deze volgorde niet belangrijk.

Tekenen

Zoals aangehaald in het onderzoek van Elden (2013) bleek het maken van tekeningen een **succesvolle** methode te zijn. De meeste kinderen deden dit graag en stelden de opdracht niet uit. De kinderen konden met succes weergeven wat ze belangrijk vonden op hun schoolroute.

De tekeningen zijn voornamelijk gebaseerd op *landmarks* of herkenningspunten. Deze *landmarks* behoren tot de **bestemmingen** in de categorie *third places* (Oldenburg, 1989). Deze *landmarks* hebben eerder een neutrale **betekenis** voor hen. Het zijn belangrijke punten die hen kunnen helpen bij het vinden van hun weg. Volgens het onderzoek van Jansen-Osmann en Fuchs (2006) zijn kinderen even afhankelijk van het bestaan van *landmarks* als volwassenen tijdens het *wayfinding*-proces. Kinderen hebben een zeer goed geheugen voor *landmarks*, maar zijn niet in staat om deze *landmarks* juist te lokaliseren. Dit is ook te zien in de tekeningen.

De tekeningen weerspiegelen ook de **betekenis** (onderdeel van de *Secondspace*, volgens Soja (1996)) die kinderen aan een plaats geven, aangezien ze de belangrijkste dingen op hun route weergeven. Dit bevestigt het onderzoek van Cele (2006), waarin gesuggereerd wordt dat de tekeningen beïnvloed worden door eerdere ervaringen en context omdat het tekenen geen interactie vergt met een plaats of met een onderzoeker.

Ongeveer drie vierde van de kinderen maakten een tekening van hun schoolroute door een enkele lijn of straat te tekenen met daarnaast gebouwen e.d. in **zijaanzicht** (zie Figuur 2). Bij dit soort tekeningen waren de kinderen duidelijk geïnspireerd door het voorbeeld van de leerkracht. Dit

voorbeeld werd gegeven (op aanraden van de leerkracht) om hun al een idee te geven hoe ze het zouden kunnen aanpakken, maar er wordt wel bij vermeld dat alles mogelijk is om het zo breed mogelijk te houden. Toch hebben heel veel kinderen dit voorbeeld gevolgd en daarom zou ik andere onderzoekers raden om dit niet te doen. Zo kunnen de kinderen volledig hun verbeelding gebruiken.

Een vierde van de kinderen gebruikte een **combinatie** van bovenaanzicht (voor de straten) en zijaanzicht (voor de gebouwen e.d.) (zie Figuur 3). Volgens Sobel (1998, zoals aangehaald in Cele, 2006) maken oudere kinderen meer gebruik van luchtperspectieven in hun tekeningen. Sommige kinderen in mijn onderzoek gebruikten eerder een combinatie. Dit zou erop kunnen wijzen dat zij al verder staan in hun ontwikkeling, dat ze meer verbeelding hebben aangezien ze het voorbeeld van de leerkracht niet volgen of dat ze net tegendraads willen doen door het voorbeeld van de leerkracht niet te volgen.

Zoals vermeld in het onderzoek van Cele (2006), kunnen zelfs jonge kinderen beschikken over **ruimtelijk inzicht** en **symbolische representaties** van plaatsen gebruiken. Dit werd duidelijk bij de analyse van de tekeningen. Voorbeelden zijn o.a. een kerk die werd voorgesteld door een gebouw met een kruis en een frituur die wordt voorgesteld met een frietzakje.

Interviewen

Het uitvoeren van de interviews in groepjes van drie, zoals aangeraden in het onderzoek van Cele (2006), had zijn voor- en nadelen. Bij sommige groepjes was er sprake van meer **onderlinge interactie**, maar bij andere groepjes praatten de kinderen één voor één en kwam het niet echt tot een discussie. Volgens Cele (2006) heeft het uitvoeren van interviews in kleine groepjes ook het voordeel dat de kinderen **geïnteresseerd** zijn in elkaar en zo komen tot een discussie. Dit was niet bij alle groepjes het geval in mijn onderzoek. Dit bevestigt wat er vermeld wordt in de onderzoeken van Rasmussen en Smidt (2004) en Cele (2006), dat het moeilijker is om de **aandacht** van kinderen er langdurig bij te houden in vergelijking met volwassenen. Hun oplossing hiervoor is het gebruiken van foto's of tekeningen als **referentiepunt**. Zo heb ik het ook aangepakt in mijn interviews, maar toch was het bij sommige kinderen moeilijk om hun aandacht erbij te houden. De kinderen waren wel heel **enthousiast** om over hun eigen tekeningen te praten (Rasmussen & Smidt, 2004; Cele, 2006). Luisteren naar elkaars verhalen was voor sommige kinderen nog moeilijk.

Wandelen

Bij de voorbereiding van de wandeling werden de routes vastgelegd, maar toch mochten de kinderen mij leiden, zoals aangeraden in het onderzoek van Cele (2006). De route van de wandeling omvatte ook de '**onbelangrijke plaatsen**', zoals **overgangszones** (Gardner, 2011) en dit zorgde ervoor dat ook deze plaatsen erkenning kregen, zoals vermeld wordt in het onderzoek van Moore (1986, zoals aangehaald in Cele, 2006). Daarnaast was de route ook **bekend** voor de kinderen, wat ervoor zorgden dat ze zich verantwoordelijk voelden en de leiding hebben. Dit heb ik zelf ondervonden aangezien ik niet het gevoel had dat ik zelf de leiding over de wandeling voerde. Dit is niet per se een nadeel, aangezien de kinderen zo vrij konden rondlopen en meer spontaan konden reageren op de ruimte. Zoals vermeld in Moore (1986, zoals aangehaald in Cele,

2006) en Percy-Smith (2002, zoals aangehaald in Cele, 2006) zorgde dit voor een omkering van de traditionele **machtsstructuur** tussen kind en volwassene.

De rol van de **gidsen** leek niet zo duidelijk voor iedereen bij de **eerste wandeling**. Daarnaast was het stellen van **vragen** aan de hele groep niet zo gemakkelijk. Redenen hiervoor zou kunnen zijn dat de groep te groot was of dat de kinderen met iets anders bezig waren in de omgeving. De eerste wandeling duurde langer dan verwacht. De wandeling nam 1,5 uur in beslag voor een afstand die normaal 30 minuten zou duren om te bewandelen. Het is uiteindelijk positief gebleken dat de wandeling langer duurde dan verwacht. Op die manier moest de tweede wandeling doorgaan op een andere datum (in plaats van na de eerste wandeling, zoals gepland) en zo had ik de tijd om mijn methode te evalueren en te verbeteren voor de tweede wandeling.

Voor de **tweede wandeling** werd de **methode** enigszins **aangepast**. De vragen werden niet meer per stopplaats gesteld voor de hele groep, maar op een meer **spontane manier** tijdens de wandeling. Dit had een positief effect op de gesprekken met de kinderen. Wellicht voelden ze minder druk in kleinere groepjes. De gidsen kregen ook op voorhand de opdracht om uit te kijken naar plaatsen die ze wel of niet goed vonden. Zo kreeg hun rol iets meer **focus** en namen ze deze serieuzer. De kinderen vertelden wat ze onderweg tegenkwamen (bv. dit is een kerk, dit is onze oude school, ...) en ze namen de leiding. *“Niemand mag voor ons, wij zijn de gidsen!”* (Onbekend). Een van de kinderen begon zelfs spontaan de geschiedenis van het park uit te leggen.

Na de wandeling merkte ik dat een klein deel van het **audiobestand beschadigd** is geraakt. Voor het recupereren van die informatie kon ik mij gelukkig beroepen op mijn notities en herinneringen.

Fotografie

Bij de eerste wandeling waren de kinderen heel enthousiast, maar nog wat aarzelend om voor de **wegwerpcamera** te kiezen. Op de terugweg kozen meer kinderen voor de wegwerpcamera, nadat ze gezien hadden dat hun klasgenoten er zich mee amuseerden.

De wegwerpcamera's waren misschien te veel een afleiding. De kinderen vroegen me vaak hoeveel foto's ze nog konden nemen. Het correcte gebruik van de wegwerpcamera's was ook niet altijd van het begin duidelijk voor de kinderen: zelf doordraaien was niet voor alle kinderen even gemakkelijk en soms hielden ze hun vinger voor de lens. Het gebruik van wegwerpcamera's heeft echter ook voordelen. Op deze manier krijgt elk kind de kans om foto's te nemen en hebben ze zelf de verantwoordelijkheid over 'hun' camera.

Net zoals in het onderzoek van Rasmussen en Smidt (2004), was het voordelig voor het onderzoek om de kinderen actief te laten deelnemen, **genoten** ze ervan en waren ze trots op hun foto's. De kinderen kregen tijdens het feedbackmoment ook de ontwikkelde foto's terug, wat een belangrijk positief aspect is van deze methode. Dit bevestigt wat er wordt vermeld in het onderzoek van Punch (2002, zoals aangehaald in Cele, 2006).

Ik was aangenaam verrast bij het zien van de gemaakte foto's. Hieruit blijkt dat de kinderen de opdracht goed hebben begrepen. Heel veel dingen waarvan ze foto's hebben gemaakt, komen ook terug in de interviews en tekeningen. De foto's gaven inderdaad een indicatie van wat zij **belangrijk** vinden, zoals aangehaald in het onderzoek van Rasmussen en Smidt (2004). Deze foto's

werden bij het feedbackmoment in de klas gebruikt om de resultaten weer te geven en zorgen ervoor dat de kinderen geïnteresseerd waren (Cook & Hess, 2007).

Feedback

Het feedbackmoment was zeker nuttig, want er zijn toch enkele dingen **opgehelderd**. Het was een goede manier om het **participatie-aspect** in te brengen in mijn onderzoek en om mijn resultaten op punt te stellen met behulp van de kinderen.

Een nadeel aan het klasgesprek was dat vaak dezelfde kinderen aan het woord kwamen. Dit probeerde ik recht te zetten door af en toe stillere kinderen aan te duiden. Daarnaast waren de audio-opnames van het klasgesprek jammer genoeg niet altijd even duidelijk, door lawaai van buiten.

3.3.2. BEVINDINGEN

In deze sectie worden de bevindingen geconfronteerd met het theoretisch kader en de belangrijke thema's in verband met kindvriendelijke steden die gevonden werden in de literatuur.

Firstspace

Volgende elementen kunnen beschouwd worden als de ***Firstspace*** volgens Soja (1996). Deze fysieke omgeving is materieel en zintuiglijk waarneembaar. Eerst worden de verschillende soorten fysieke plaatsen uiteengezet en daarna worden de zintuiglijke waarnemingen toegelicht.

First place

In het algemeen zien de kinderen liever **minder gebouwen**. Ze verkiezen meer natuur om hun heen. De kinderen waren wel heel enthousiast over hun eigen woningen (***first place*** volgens Oldenburg (1989)) en deze kwamen ook altijd voor op de tekeningen. Ook andere woningen werden positief geacht en dezen kwamen ook terug in de foto's en tekeningen.

Second place

De ***second place*** (Oldenburg, 1989), hun school, is eveneens heel belangrijk voor kinderen. Ze pendelen tenslotte dagelijks tussen de *first place* en de *second place*. Uit de verschillende methoden blijkt dat de kinderen meestal enthousiast zijn over hun school.

Third places

De ***third places*** (Oldenburg, 1989) werden met iets minder enthousiasme besproken dan de *first* en *second places*, maar zijn evenzeer belangrijk in hun dagelijkse leven, aangezien deze plaatsen veel bijdragen aan hun ontwikkeling (Carroll et al., 2015). In de literatuur is er veel geschreven over natuur, dat van vitaal belang is voor de gezondheid en het welzijn van kinderen en volwassenen (Freeman et al., 2015). Toch worden kinderen meer en meer buitengesloten van deze ***third places***, door ruimtelijke planning of bezorgdheid over hun veiligheid, ondanks het potentieel van deze plaatsen voor fysieke activiteit, onafhankelijkheid, exploratie en socialisatie (Penelope Carroll et al., 2015; Freeman et al., 2015). Dit blijkt ook uit de resultaten van mijn onderzoek, aangezien de meeste kinderen van hun ouders niet alleen op stap mogen gaan.

Autonome mobiliteit situeert zich vooral in de **overgangszones**. Deze *third places* (Oldenburg, 1989) zijn plaatsen die kinderen passeren in het dagelijkse publieke leven. Aangezien autonome mobiliteit belangrijk kan zijn voor de ontwikkeling van kinderen (Björklid, 2004), kan dit er op wijzen dat overgangszones wel degelijk **relevant** zijn voor jongere mensen. Dit spreekt tegen wat er in het onderzoek van Gardner (2011) wordt aangehaald, namelijk dat deze ruimtes voor jongere mensen vaak irrelevant zijn en voor oudere mensen belangrijke sociale plaatsen.

Wanneer het thema 'spelen' naar voor kwam in de verschillende methoden ging het vooral over parken en speeltuinen. Behalve in parken en speeltuinen zagen de kinderen ook onder meer in de **overgangszones** (Gardner, 2011) veel mogelijkheden om te spelen, zoals heuvels, muurtjes, ... Hieruit blijkt nogmaals dat overgangszones relevant zijn voor jongere mensen.

Gebouwen die fungeren als **bestemmingen** en die getekend, besproken en gefotografeerd werden, zijn handelszaken, kerken en een politiekantoor, ... **Handelszaken** (winkels, eetgelegenheden, ...) kunnen een positieve **betekenis** (*Secondspace*) hebben voor kinderen indien ze **nuttig** zijn voor hen. **Kerken** worden eerder gezien als een **herkenningspunt** en zijn dus neutraal. Het bijhorende kerkhof krijgt een positieve **betekenis** omdat ze er familieleden kunnen bezoeken en omwille van de rust en stilte die er heerst. Voor een van de kinderen was het **politiekantoor** ook een betekenisvolle plek, aangezien hij bij het passeren ervan altijd een snoepje krijgt van zijn ouders.

Zintuiglijke waarnemingen

Zoals aangehaald in het onderzoek van Cele (2006), zijn ook de **zintuiglijke waarnemingen** belangrijk bij een plaats en dragen die bij aan de oriëntatie van mensen in de stad, het begrijpen van ruimtelijke relaties en de ervaring van plaatsen en objecten. Dit werd duidelijk tijdens de wandelingen, wanneer de kinderen vaak dingen aanraakten of al wandelend met hun hand **voelden** aan dingen. Daarnaast waren de kinderen ook nieuwsgierig naar dingen die ze op het eerste zicht niet konden **zien**. Tijdens de interviews bleek ook dat kinderen niet graag lawaai **horen**, maar rust en stilte verkiezen. Toch worden kinderen door volwassenen niet geassocieerd met rust, maar eerder met lawaai.

Secondspace

Deze *Firstspace* biedt veel potentiële **affordances** (Gibson, 1979) voor kinderen, wat onderdeel is van de *Secondspace* (Soja, 1996). Deze **affordances** hebben meestal betrekking op **spelen**. De omgeving bepaalt onze interpretatie van het leven en onze mogelijkheden om te handelen (Raittila, 2012). Dit wordt genuanceerd door (Björklid, 2004) die stelt dat het meer om een **wisselwerking** gaat tussen omgeving en individu. Het individu vormt de omgeving, maar de omgeving vormt ook het individu. Het is dus belangrijk dat kinderen leven in een kindvriendelijke omgeving, aangezien die kan bijdragen tot **affordances** die kinderen kunnen zien in hun omgeving.

Wanneer de kinderen spraken over **spelen**, ging dit over twee plaatsen met mogelijkheid tot spelen (**affordances**), namelijk **speeltuinen** en **parken**. Deze *third places* zijn belangrijk voor de autonome mobiliteit van kinderen, hun sociale interactie en hun ontwikkeling van een identiteit. Daarnaast hebben ze potentieel voor spel, fysieke activiteit, onafhankelijkheid, exploratie en socialisatie (Carroll et al., 2015). Het enthousiasme van de kinderen bij het zien van mogelijkheden

tot spelen is enorm. Zoals Rasmussen en Smidt (2004) aangeven, kan een potentiële *affordance* bestaan zonder de aanwezigheid van kinderen, maar enkel wanneer de kinderen de plaats betreden kan iets **geherinterpreteerd** worden als een plek waar men iets kan doen, zoals spelen. Het feit dat de kinderen overal mogelijkheden zagen om te spelen toont aan dat kinderen plaatsen interpreteren op een manier die misschien niet vooropgesteld was (door volwassenen). Toch beseffen kinderen dit zelf niet altijd, aangezien ze wel **foto's** maken van plaatsen die specifiek voor spel bedoeld zijn, maar niet van plaatsen waar ze spontaan begonnen te spelen. Deze specifieke plaatsen, zoals bijvoorbeeld speeltuinen, zijn ook niet altijd het populairst om te spelen. Het feit dat de kinderen bijvoorbeeld in *Het Speelbos* in de natuurlijke aspecten speelmogelijkheden zien die ze als plezieriger ervaren dan de door volwassenen geplaatste speeltuigen toont dit aan. Kinderen zien *affordances* in natuurlijke omgevingen die volwassenen misschien niet zouden zien.

Kinderen zijn zich zeer bewust van hun omgeving. De esthetiek van de omgeving kan bijdragen aan hun **ervaringen of indrukken** ervan (*Secondspace*). De kinderen toonden veel interesse in graffiti en kunst, maar ze trokken wel de grens met vandalisme. De stad moet voor hen niet 'clean' zijn. Een omgeving die bijdraagt tot een aangename zintuiglijke ervaring (*Firstspace*) is net boeiend voor hen. Kinderen vinden fysieke grenzen bijvoorbeeld spannend en zijn nieuwsgierig naar wat erachter ligt. Deze **drempels** (Gardner, 2011) zijn semipublieke ruimtes die zich tussen privé en publiek bevinden. In dit onderzoek werden bijvoorbeeld foto's getrokken van een kat achter een raam, een politiewagen achter een haag, een deur, ... Daarnaast weken de kinderen graag af van de weg, want lopen op de weg is minder interessant dan ernaast.

Wat regelmatig naar voren kwam in onze gesprekken, was dat kinderen niet houden van **drukke**. Hieronder valt file, veel auto's, veel mensen en lawaai (van werken). Ondanks dat ze niet van het drukke verkeer houden, kwamen er veel verkeerselementen voor op hun tekeningen en foto's, wat wil zeggen dat ze het wel belangrijk of interessant vinden.

De meeste kinderen geven aan dat ze zelf hun weg zouden kunnen vinden in de stad. Uit de tekeningen blijkt dat ze zich vooral baseren op **landmarks**, vooral **bestemmingen**. Deze *landmarks* hebben eerder een neutrale **betekenis** voor hen, maar zijn belangrijk in het *wayfinding*-proces (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006). Ze geven aan dat er elementen die het **vergemakkelijken** om hun weg te vinden, zoals een landkaart, wegwijzers met afbeeldingen, een gps voor iedereen of elektrische wegwijzers. De genoemde elementen zijn ***fine-space*** (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006) elementen. ***Coarse-space*** elementen worden niet opgenoemd. Vooral het drukke verkeer kan het volgens hen **moeilijker** maken om hun weg te vinden. Hoe jonger de kinderen zijn, hoe meer moeite ze hier mee hebben (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006).

De fysieke omgeving is een uitdrukking van de maatschappij die ze gebouwd heeft en is naast een fysiek fenomeen ook een **sociaal** fenomeen (Sanoff, 2010, zoals aangehaald in Bishop & Corkery, 2017). Dit wordt bevestigd door een aantal thema's in de literatuur die verband hebben met **sociale interactie**. De sociale interactie in dit onderzoek is vooral van toepassing op mensen of dieren die ze **onderweg** tegen komen.

Interactie met **onbekenden** vinden kinderen interessant omdat hieruit nieuwe vriendschappen kunnen ontstaan. Toch vinden ze interactie met **bekenden** aangenamer. Onder meer het tegenkomen van bekenden onderweg en speelstraten kunnen vormen van deze sociale interactie

in *third places* (Oldenburg, 1989) zijn. Kinderen hebben daarnaast ook heel veel **aandacht** voor dieren en vaak merkten ze dieren of insecten op die ik niet gezien had. Eerst had ik in mijn resultaten dieren bij 'omgevingen: natuur' geplaatst, maar dit was een typische volwassen reactie. Uit o.a. de interviews bleek dat kinderen dieren echt zien als potentiële vrienden en ze interageren ook met de dieren.

Volgens Gardner (2011) worden **overgangszones** gebruikt als plaatsen voor sociale interactie, zelfs al is het maar voor even. In dit onderzoek werd echter wel vermeld dat deze overgangszones vooral belangrijk zijn voor de socialisatie van mensen op leeftijd in het verouderingsproces en niet relevant voor jongere mensen. Uit mijn onderzoek blijkt dat deze overgangszones ook voor jongere mensen belangrijk zijn voor sociale interactie.

Thirdspace

Kinderen hebben kennis om de stedelijke omgeving te gebruiken. Ze kennen bijvoorbeeld goed de verkeersregels. Deze collectieve regels en waarden, of *Thirdspace* (Soja, 1996) hebben ze vooral overgekregen van hun ouders. Kinderen weten, tot op zekere hoogte, wat het betekent om in een stedelijke omgeving te leven en de openbare en verborgen regels die ermee verbonden zijn. Ze hebben ook kennis om de stedelijke omgeving te gebruiken, wat kan verschillen van hoe een volwassene deze gebruikt (ondanks dat ze het vooral van hen overkrijgen). Uit het literatuuronderzoek blijkt bijvoorbeeld dat kinderen als vanzelf **inclusiever** denken dan volwassenen (Derr & Tarantini, 2016).

Wat voor mij verrassend was, is hoeveel kinderen bezig zijn met het milieu, het klimaat en de opwarming van de aarde. Een reden hiervoor zou de huidige **tijdsgeest** en de **klimaatbetogingen** kunnen zijn. De kennis die de kinderen hierover hebben, kunnen ook geplaatst worden onder de *Thirdspace*. Kinderen hebben een goede kennis over wat positief kan zijn voor het milieu (bomen, fietspaden, ...) en wat negatief kan zijn voor het milieu (CO₂-uitstoot, afval, ...). De kinderen droegen zelfs **oplossingen** aan om het klimaat te verbeteren en wezen elkaar er op als ze dingen deden die een negatieve invloed kon hebben op het milieu. Deze oplossingen zijn waarschijnlijk meestal anders dan de oplossingen die volwassenen bedenken.

Het **verschil in Thirdspace** tussen ouders en kinderen zou een reden kunnen zijn waarom de meeste kinderen niet van hun ouders alleen over straat mogen lopen en hun beperken in hun vrijheid (Freeman et al., 2015). De meeste kinderen geven wel aan dat ze zelf hun weg zouden kunnen vinden in de stad. Uit het onderzoek blijkt dat het drukke verkeer kan zorgen voor een gevoel van onveiligheid bij kinderen en hun *wayfinding*-capaciteiten kan verminderen. Dit onveiligheidsgevoel omtrent verkeer wordt verhoogd door de **bezorgdheid** van hun ouders (Scott et al., 1998, Matthew et al., 1999; 2000, zoals aangehaald in Christensen & O'Brien, 2004). Omwille van hun *Thirdspace*, die anders is dan bij kinderen, hebben ze een ander perspectief op de gevaren in het verkeer. Daarnaast zijn sommige ouders ook bezorgd dat hun kind wordt meegenomen door vreemden, ook wel **stranger danger** genoemd (Carroll et al., 2017). De meeste kinderen fietsen naar school met hun **ouders** en sommigen met een oudere broer of zus. Het feit dat hun ouders meegaan op de route, zou ervoor kunnen zorgen dat ze anders omgaan met de omgeving. **Sociale beperkingen** (van de maatschappij en van de ouders) zorgen voor een reductie in autonome mobiliteit, wat een impact heeft op de vrijheid van kinderen (Freeman et al., 2015).

DEEL 2: KINDVRIENDELIJKE STAD
VANUIT ANDERE PERSPECTIEVEN

4. LABELS

Dit hoofdstuk gaat over het onderzoek dat gedaan werd naar het perspectief van de labels. Eerst wordt toegelicht hoe het onderzoek werd aangepakt en vervolgens worden de bevindingen uiteengezet. Ten slotte wordt er een reflectie gemaakt over deze bevindingen.

4.1. METHODOLOGIE

Voor de visie achter de labels, heb ik zowel de internationale versie van UNICEF 'Child Friendly Cities' als de Vlaamse versie 'Kindvriendelijke Steden en Gemeenten' onderzocht.

Voor het verzamelen van informatie over deze labels heb ik hun **websites** bestudeerd. Daarnaast heb ik ook een **presentatie** bijgewoond over een **inspiratiekader** voor een kindvriendelijke stad of gemeente, in opdracht van het Departement Cultuur, Jeugd en Media van de Vlaamse overheid. De Hogeschool Gent en de Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen hebben hieraan meegewerkt. Experts van deze hogescholen maken tevens deel uit van de jury van het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten.

Voor het **online onderzoek** heb ik zoveel mogelijk informatie verzameld van de websites. Van de **presentatie** heb ik een visietekst ontvangen en tijdens de presentatie heb ik notities genomen. Alle gevonden informatie wordt samengebracht per label en geordend. Vervolgens wordt deze verzameling **thematisch** geanalyseerd per label. De thema's zijn afgeleid uit de verzamelde informatie zelf.

4.2. BEVINDINGEN

In deze sectie worden eerst de bevindingen van het onderzoek naar Child Friendly Cities besproken en vervolgens de bevindingen van de Vlaamse versie, Kindvriendelijke Steden & Gemeenten.

4.2.1. CHILD FRIENDLY CITIES

Ontstaan

Het Child Friendly Cities Initiative (CFCI) is gelanceerd in 1996 door **UNICEF** als reactie op de resolutie uit de tweede **VN-conferentie** over Human Settlements (Habitat II) om steden leefbare plaatsen te maken voor iedereen. De VN-conferentie stelt dat het welzijn van kinderen de ultieme **indicator** is van een gezonde leefomgeving, een democratische maatschappij en goed beleid (UNICEF, 2019b).

Hoewel de nationale overheid de taak heeft om de Kinderrechten te realiseren, is er de laatste jaren een trend onder burgemeesters en **lokale overheden** om steun te bieden aan kwetsbare groepen, inclusief kinderen en jongeren (UNICEF, 2018a). Vandaag bereikt het initiatief ongeveer 30 miljoen kinderen in 40 landen wereldwijd (UNICEF, 2019a). Het aantal steden over de wereld die bezig zijn met het behalen van het Child Friendly Cities (CFC) label suggereert een interesse in het betrekken van kinderen in lokaal beleid (Corsi, 2002; Whitzman *et al.*, 2010; Malone, 2015, zoals aangehaald in Carroll *et al.*, 2017).

Wat is een Child Friendly city?

UNICEF geeft een definitie voor een kindvriendelijke stad aan de hand van het Kinderrechtenverdrag.

*“A “Child Friendly City” is a city, town, community or any system of local governance committed to **fulfilling child rights** as articulated in the **Convention on the Rights of the Child**. It is a city or community where the voices, needs, priorities and rights of children are an **integral part** of public policies, programs and decisions. Thus, a “Child Friendly City” is a city that is **fit for all**.”*

(UNICEF, 2018a)

In de brede zin is het een stad waar kinderen (UNICEF, 2019b):

- **beschermd** zijn van uitbuiting, geweld en misbruik;
- een goede start krijgen en gezond kunnen **opgroeien**;
- toegang hebben tot kwaliteitsvolle **sociale diensten**;
- toegang hebben tot kwaliteitsvol, inclusief en participatief **onderwijs**;
- hun **mening** kunnen uiten en beslissingen die hun aangaan kunnen beïnvloeden;
- in een **veilige** en **propere** omgeving kunnen leven met toegang tot **groene ruimtes**;
- **vrienden** kunnen ontmoeten en toegang hebben tot ruimtes waar ze kunnen **spelen** en ontspannen;
- niet **gediscrimineerd** worden en een eerlijke kans hebben in het leven, onafhankelijk van hun origine, religie, inkomen, geslacht of kunnen.

Kinderrechten

De visie van het CFCI is dat *“every child and young person enjoys their childhood and youth, and reaches their **full potential** through equal realization of their **rights** within their cities and communities”* (UNICEF, 2018a).

De realisatie van de Kinderrechten moet altijd geleid worden door de vier overkoepelende **principes**: (UNICEF, 2018a)

1. **Anti-discriminatie** (Art. 2, (Unicef, 1989). De rechten van alle kinderen worden gerespecteerd zonder discriminatie: onafhankelijk van afkomst, huidskleur, geslacht, taal, religie, politieke mening, bezit, beperking of andere status van zowel het kind als de ouders. Het toepassen van de Rechten van het Kind en het deelnemen aan het CFCI gaat over het geven van eerlijke kansen aan ieder kind. Hiertoe moet men onderzoeken wie de meest gemarginaliseerde en kwetsbare kinderen zijn, bekijken hoe ze bereikt en betrokken kunnen worden, en bepalen of hun rechten evenveel gerespecteerd worden als die van anderen.
2. **Belangen van het kind als prioriteit** (Art. 3.1, UNICEF, 1989): Het CFCI verzekert dat belangen van het kind prioritair beschouwd worden in alle beslissingen die kinderen aangaan. Kinderen eerst plaatsen is een belangrijk kenmerk van het CFCI.
3. **Het recht op leven, overleven en ontwikkelen** (Art. 6, UNICEF, 1989). Kinderen hebben recht op leven en hun voortbestaan en ontwikkeling wordt in de grootste mate gewaarborgd.
4. **Respect voor de visie van het kind** (Art. 12, UNICEF, 1989). Kinderen hebben het recht om hun meningen te uiten en betrokken te worden in beslissingen die hun aangaan. De

basisprincipes van goed beleid, inclusief transparantie, integriteit, participatie, openheid, gelijkheid en verantwoordelijkheid zijn belangrijk in het CFCI.

De artikels van het Kinderrechtenverdrag zijn gegroepeerd in richtlijnen volgens drie **categorieën** (de drie P's) van kinderrechten (UNICEF, 2018a):

- **Overlevings- en ontwikkelingsrechten (*provision*)** verzekeren beschikbaarheid van gezondheidszorg en onderwijs. Deze middelen zijn nodig voor het (over)leven en de volledige ontwikkeling van het kind.
- **Beschermingsrechten (*protection*)** verzekeren bescherming van kinderen tegen alle vormen van misbruik, verwaarlozing, uitbuiting en wreedheid. Deze rechten verzekeren dat kinderen veilig zijn en zich veilig voelen.
- **Participatierechten (*participation*)** zorgen voor vrijheid van mening en participatie in beslissingen die hun aangaan. Deze rechten zorgen ervoor dat kinderen een actieve rol kunnen innemen in de maatschappij.

Participatie is één van de **fundamentele rechten** volgens het Kinderrechtenverdrag en is een basisprincipe bij het bouwen van een CFC. Het actieve engagement van kinderen en jongeren is essentieel zodat het beleid hun stem en prioriteiten kan reflecteren. Daarnaast spelen kinderen en jongeren een belangrijke rol in het evalueren van de impact van het CFCI. Uiteindelijk is het hun ervaring in de stad die zal bepalen in welke mate CFCI een succes is. Kinderen kunnen betrokken worden bij dit proces op **verschillende manieren** (UNICEF, 2018a):

- Bij een **consultatieve benadering** geven kinderen en jongeren hun **mening** over wat er is veranderd en hoe ze zich hierbij voelen. Via bevestigingen of focusgroepen kan dit achterhaald worden.
- Bij een **samenwerkende benadering** spelen kinderen en jongeren een **actieve rol** in het ontwerpen en uitvoeren van de evaluatie. Ze kunnen onderzoeksvragen formuleren, bijdragen tot de analyse van de bevindingen en advies geven.
- Bij een **kinderen- en jongerengeleide benadering** nemen kinderen en jongeren de leiding in het evaluatieproces als onderzoekers. Ze zijn niet alleen verantwoordelijk voor het ontwerp van het onderzoek, maar ook voor de verzameling en analyse van data. Bij deze benadering zorgen volwassenen voor steun, training en opbouwen van capaciteit.

Het is belangrijk dat participatie transparant, informatief, vrijwillig, respectvol, relevant, inclusief, veilig en betrouwbaar is (UNICEF, 2018a). Wanneer kinderen kunnen participeren, kunnen hun inzichten leiden tot een duurzame gebouwde omgeving. Daarnaast zullen ze zich ook sterker voelen als ze kunnen meebouwen aan de gemeenschap.

Hoe wordt een stad een Child Friendly City?

Een CFC worden vraagt een **intensief proces**. Het exacte proces zal afhangen van de lokale context en wordt beïnvloed door verschillende factoren, zoals de politieke omgeving, administratieve structuren, bevolkingsgrootte en beschikbare middelen (UNICEF, 2019b).

Algemene **stappen** in de CFCI-cyclus zijn (UNICEF, 2019b):

1. De **situatie** van kinderen beoordelen, samen met kinderen.
2. Een strategie ontwikkelen door middel van een **actieplan**.
3. Het actieplan implementeren met relevante **stakeholders**, waaronder kinderen.
4. De resultaten monitoren en **evalueren** en indien nodig het plan aanpassen.

De erkenning door UNICEF als CFC wordt gegeven voor een **bepaalde periode**, overeenkomstig met de lengte van de **CFCI-cyclus**. De lengte van deze cyclus kan verschillen van stad tot stad. De eerste twee stappen (beoordeling van de situatie en actieplan) nemen één jaar in beslag. De volgende stappen tot en met de erkenning door UNICEF kunnen twee tot vijf jaar in beslag nemen. Na deze cyclus kan men opnieuw starten met een tweede cyclus. Indien de tweede cyclus positief geëvalueerd wordt, zal de erkenning verlengd worden voor de volgende cyclus. Het CFC label is **maximum vijf jaar** geldig (UNICEF, 2018a).

De algemene **minimum criteria** voor het behalen van het label zijn drievoudig (UNICEF, 2018a):

- Aantoonbare **resultaten** voor kinderen voor verschillende doelen behalen om een **kinderrechtenbenadering** te verzekeren;
- Betekenisvolle en inclusieve **kind- en jongerenparticipatie**;
- Aantoonbare toewijding aan het elimineren van **discriminatie** tegen kinderen in het beleid, inclusief in het opzetten van een CFC.

Wat goed is voor kinderen, is goed voor iedereen

Wanneer bij het ontwerpen van een ruimte rekening wordt gehouden met de noden van kinderen, zal de ruimte vanzelf **iedereen** in de maatschappij respecteren, aldus UNICEF. De gebouwde omgeving biedt veel mogelijkheden voor steden om de Kinderrechten te respecteren. Omgekeerd zal een gebouwde omgeving die disfunctioneel is voor kinderen de **levenskwaliteit** van **iedereen** beïnvloeden. De dagelijkse interactie tussen kinderen en de stedelijke ruimte en hun gebruik ervan, vertegenwoordigt alle kwetsbare groepen in een gemeenschap, inclusief personen met een beperking en oudere personen (UNICEF, 2018b). Als voetpaden bijvoorbeeld niet geschikt zijn voor kinderwagens, zullen deze ook niet geschikt zijn voor rolstoelgebruikers of mensen op leeftijd.

*“...a “Child Friendly City” is a city that is **fit for all**.”*

UNICEF (2018a)

Met deze zin maakt UNICEF de link met **Universal Design**. Deze ontwerpvisie wordt vaak geassocieerd met toegankelijkheid en beperkingen. Het zorgt echter voor goed ontwerp voor iedereen, inclusief alle mensen met beperkingen.

Universal Design is “the design of products and environments to be usable, to the greatest extent possible, by all people throughout their lifespans, without adaptation or specialized design”.

Mace (1985)

De zeven principes van Universal Design zijn (Connell et al., 1997; UNICEF, 2018b):

- bruikbaar voor iedereen;
- flexibel in gebruik;
- simpel en intuïtief gebruik;
- verstaanbare informatie;
- tolerantie voor fouten;
- lage fysieke inspanning;
- geschikte dimensies.

Het integreren van deze **principes** in stedelijke planning is belangrijk voor het CFCI. Door te steunen op die principes kan men ervoor zorgen dat de gebouwde omgeving gezond, bruikbaar en toegankelijk is, zonder dat deze omgeving later zou moeten aangepast worden. Daarnaast kan het toepassen ervan leiden tot ontwerpen die gelijk en zonder beperkingen kunnen gebruikt worden door zowel **kinderen** als volwassenen met of zonder beperkingen.

Wat moeten we ontwerpen?

Elke stad heeft het potentieel om een **“levensschool”** (UNICEF, 2018b) te zijn voor kinderen en volwassenen. Op straat en andere publieke plaatsen zetten kinderen hun eerste stappen richting **onafhankelijkheid**. Daarnaast stimuleert de omgeving hen om sociale **vaardigheden** te ontwikkelen.

Kinderen absorberen alles wat ze zien, horen en leren in de stedelijke omgeving (UNICEF, 2018b). Daarom is het belangrijk dat deze stedelijke omgeving goed wordt ontworpen. In wat volgt worden enkele **belangrijke thema’s** toegelicht die het CFCI belangrijk vindt in het ontwerp van een kindvriendelijke stad.

Publieke ruimte

Er zijn drie soorten publieke ruimtes: ruimte die verbonden is met **mobilititeit**, zoals straten en pleinen, ruimte verbonden met **ontspanning en recreatie** zoals parken en speeltuinen en ten slotte publieke gebouwen met toegang voor **iedereen** zoals publieke sportfaciliteiten en stadhuizen. Al deze ruimtes moeten ontworpen worden met het oog op kinderen (Toroyan & Peden, 2007, zoals aangehaald in UNICEF, 2018b).

Natuur

Groene ruimtes in een stedelijke omgeving moeten **direct** beschikbaar zijn voor de gebruiker, bijvoorbeeld voor actieve of passieve recreatie. Daarnaast moeten deze ruimtes ook **indirect** beschikbaar zijn voor de gebruikers, bijvoorbeeld door het positief beïnvloeden van de stedelijke omgeving (U.N. Habitat, 2015, zoals aangehaald in UNICEF, 2018b).

Belangrijk in een CFC is dat er een publiek **groen netwerk** bestaat doorheen heel de stad. Dit netwerk bestaat uit grote groene ruimtes, lineaire parken en groene straten en deze elementen zijn geïntegreerd in een groter groen en blauw netwerk (UNICEF, 2018b).

Milieu

De ontwikkeling van **schone energienetwerken** zorgt ervoor dat hernieuwbare energiebronnen en energie-efficiëntie belangrijk worden. Voor het CFCI is het belangrijk dat er hierin geïnvesteerd wordt. Het renoveren van gebouwen of het gebruik van schone energie voor transport zijn voorbeelden van maatregelen die een stad kan nemen. Op die manier kan men bijdragen aan het behalen van de doelstellingen van het Paris Agreement⁴.

Dankzij verschillende **innovatieve technologieën** rond hernieuwbare energie kan men zorgen voor een lagere energiekost en het loskoppelen van CO₂-uitstoot bij energieverbruik. Ontwikkelingslanden kunnen dankzij deze technologieën meteen een sprong maken in hun ontwikkeling door het vermijden van oudere, minder efficiënte en meer vervuilende technologieën (UNICEF, 2018b).

Veiligheid

Belangrijk in een CFC is voldoende **straatverlichting**. Het zorgt voor een verhoogde wegveiligheid en sociale veiligheid, vooral voor vrouwen en kinderen (UNICEF, 2018b).

Daarnaast is **walkability** een belangrijk concept in een kindvriendelijke stad. *Walkability* (of voetgangersvriendelijkheid) geeft onder meer aan hoe **geschikt** een ruimte is om te wandelen, hoe kwaliteitsvol de voetpaden zijn en hoe toegankelijk gebouwen zijn. Als gevolg van **auto-georiënteerd** transportbeleid en straatontwerp, is de *walkability* in steden drastisch verlaagd (UNICEF, 2018b).

Verkeer en mobiliteit

Volgens UNICEF (2018b) kunnen technologische ontwikkelingen zorgen voor verbeterd (multimodaal) **openbaar vervoer**. Het is belangrijk in een kindvriendelijke stad dat deze gedeelde transportsystemen goed zijn uitgewerkt. Men moet niet alleen rekening houden met gemotoriseerd transport, maar ook met **ongemotoriseerd transport** (ook wel 'actief transport' of 'menselijk transport' genoemd). Hierbij hoort wandelen, fietsen en ander transport met kleine wielen. Vooral kinderen, maar ook volwassenen, moeten kunnen vertrouwen op een veilige infrastructuur voor ongemotoriseerd transport.

Daarnaast is een goed verbonden **stratennetwerk** van belang volgens de U.N. Habitat (2014, zoals aangehaald in UNICEF, 2018b). Een goed stratennetwerk bestaat uit vele korte verbindingen tussen straten en zo weinig mogelijk doodlopende punten. Dit kan bijdragen tot een goede *walkability* (cf. infra). Als de afstanden kleiner worden door de vele verbindingen, zijn er meer route- en verplaatsingsmogelijkheden. Hoe goed men zich kan verplaatsen wordt gelinkt met een verbeterde gezondheid, toegang tot basisdiensten en een verhoogde productiviteit.

⁴ De Paris Agreement bouwt verder op het UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change) en brengt alle naties samen met als doel de klimaatverandering te bestrijden. Het belangrijkste doel is om de globale temperatuursstijging deze eeuw ver onder 2° C te houden. Daarnaast wordt de capaciteit van landen om om te gaan met de impact van klimaatverandering versterkt (UNFCCC, 2019)

Autonome mobiliteit

De autonome mobiliteit van kinderen is afhankelijk van de beschikbaarheid van **actief transport**. Daarnaast biedt het kinderen een mogelijkheid om **vaardigheden, gewoontes en zelfzekerheid** te ontwikkelen om zich alleen te kunnen verplaatsen. De graad van zelfstandigheid is afhankelijk van de leeftijd, de cognitieve capaciteiten en scholing (UNICEF, 2018b).

De vrijheid van kinderen om te bewegen en hun autonomie is afhankelijk van hun mogelijkheden tot wandelen, fietsen of gebruik van openbaar vervoer. **Onveiligheid** in het verkeer en op straat kan ervoor zorgen dat kinderen minder zelfstandig zijn omdat ze dan vaker met de auto worden gebracht door de ouders. **Walkability** van de infrastructuur draagt ook bij tot autonome mobiliteit (UNICEF, 2018b).

4.2.2. KINDVRIENDELIJKE STEDEN EN GEMEENTEN

In deze sectie wordt toegelicht wat een kindvriendelijke stad of gemeente is en hoe het label kan behaald worden. Vervolgens worden enkele uitdagingen voor steden en gemeenten uiteengezet, waarna de bouwstenen die het label hen aanreikt wordt toegelicht.

Wat is een kindvriendelijke stad of gemeente?

Het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten is de **Vlaamse versie** van het label Child Friendly Cities. Om de twee jaar wordt een label uitgereikt aan steden en gemeenten die kunnen aantonen dat ze op lange termijn **kindvriendelijkheid prioriteit** gaan stellen in hun beleid. Het label werd een eerste keer uitgereikt in 2014, een tweede keer 2016 en voor de derde keer in 2018. Net zoals het label Child Friendly Cities, is het belangrijk dat de steden en gemeenten die het label verdienen, de **Rechten van het Kind** respecteren in alle beleidsdomeinen. De organisatie achter het label bestaat uit het **Departement Cultuur, Jeugd en Media** van de Vlaamse overheid, die het secretariaat van de jury verzorgt en **Bataljong**⁵, die instaat voor de inhoudelijke begeleiding en advisering (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Het label draagt **vier uitgangspunten** aan voor een kindvriendelijk beleid (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019). Een eerste uitgangspunt is dat kinderen en jongeren beschouwd moeten worden als volwaardige **medeburgers**, die actief de stad of gemeente mee mogen vormgeven. Een tweede uitgangspunt is dat kindvriendelijkheid **integraal deel** moet zijn van het beleid, aangezien dit van toepassing is op alle levensdomeinen van kinderen en jongeren. Een derde uitgangspunt bestaat erin dat het respecteren van de Rechten van het Kind beschouwd moet worden als een **hefboom voor verandering** en niet als een doel op zich. Bovendien is kindvriendelijkheid een proces dat nooit af is en waarbij steeds nieuwe uitdagingen moeten aangegaan worden. Ten slotte kan kindvriendelijkheid gebruikt worden als **maatstaf** voor een goed lokaal beleid dat de levenskwaliteit voor iedereen verbetert en zorgt voor een duurzame samenleving. Als de meest kwetsbare burgers, zoals kinderen, als basisniveau beschouwd

⁵ Bataljong is een ledenorganisatie voor steden en gemeenten en is de nieuwe naam voor het vroegere VVJ (Vereniging Vlaamse Jeugddiensten). “*Bataljong versterkt kinderen en jongeren, politici en ambtenaren in het voeren van meer, beter en breder lokaal beleid voor kinderen en jongeren*” (Bataljong, 2019).

worden, wordt er in het beleid rekening gehouden met iedereen (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Hoe kan een stad of gemeente het label behalen?

Het label wordt verkregen door het maken van een **portfolio** waarin wordt aangetoond dat de stad aan enkele **criteria** voldoet. Dit aantonen vraagt een **intensief proces**, afhankelijk van de situatie waar de stad of gemeente mee start. De organisatie achter het label biedt een **toolkit** aan om steden en gemeenten te helpen bij het proces. Deze toolkit is een manier om het proces te doorlopen, maar steden en gemeenten staan vrij om op een andere manier aan te tonen dat ze aan criteria voldoen (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Volgens de organisatie achter het label moeten steden en gemeenten **vier stappen** doorlopen in het proces om het label te behalen (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019):

- De eerste stap bestaat uit het creëren van een **breed engagement en draagvlak** bij het bestuur.
- Vervolgens is het belangrijk om een grondige **analyse** te maken van de stad of gemeente die steunt op **participatie**. Op deze analyse kan het toekomstig beleid gebaseerd worden.
- De derde stap bestaat uit het vastleggen van een strategie omtrent kindvriendelijkheid die geïntegreerd wordt in het **meerjarenplan** van de stad of gemeente.
- Als laatste stap wordt er een **portfolio** samengesteld waarmee wordt aangetoond dat er voldaan is aan de **criteria** van een kindvriendelijke stad of gemeente.

Wanneer steden of gemeenten het label behaald hebben, mogen ze zich **zes jaar** lang kindvriendelijk noemen. Bovendien wordt er twee keer in die zes jaar een **tussentijdse evaluatie** georganiseerd, waar steden en gemeenten die het label hebben behaald aan kunnen deelnemen (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Uitdagingen

Vandaag zijn er verschillende uitdagingen in onze samenleving volgens Van Ceulebroeck et al. (2018). Deze actuele **maatschappelijke** uitdagingen zijn belangrijk in het uitbouwen van een kindvriendelijke stad of gemeente. In alle steden en gemeenten zijn deze uitdagingen herkenbaar, maar vaak ontwikkelen ze zich anders in de **eigen context** van elke stad en gemeente. Daarom is het van belang dat het lokale bestuur, samen met kinderen en jongeren, hiervan een **analyse** opmaakt (Van Ceulebroeck, Reynaert, & Berkvens, 2018). Hieronder worden enkele van deze uitdagingen die belangrijk zijn voor mijn onderzoek kort toegelicht. Hiervoor is mijn belangrijkste bron het inspiratiekader (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Een eerste uitdaging is de **vergroening, vergrijzing en verkleuring** in Vlaanderen. In de grote steden doet zich vooral een vergroening (hiermee wordt verjonging bedoeld) voor, terwijl in de rest van Vlaanderen zich vooral een vergrijzing voordoet. Daarnaast is er een bevolkingsgroei aan de gang door een hoog geboortecijfer en immigratie. Dit is een uitdaging voor steden en gemeenten omdat hierdoor de vraag naar kinderopvang, onderwijs en goede woningen stijgt (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Een volgende uitdaging is de **verstedelijking** van Vlaanderen. Tegenwoordig leeft meer dan de helft van de bevolking in (de buurt van) een stad. Het platteland verandert en begint meer en meer een stedelijk uitzicht te krijgen. Deze gebieden worden ook wel **nevelsteden** genoemd. Daarnaast zorgen projecten van stadsvernieuwing ervoor dat sommige groepen van mensen geen betaalbare woonruimte vinden. Deze groepen verhuizen naar de stadsrand en brengen ook enkele stedelijke uitdagingen met zich mee, zoals toenemende diversiteit en (kinder)armoede, meer drukte in het verkeer, ... Als oplossing hiervoor kan men meer inzetten op **stadsinbreiding en -verdichting** in de steden. Verder mag men een ruimtelijk beleid niet los zien van een kindvriendelijk beleid (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Daarnaast is **vermaatschappelijking** een uitdaging. Deze term wijst op initiatieven waarbij men iedereen (inclusief mensen met een beperking, jongeren met problemen, ...) wil integreren in de samenleving. Vermaatschappelijking toont zich vooral in het domein van de zorg, maar ook in andere domeinen. **Speelstraten** zijn hier een voorbeeld van. Er zijn echter enkele punten van kritiek op vermaatschappelijking, bijvoorbeeld dat het rekent op het actieve engagement van burgers en vaak komt dit vanuit hoog opgeleide, goed geïnformeerde en vermogende burgers. Een tweede punt van kritiek is dat vermaatschappelijking een vorm van besparing is, omdat de verantwoordelijkheid verschoven wordt naar de burgers en lokale gemeenschappen. Omwille van de vele burgerinitiatieven, is het belangrijk dat er gezocht wordt naar hoe de stad hiermee kan omgaan in het lokaal beleid (Van Ceulebroeck et al., 2018).

De **bestuurlijke veranderingen** die Vlaanderen meemaakt vormen een volgende uitdaging. Sinds 2013 moeten lokale besturen elk beleidsplan (zoals het jeugdbeleidsplan, mobiliteitsplan, ...) integreren in één beleid, waarvoor elke gemeente een meerjarenplan (met ook aandacht voor kinderen en jongeren) moet opmaken (Van Ceulebroeck et al., 2018). Daarnaast kunnen gemeentes zelf beslissen hoe zij hun subsidies voor jeugd kunnen inzetten, die sinds 2016 overgedragen werden aan het gemeentefonds. Dit leidt tot een **opschaling** van het beleid van één dienst naar een lokaal bestuur. Daarnaast is er ook een **decentralisatie** aan de gang, wat vooral voor kinderen en jongeren van belang kan zijn want op die manier kunnen ze meer worden betrokken in een lokale, participatieve beleidsvoering. Het **label** Kindvriendelijke Steden & Gemeenten kan helpen bij het integreren van het jeugdbeleid in het meerjarenplan (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Een volgende uitdaging is de **veiligheid** in een stad of gemeente (Van Ceulebroeck et al., 2018).. Voor kinderen is het dikwijls niet veilig om zich alleen te verplaatsen doorheen de stad omwille van het **verkeer** of de infrastructuur. Daarnaast worden kinderen en jongeren die op straat met vrienden rondhangen vaak beschouwd als overlast door medeburgers. **Overlast** is een subjectief begrip, maar dit betekent niet dat het ontkend of genegeerd mag worden. Deze jongeren zijn op zoek naar hun plaats in de samenleving en zijn nog zoekende naar geschikte gedragsregels en omgangsvormen om te kunnen functioneren in de gemeenschap (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Ondanks het Kinderrechtenverdrag, is er een groep van kinderen die **onderbeschermd**⁶ is en die hun basisrechten niet gerealiseerd zien. Dit kan zowel aan kinderen en jongeren liggen als aan het

⁶ Onderbescherming is "elke situatie waarin een kind zich bevindt dat geen gebruik maakt van het openbaar aanbod van rechten en diensten waarop hij of zij aanspraak zou kunnen maken" (Samenlevingsopbouw, 2019, zoals aangehaald in Van Ceulebroeck et al., 2018).

ondersteuningsaanbod, als aan de toename van problemen. Eén van de rechten die niet gerealiseerd zijn voor een groep van kinderen, is het **recht op wonen** (Van Ceulebroeck et al., 2018). Er zouden in Vlaanderen één op drie kinderen en jongeren dakloos of thuisloos zijn (Kinderrechtencommissariaat, 2016, zoals aangehaald in Van Ceulebroeck et al., 2018). Het is belangrijk dat er kwaliteitsvolle en betaalbare woningen beschikbaar zijn voor kwetsbare gezinnen. Indien deze niet beschikbaar zijn, wordt de welzijn, gezondheid en ontwikkeling van kinderen en jongeren ondermijnd (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Bouwstenen

In het inspiratiekader voor een kindvriendelijke stad of gemeente worden **zes bouwstenen** geformuleerd die steden en gemeenten kunnen helpen bij het zoeken naar een antwoord op deze uitdagingen. Deze bouwstenen zijn belangrijke onderdelen bij het bouwen aan een kind- en jeugd vriendelijke stad en proberen de eerder genoemde uitgangspunten⁷ te realiseren. Hierbij is het belangrijk dat steden en gemeenten aan de slag gaan met de zes bouwstenen **gelijktijdig**. Enkel op die manier kan er aan een weloverwogen kindvriendelijk beleid worden gewerkt. Deze bouwstenen zijn een leidraad voor het vormgeven van het beleid, maar moeten toegepast worden in de **lokale context** (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Een kindvriendelijke stad of gemeente... (Van Ceulebroeck et al., 2018):

1. ... geeft erkenning en ruimte aan **diversiteit** van kinderen en jongeren.
2. ... werkt vanuit een **gedeelde en gemandateerde visie** op kinderen en jongeren.
3. ... hecht belang aan de **permanente dialoog** als basishouding.
4. ... **werkt samen** om kindvriendelijkheid te realiseren.
5. ... zorgt voor kwaliteitsvolle en toegankelijke **basisvoorzieningen**.
6. ... stimuleert en faciliteert **solidariteit** en wederzijdse betrokkenheid om duurzaam samen te leven.

4.3. REFLECTIE

De visie achter beide labels lijkt aan te sluiten bij *new sociology of childhood* aangezien de organisaties pleiten voor het beschouwen van kinderen en jongeren als sociale burgers en mensen met **rechten**. De labels zijn gebaseerd op de Kinderrechten en hanteren dus een rechten-gebaseerde benadering. Ze hechten belang aan het respecteren en realiseren van deze rechten en willen **onderbescherming** vermijden (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Om de labels te behalen, is het belangrijk dat er aandacht wordt besteed aan de *Firstspace* (Soja, 1996), waarmee de fysieke omgeving wordt bedoeld. Elementen in deze omgeving die belangrijk worden geacht in een kindvriendelijke stad zijn o.a. publieke ruimte, natuur, milieu en verkeer en mobiliteit. Deze elementen zijn onderdeel van de *third places* (Oldenburg, 1989) ofwel de toegankelijke publieke ruimte.

Daarnaast wordt in de visie achter de labels ook belang gehecht aan de *Secondspace* (Soja, 1996), die vorm krijgt wanneer de materiële stedelijke omgeving een verscheidenheid aan ervaringen of indrukken biedt. Hierbij horen ook de *affordances* (Gibson, 1979), of wat je kan doen met de ruimte.

⁷ Cf. supra 'Wat is een kindvriendelijke stad of gemeente?'

De labels hechten onder meer belang aan een goede *walkability* in de stad, autonome mobiliteit van kinderen en participatie. Ze promoten **participatie** als een manier om kinderen en jongeren te betrekken, zodat ze hun rechten kunnen uitvoeren als burgers om te participeren in beslissingsprocessen die hun leven beïnvloeden (Bishop & Corkery, 2017).

Uit de visie achter de labels spreekt een sterk bewustzijn van de uitdagingen die de *Thirdspace* (Soja, 1996) met zich meebrengt. *Thirdspace* omvat collectieve regels en waarden alsook de symbolen van cultuur, politiek en ideologie (Soja, 1996). Enkele maatschappelijke uitdagingen die ze aankaarten zijn vergroening, vergrijzing en verkleuring, verstedelijking, vermaatschappelijking, bestuurlijke veranderingen, veiligheid en onderbescherming. Als antwoord hierop reiken ze zes bouwstenen aan, waarmee steden aan de slag kunnen gaan om dit op eigen context toe te passen.

De vergroening en verkleuring zorgen ervoor dat de vraag naar o.a. goede woningen en onderwijs stijgt (Van Ceulebroeck et al., 2018). Kinderen hebben recht op een goede *first place* of thuis (Oldenburg, 1989) en volgens de visie achter de labels is het belangrijk dat er kwaliteitsvolle en betaalbare woningen beschikbaar zijn voor kwetsbare gezinnen. Daarnaast hebben kinderen recht op goed onderwijs (*second place*). Indien *first* en *second places* niet beschikbaar zijn, worden het welzijn, de gezondheid en de ontwikkeling van kinderen en jongeren ondermijnd (Van Ceulebroeck et al., 2018).

Kinderen en jongeren die op straat rondhangen in **overgangszones** (Gardner, 2011) worden vaak beschouwd als overlast door medeburgers (Van Ceulebroeck et al., 2018). Wat wel of niet als overlast wordt beschouwd door iemand, is uiteraard subjectief. Deze jongeren zijn op zoek naar hun plaats in de samenleving en zijn nog zoekende naar geschikte gedragsregels en omgangsvormen om te kunnen functioneren in de gemeenschap (Van Ceulebroeck et al., 2018). **Overgangszones** zijn geen bestemmingen, maar plaatsen die we passeren in de loop van het dagelijkse publieke leven. Volgens Gardner (2011) zijn deze overgangszones vooral belangrijk voor oudere mensen en minder voor kinderen en jongeren. De zoektocht naar geschikte gedragsregels en omgangsvormen draagt bij tot de ontwikkeling van jongeren (Van Ceulebroeck et al., 2018), dus overgangszones zijn ook belangrijk voor hen, mijns inziens.

5. DE STAD LEUVEN

Dit hoofdstuk gaat over het onderzoek dat gedaan werd naar het perspectief van de stad Leuven. De stad Leuven werd gekozen om praktische redenen en omdat deze stad een kindvriendelijk label heeft ontvangen. Eerst wordt toegelicht hoe het onderzoek werd aangepakt en vervolgens worden de bevindingen uiteengezet. Ten slotte wordt er een reflectie gemaakt over deze bevindingen.

5.1. METHODOLOGIE

Om de visie van de stad Leuven te achterhalen, is **online onderzoek** verricht. Daarnaast wordt een **semigestructureerd interview** uitgevoerd met een **medewerker** van de jeugddienst, die ook meegewerkt heeft aan het behalen van het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten. Met dit interview hoop ik een aantal bijkomende aspecten van de visie van de stad Leuven te achterhalen.

Het **online onderzoek** wordt uitgevoerd door het gebruiken van trefwoorden als: Leuven kindvriendelijke stad, jeugdbeleid Leuven, kindvriendelijke steden en gemeenten, Leuven kinderwerking, ... Dit online onderzoek is tevens een **voorbereiding** op het interview.

Voor het interview wordt een **interview guide** opgesteld. De vragen focussen op kindvriendelijkheid op **ruimtelijk** vlak. Volgende **onderwerpen** worden besproken: het behalen van het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten, het nut van het label, Leuven Kind- en Jongerenstad, kinderen jeugdwerkingen, kindvriendelijk beleid, ... De vragen worden gegroepeerd per onderwerp. Deze thema's zijn gekozen na opzoekwerk over het jeugdbeleid in Leuven, waar de geïnterviewde werkt bij de jeugddienst. Er wordt een **informed consent** formulier opgesteld voor de geïnterviewde, met de optie om anoniem te blijven. De geïnterviewde heeft er niet voor gekozen om anoniem te blijven. Toch wordt de anonimiteit behouden, omdat de naam van de medewerker hier niet van belang is. Daarom wordt er een pseudoniem gebruikt, 'Emma'.

De bekomen informatie van het **online onderzoek** wordt samengevoegd en geordend. Het interview wordt opgenomen met een **audiorecorder** en vervolgens **getranscribeerd**. Het interview was gepland om één uur te duren, maar heeft uiteindelijk twee uur in beslag genomen. Daarnaast werd de volgorde van de vragen niet volledig behouden en liet ik me leiden door het verhaal van de geïnterviewde. Tijdens het interview worden enkele **notities** genomen.

De transcriptie van het interview wordt eerst volledig gelezen en belangrijke informatie wordt aangeduid. Deze informatie wordt geordend en vergeleken met het online onderzoek. Aangezien het online onderzoek vollediger blijkt te zijn, wordt dit als kader gebruikt om de analyse op te bouwen. Daarna wordt de informatie die bekomen is bij het interview in dit kader geplaatst. Op die manier probeer ik de visie van de stad Leuven over kindvriendelijkheid te analyseren en gestructureerd weer te geven.

5.2. BEVINDINGEN

In deze sectie worden de bevindingen gestructureerd door eerst toe te lichten hoe de stad Leuven het label voor Kindvriendelijke Steden en Gemeenten heeft behaald en vervolgens hoe de stad kindvriendelijkheid implementeert.

5.2.1. BEHALEN VAN HET LABEL

De stad Leuven behaalde het label Kindvriendelijke Stad in 2016. Het behalen van het label was een **stads-breed** project. Eén van de belangrijke redenen voor de stad Leuven om aan het label mee te doen is voor de stad Leuven het bevorderen van de **samenwerking tussen diensten** met een gemeenschappelijke visie. Hiervoor werd onder meer onderzocht hoe ervoor gezorgd kon worden dat in elke dienst de **kind- en jongerenbril** wordt opgezet. De stem van kinderen en jongeren wordt meegenomen in de verschillende levensdomeinen. Dit betekent niet dat hun stem altijd de doorslag geeft, want er zijn natuurlijk ook andere inwoners. Het is vooral belangrijk dat hun stem gehoord wordt en niet enkel de luidste stem (Emma).

Daarnaast is Leuven niet alleen een kindvriendelijke stad, maar ook een stad die bezig is met **duurzaamheid** (Leuven 2030⁸). Kindvriendelijkheid zit hier ook in verwerkt, want vaak lopen dingen die kinderen willen gelijk met duurzaamheid: fietsroutes, vergroening, veiligheid, ... Het kindvriendelijk label was een goede aanleiding en structuur die de stad aangeboden kreeg om ook in te zetten op duurzaamheid (Emma).

Leuven was al langer een kindvriendelijke stad, maar het label zorgde voor een bevestiging hiervan en een duurzamere samenwerking tussen diensten. Het label is **zes jaar geldig** en er wordt gewerkt met tussentijdse evaluaties. Hoe het na die zes jaar zal verdergaan, dat is nog een vraagteken volgens Emma. Ze vertelt dat de organisatie achter het label (Departement Cultuur, Jeugd & Media en Bataljong) nog aan het onderzoeken is hoe steden die reeds het label hebben behaald, opnieuw kunnen indienen.

Proces

Het label wordt verkregen door het maken van een **portfolio** waarin wordt aangetoond dat aan enkele **criteria** voldaan is. Deze criteria aantonen vraagt een **intensief proces**, afhankelijk van de situatie waar de stad of gemeente mee start (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

“Het was alsof de stad er klaar voor was. Plots kwam uit verschillende hoeken de vraag of we ons niet zouden inschrijven om het label van een kindvriendelijke stad te behalen. Zowel uit politieke hoek, van collega-schepenen en gemeenteraadsleden, als vanuit het middenveld van de stad zelf. Ideaal moment dus om te springen.”

Dirk Vansina, schepenen van jeugd (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019)

Elke stad of gemeente mag het proces invullen zoals ze zelf wil. Volgens Emma maakt dat van het label een sterk merk, want op die manier kan elke stad en gemeente werken aan wat er nog nodig is in hun **eigen context**. Bij de stad Leuven is het proces vertrokken vanuit een sterke administratie naar een **beleid**. Emma geeft een voorbeeld van een andere stad, waarbij de burgemeester de grootste trekker was met als doel om de stad aantrekkelijker te maken. Elke stad heeft zijn eigen startpunt en doel.

⁸ Leuven 2030 staat ook bekend als Leuven Klimaatneutraal. “Leuven 2030 zet zich in voor een stad met minder uitstoot en meer toekomst. Een toekomst waarin we kunnen genieten van gezonde lucht, veel groen, comfortabele woningen en aantrekkelijke publieke ruimte. Een toekomst zonder negatieve impact op ons klimaat.” (Leuven 2030, 2019).

Het label reikt alle middelen aan om het traject te doorlopen en daarmee is de stad zelf aan de slag gegaan. Af en toe werd er teruggekoppeld met een neutrale persoon (vanuit Bataljong, zie voetnoot 5, p.53) voor feedback. Het label zelf is niet noodzakelijk om te werken aan kindvriendelijkheid. De procedure kan wel iets in gang zetten binnen de stad volgens Emma.

Stappen

De stad Leuven heeft twee jaar gewerkt aan het behalen van het label. Volgens de organisatie achter het label moeten steden en gemeenten **vier stappen** doorlopen in het proces om het label te behalen (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Stap 1

De eerste stap bestaat uit het creëren van een **breed engagement en draagvlak** bij het bestuur (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019). Volgens Emma is de stad Leuven hierbij vertrokken vanuit een sterke administratie. Aangezien ze midden in een beleidscyclus zijn gestart met het behalen van het label, waren er nog geen financiën ter beschikking en was een sterk engagement nodig. Men heeft ervoor gezorgd dat alle **diensten** een **kind- en jongerenbril** opzetten.

Stap 2

Vervolgens is het belangrijk om een grondige **analyse** te maken van de stad of gemeente die steunt op **participatie**. Op deze analyse kan het toekomstig beleid gebaseerd worden (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019). Volgens Emma ging deze analyse over wat de stad Leuven herbergt: aantal kinderen, aantal scholen, aantal kinderen in armoede, aantal openbare terreinen, aantal jeugdorganisaties, ... Daarnaast werd een **bevraging** gedaan bij stadsmedewerkers en werden inwoners van de stad (volwassenen en kinderen) uitgenodigd voor **focusgroepen** rond verschillende thema's: welzijn, huisvesting, ruimte, communicatie, ... Hieruit kwamen volgens Emma **vier werkpunten** naar boven:

- **Jeugdruimte** is een eerste werkpunt. Hier was de stad al mee bezig vóór het ontwikkelen van een visie. Bij kinderen kwam vooral naar boven dat er te weinig groen is, te weinig speelruimte is, te weinig activiteiten zijn, ...
- Een tweede werkpunt waar de stad aan moet werken, is **zich goed voelen in de stad**. Dit aspect kwam vooral naar voren in verband met pesten. De stad heeft dit wat ruimer genomen omdat er ook jongeren en studenten zich niet goed voelden (zelfmoordcijfers) en volgt een driejarig traject met Warme Stad⁹ om meer te werken rond psychisch welzijn.
- Als derde werkpunt kwam **communicatie** naar boven. Veel ouders wisten bijvoorbeeld niets over het bestaan van sommige activiteiten, organisaties, ... Hierover wil de stad beter communiceren.
- Ten slotte blijft **participatie** een belangrijk werkpunt. Hier was Leuven al sterk mee bezig, maar kinderen en jongeren mogen nog meer deelnemen aan het vormgeven van de stad.

⁹ Warme Stad is een pilootproject in vijf Vlaamse steden en wil kinderen en jongeren helpen om zich goed in hun vel te voelen door middel van een ondersteunende omgeving en een integraal gezondheidsbeleid (Stad, 2019; Warme Stad, 2019).

Stap 3

De derde stap bestaat uit het vastleggen van een **strategie** omtrent kindvriendelijkheid die geïntegreerd wordt in het **meerjarenplan** van de stad of gemeente. De strategie van de stad Leuven is om voor elk van de werkpunten een **werkgroep** op te richten die zich hiermee bezighoudt.

De stad heeft het label behaald in het meerjarenplan van 2014-2019. In het kader van het volgende meerjarenplan 2019-2025, zal de administratie geïntegreerde kindvriendelijke **doelstellingen** voorbereiden (cf. infra 'actieplan') (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Stap 4

Als laatste stap wordt er een **portfolio** samengesteld waarmee wordt aangetoond dat er voldaan is aan de **criteria** van een kindvriendelijke stad of gemeente (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Volgens Emma maakt Leuven geen grote promotie over dit label, zoals sommige andere steden dat wel doen. Die steden gebruiken het label om mensen aan te trekken. Ze profileren de stad als Kinderstad. De stad Leuven gebruikt het label vooral om te werken aan hun kindvriendelijk beleid. Er zijn daarnaast nog andere verschillende labels die de stad Leuven heeft behaald: gezonde stad, sportieve stad, fair trade stad, ... De stad Leuven wil hier niet mee uitpakken en ziet het meer als **basishouding**. Na het behalen van het label moet de stad zich blijven inzetten.

“Als stad deden we al veel voor kinderen en jongeren. Het label zorgt er voor dat we verder inzetten op verdieping van de projecten en beleidskeuzes.”

Dirk Vansina, schepen van jeugd (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019)

Child Friendly Cities

De stad Leuven wil vertrekken vanuit een beleid omtrent kindvriendelijkheid en minder vanuit een project. Volgens Emma vertrekt het label Child Friendly Cities (CFC) vooral vanuit ruimtelijke projecten. In de visie van de stad Leuven, is **ruimte** slechts één van de aspecten van kindvriendelijkheid.

Child Friendly Cities is een **internationaal** label en het label voor Kindvriendelijke Steden & Gemeenten is een Vlaamse toepassing ervan. De toepassing van het Kinderrechtenverdrag in Vlaanderen bestaat er volgens Emma in om na te denken over hoe er meer kan worden ingezet op kindvriendelijk beleid in Vlaanderen of binnen steden en gemeenten.

Het **Kinderrechtenverdrag** waarop beide labels zijn gebaseerd, is dan wel universeel, maar om een kindvriendelijke stad te worden kan men niet in elk land hetzelfde proces doorlopen. Elk land heeft zijn eigen problemen om aan te pakken. Ontwikkelingslanden zullen heel andere werkpunten hebben in vergelijking met ontwikkelde landen, zoals België. De stad Leuven moet minder werken aan **aanbod**: er zijn scholen, jeugdbewegingen, ziekenhuizen, ... Op vlak van kinderen met een **bepanking** doet Leuven het volgens Emma minder goed. Bij deze uitspraak werd geen voorbeeld gegeven.

5.2.2. IMPLEMENTATIE

In deze sectie wordt toegelicht op welke manier de stad zijn visie over kindvriendelijkheid toepast in het beleid, na het behalen van het label.

Visie

De stad Leuven neemt als uitgangspunt voor een visie over kinderen en jongeren het **Kinderrechtenverdrag**. Hun visie over kinderen en jongeren is dat alle kinderen en jongeren zich thuis voelen en thuis mogen zijn, zich goed voelen, zich veilig en autonoom kunnen verplaatsen, graag 'zijn', mee bouwen aan hun stad en naar waarde geschat worden op hun expertise in het jong-zijn (Stad Leuven, 2016). Om deze visie te implementeren, zet de stad zich in om volledig en over alle beleidsdomeinen heen te werken in samenwerking met lokale partners en actoren. Hierbij zijn kinderen en jongeren belangrijke **partners** in het lokale beleid (Stad Leuven, 2016).

Waar men nu heel hard op inzet volgens Emma, is om de visie die de stad heeft over kinderen en jongeren na het behalen van het label **levendig** te houden. De stad heeft het label behaald in de vorige legislatuur en kon de visie doorzetten in de huidige beleidscyclus. De visie blijven doorvoeren op vlak van **jeugdruimte** is volgens Emma niet zo moeilijk omdat dat heel concreet is. Als er iets wordt gebouwd, moeten kinderen en jongeren daarin een stem hebben, maar als het gaat over **psychisch welbevinden** is dat iets moeilijker. Op dat thema heeft de stad weinig invloed op volgens Emma omdat dat meer vanuit de Vlaamse overheid komt. Participatie vindt ze ook minder concreet. Volgens haar is het belangrijk dat in elke dienst een **trekker** zit en dat niet alleen de jeugddienst de visie draagt.

Actieplan

Bij het behalen van het label heeft de stad zich geëngageerd om de komende jaren te blijven werken aan kindvriendelijkheid. Emma: *"Het label is eigenlijk een proces om te werken aan een kindvriendelijke stad. Want een kindvriendelijke stad ben je nooit. Dat is een proces"*. Hiervoor heeft de stad een actieplan opgesteld. Dit actieplan staat voor het **beleid** dat de stad wil voeren en heet **'Leuven, kind- en jongerenstad'** (Stad Leuven, 2018). *"Kindvriendelijk klinkt wel goed, maar er zijn ook jongeren,"* vertelt Emma. Daarom hebben ze gekozen de naam Kind- en Jongerenstad.

Het actieplan werd opgesteld in **samenwerking** met verschillende stadsdiensten en bestaat uit **negen doelen**. Het is een intern document dat stadsdiensten gebruiken om samen de doelen te bereiken aan de hand van verschillende acties. In het actieplan wordt daarnaast concreet geformuleerd hoe deze acties worden uitgevoerd (Stad Leuven, 2018).

De negen doelstellingen die in het actieplan staan, worden hieronder toegelicht. De doelstellingen die het **meest relevant** zijn voor mijn onderzoek en die meer aan bod kwamen tijdens het interview, worden uitgebreider omschreven.

Doelstelling 1

*"Elke stadsdienst zet bij het opmaken van plannen, projecten, netwerken en beleid de **kind- en jongerenbril** op"* (Stad Leuven, 2018). De stadsdiensten worden aangemoedigd om eenduidig te communiceren over acties die kinderen en jongeren aangaan.

Het **verbindingsweefsel** (cf. doelstelling 8) bijvoorbeeld, werd opgezet vanuit Kind- en Jongerenstad, maar word ook ondersteund door **diensten** als ruimtelijke ordening en mobiliteit. Op die manier is er een input van verschillende diensten en kunnen ze elkaar aanvullen. Deze stadsdiensten moeten voldoende **kennis en ervaring** hebben om bij de voorbereiding, implementatie of evaluatie van nieuwe of bestaande projecten kinderen en jongeren te betrekken door middel van participatie. Een alternatief is dat ze hiervoor extern worden ondersteund door bijvoorbeeld een **vorming** (Stad Leuven, 2016). Volgens Emma worden kinderen *nog* niet in elke fase van het project betrokken omdat de procedures te lang duren. Momenteel wordt onderzocht hoe ze kinderen in het hele project kunnen betrekken.

Volgens Emma is het soms nog moeilijk om **andere partners** de kind- en jongerenbril te laten opzetten. Sociale huisvestingsmaatschappijen zijn bijvoorbeeld veel meer bezig met huisvesting en minder met de ruimte daarrond.

Doelstelling 2

*“Kinderen en jongeren hebben een **stem** in het beleid”* (Stad Leuven, 2018). Deze instrumenten moeten nog verder worden uitgebouwd en eventueel uitgebreid worden met andere initiatieven.

Enkele van deze instrumenten zijn (Stad Leuven, 2016):

- **KabaaL** is een werking die bestaat om de **stem van kinderen** te laten meetellen, met extra aandacht voor maatschappelijk kwetsbare kinderen (KabaaL, 2019). Deze werking bestaat uit een kinderteam van volwassenen met een achtergrond in jeugdwerk. Het kinderteam wil minder zelf organiseren, maar meer vertrekken uit participatie om kinderen hun stem te laten horen. Daarom zijn er naast volwassenen ook KabaaLmakers (kinderreporters) deel van het team. Zij brengen in kaart wat er voor en door kinderen (de KabaaLdoeners) gebeurt (KabaaL, 2019). Zo hebben enkele KabaaLdoeners bijvoorbeeld de Partij voor de KinderGelijkheid opgericht omdat ze willen dat alle kinderen gelijke kansen krijgen. Zij trokken met een programma vol punten die ze zelf belangrijk vinden naar de gemeenteraad (KabaaL, 2018).
- **Kabinet J** is een jeugdraad die bestaat om de **stem van jongeren** tot bij het beleid te brengen. De jeugdraad bestaat momenteel uit negen jongeren die adviezen schrijven voor het gemeentebestuur. Zo was een van de adviezen die ze gaven “Jongere zkt ruimte”, wat leidde tot een samenwerking tussen Kabinet J en de stad voor de heraanleg van een aantal pleinen (MIJNLEUVEN, 2016).
- **Het Huis van het Kind** is een initiatief van Kind en Gezin dat **gezinnen** ondersteunt bij het laten horen van hun stem in het beleid, met extra aandacht voor maatschappelijke kwetsbare gezinnen. Hier kunnen zowel ouders als kinderen terecht voor alles rond opvoeden en opgroeien (Huis van het Kind, 2011). Deze organisatie lijkt me echter vooral gericht op ouders.

Doelstelling 3

*“Het kind- en jongerenbeleid zet in op maatschappelijk **kwetsbare** kinderen en jongeren over de verschillende levensdomeinen heen, om zo de **superdiversiteit** van de stad te omarmen”* (Stad

Leuven, 2018). Hier kan het gaan over kinderarmoede, een gezinscoach, ... In het nieuwe woonbeleidsplan wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met kinderen en jongeren in armoede.

Doelstelling 4

“De school is een **groeiplek** voor kinderen en jongeren” (Stad Leuven, 2018). Deze doelstelling is overgenomen van Warme Stad (zie voetnoot 9 p.61) en wil de welzijns- en gezondheidssector dichter bij het onderwijs brengen. Men wil bijvoorbeeld educatieve leerplekken buiten de school oprichten.

Doelstelling 5

“Het kind- en jongerenbeleid maakt preventie en hulpverlening voor kinderen en jongeren met **psychische problemen** toegankelijker” (Stad Leuven, 2018).

Doelstelling 6

“Het kind- en jongerenbeleid ondersteunt **veerkrachtversterkende activiteiten**” (Stad Leuven, 2018). Dit om het taboe rond geestelijke gezondheid te verbreken.

Doelstelling 7

“Het bestaand **aanbod** (vrije tijd, zorg en ondersteuning, onderwijs, opvang, spelterreinen, ...) voor en van kinderen en jongeren wordt in kaart gebracht en bekend gemaakt. Leemtes worden weggewerkt, zodat er een aanbod is op maat van elk kind of elke jongere.” (Stad Leuven, 2018).

Ouders hebben aangegeven dat ze het overzicht kwijt zijn over wat er nu allemaal mogelijk is in de stad. Een duidelijkere communicatie is dus een must, zoals werd aangehaald bij de werkpunten.

Doelstelling 8

“De **openbare ruimte** in Leuven is kind- en jongerenvriendelijk” (Stad Leuven, 2018). Hierbij wordt ingezet op o.a. mobiliteit, inrichting van publieke ruimte, groene en avontuurlijke speelplaatsen en worden **onveilige** schoolbuurten aangepakt.

Om hierop in te zetten, zijn er meer **fietsstraten** en **schoolstraten** op komst in de stad. Schoolstraten zijn autoluw, maar worden afgesloten tijdens het begin en einde van de schooldag (Emma). Daarnaast zijn er plannen om Leuven ooit **autovrij** te maken. Momenteel zit men nog in de eerste fase, waarbij men gebruik maakt van verkeersslussen. In de volgende fase zal dit worden uitgebreid door bepaalde straten verkeersvrij te maken. Zo gaat men telkens een stap verder tot er zo weinig mogelijk auto's binnen de ring kunnen. Dit proces gebeurt in fases, zodat er voldoende tijd is om alles op elkaar af te stemmen. Men moet hierbij ook rekening houden met horeca, ervoor zorgen dat mensen hun onderneming in Leuven willen houden, parkeerzones, ... Dit is allemaal nog heel experimenteel en er wordt gekeken wat werkt en wat niet (Emma).

Volgens Emma is de stad is ook bezig met het opmaken van een **verbindingswefsel** met een focus op de mobiliteit van kinderen en jongeren. Leuven probeert bij dit plan niet alleen een focus te leggen op de fysieke ruimte, maar ook op de **sociale** ruimte. Hierbij wordt er vertrokken van wat er al aanwezig is: waar hangen mensen rond, waar ontmoeten mensen elkaar, ...

Volgens Emma probeert de stad eveneens in te zetten op **spel- en beweegprikkels** om het buitenspelen terug aantrekkelijk te maken. Spelprikkels zijn kleine ingrepen in de stad die kinderen stimuleren om te spelen en die niet specifiek een speeltuig zijn, zoals bijvoorbeeld waterspeelfonteinen of bespeelbare kunst. Bij speeltuigen bepaalt de vormgeving ervan hoe kinderen moeten spelen en ze zijn niet stimulerend voor de verbeeldingskracht van kinderen, mijns inziens. *“Kinderen kunnen out of the box denken, maar je moet ze het ook aanreiken om out of the box te kunnen denken,”* vertelt Emma. De stad probeert volgens haar veel minder speeltoestellen te bouwen en meer te focussen op beleving omdat dit meer op lange termijn kan werken. Beweegprikkels stimuleren kinderen om te bewegen. Daarvoor is de stad bezig met het uitbreiden van beweeginfrastructuur, met o.a. parcours en BMX- en skateparken.

Wat goed is voor kinderen en jongeren, is vaak ook goed voor bijvoorbeeld **mensen op leeftijd**. Als er een openbaar speelterrein is, houdt de stad er volgens Emma rekening mee dat er ook ruimte moet zijn voor ouderen om erbij te zitten. Daarnaast wordt er een wijkoverleg uitgebouwd omtrent **hangjongeren**, dit om de samenhang in de gemeenschap te verbeteren (Stad Leuven, 2016).

Bij het opnieuw aanleggen van (speel)terreinen wordt vooral gebruik gemaakt van een **participatieproces**. De kinderen worden bevestigd, maar de stad is wel van mening dat de stadsdiensten het proces enigszins zelf in handen moeten nemen. Vooral de invulling van de ruimte wordt mee door hen bepaald, vertelt Emma: dingen die ze graag willen worden dan geïnterpreteerd en wat realistisch is wordt meegenomen in het ontwerp. Daarnaast vraagt een speelterrein aanleggen veel tijd *“en de kinderen die je nu ondervraagt kunnen soms niet spelen op dat speelterrein. Dat kan pas binnen 4 jaar. Dat is veel hé, als je iemand ondervraagt op zijn 6 jaar. Op je 6 jaar dat is een heel andere manier dan je op 10 jaar speelt.”*

Doelstelling 9

“Infrastructuur en gebouwen zijn kind- en jongerenvriendelijk” (Stad Leuven, 2018). Deze doelstelling gaat vooral over binnenruimtes die tijdelijk of permanent kunnen gebruikt worden door kinderen en jongeren, zoals bijvoorbeeld de Oude Stelplaatsen van De Lijn. Daarnaast wordt kindvriendelijkheid gestimuleerd bij winkels, horeca of diensten.

Goede projecten

Projecten die goed lopen, zorgen ervoor dat de mensen van de stad die met kindvriendelijkheid bezig zijn, serieus genomen worden. Een **goed voorbeeld** volgens Emma is een project van Leuven 2030 (zie voetnoot 8 p.60), waarbij jongeren samen met de werkers van de groendienst in een nacht van het Martelarenplein een groene plek maakten. Dit heeft er volgens haar voor gezorgd dat mensen dachten: met jongeren kan je wel iets boeiend en productief doen. Goede projecten zorgen ervoor dat je een goede **samenwerking** krijgt waarop je verder kan bouwen.

Dit wordt beaamd door een medewerker van de groendienst:

“Ik ben het meest trots op de tuin op het Martelarenplein dat we (de groendienst) samen met de jonge Klimaatambassadeurs hebben aangelegd, op één nacht tijd. Het enthousiasme van deze jonge mensen gaf mij en mijn ploeg veel goesting en inspiratie om aan zo'n projecten te werken. Het zorgt ervoor dat we nu voor grotere events in de stad

dergelijke tuinen midden in de stad aanleggen. Meewerken aan “Leuven, kind- en jongeren-stad” zorgt ervoor dat meer diensten op elkaar betrokken zijn. We werken meer samen en jongeren en kinderen hebben een stem in de projecten van de stad.”

Hugo Dams, werkleider groendienst (Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019)

De stad Leuven heeft een masterplan opgesteld voor de Centrale Werkplaatsen¹⁰ van Kessel-Lo. Dit project is naar de mening van Emma het sterkste project op **ruimtelijk** en **kindvriendelijk** vlak in Leuven. Op deze site bevinden zich publieke functies zoals een jeugdcentrum, een ontmoetingsruimte, ... Het is een groot openbaar domein met pleinen en een park (Stad Leuven, 2019a). Daarnaast komt er ook een hoogbouwproject met woningen voor gezinnen, ‘t **Wisselspoor** (AGSL, 2019a). ASGL¹¹ profileert dit project als kind- en gezinsvriendelijk en wil hiermee een antwoord bieden aan de steeds stijgende vraag naar kwaliteitsvolle woningen, zonder dat hierbij groen of openbare ruimte verloren gaat. Daarnaast kan het project bijdragen aan een **verjonging** van de stad. AGSL heeft voor dit ontwerp samengewerkt met Kind en Samenleving en het architectenteam URA. De bewoners hebben bij dit project mee inspraak over de inrichting van de gemeenschappelijke ruimtes. Volgens Emma werd bij dit project niet vertrokken vanuit participatie *“want die kinderen gaan daar niet wonen”* (Emma). Mensen huren een woning als die er is, maar *“je hebt geen kinderen om te bevragen om in die woning te gaan wonen”*.

“Een voorbeeldproject, want ondanks de hoge dichtheid biedt ‘t Wisselspoor een antwoord op de droom van klassieke verkavelingsbewoners. Realiseer je dat programma in de vorm van laagbouw, dan heb je maar liefst acht voetbalvelden nodig. Het is een gestapeld dorp!”

Leo Van Broeck, Vlaams Bouwmeester (Janssens, 2019)

Ten slotte wordt volgens Emma de **Vaartkom**¹² heel sterk als kindvriendelijk beschouwd door de ingrepen die er gedaan zijn: fietsverkeer, een groot park, ... Toch was dit niet specifiek bedoeld als kindvriendelijk project.

5.3. REFLECTIE

De visie van de stad Leuven is gebaseerd op de Kinderrechten en volgt dus een **rechten-gebaseerde** benadering (Bishop & Corkery, 2017).

In wat volgt worden de bevindingen geordend met behulp van de belangrijke termen uit het theoretisch kader (zie Tabel 1).

¹⁰ De Centrale Werkplaatsen is een naam voor de leegstaande historische **spoorweghallen** in Kessel-Lo, waar een tijdelijke ontmoetingsplek is opgericht voor 5 jaar. In deze hallen kunnen mensen terecht voor evenementen, activiteiten, eetstandjes, ... Naast de hallen is er een grasveld en een plein waar verschillende formele en informele activiteiten kunnen plaatsvinden (Stad Leuven, 2019a).

¹¹ Autonoom Gemeentebedrijf Stadsontwikkeling Leuven (AGSL) is een dochteronderneming van de stad Leuven. Ze werken samen met publieke en private partners aan stadsvernieuwing en stadsontwikkeling in Leuven (AGSL, 2019b).

¹² De Vaartkom is een stadvernieuwingproject van de stad Leuven dat zich situeert rond de Vaart en de Dijle. Het is een levendige groene stadswijk met een mix van oude en nieuwe gebouwen, nieuwe parken en een herinrichting van straten en pleinen (Stad Leuven, 2019b).

Firstspace

De stad Leuven zet sterk in op het kindvriendelijk maken van de *Firstspace* (Soja, 1996), aangezien **jeugdruimte** een belangrijk werkpunt blijkt voor de stad. Dit kan men vooral zien in doelstellingen 7, 8 en 9 van het actieplan. Volgens Emma is het gemakkelijker om hieraan te werken dan bijvoorbeeld aan het psychisch welzijn.

Secondspace

De stad Leuven zet ook in op de *affordances* (Gibson, 1979) van *third places* (Oldenburg, 1989). Een voorbeeld hiervan is het integreren van spel- en beweegprikkel op verschillende plaatsen in de stad. Op die manier is de kans groter dat kinderen mogelijkheden (*affordances*) ontdekken op plaatsen waar ze anders niet zouden bijkomen. Uiteraard hangt het herkennen van deze spel- en beweegprikkel als *affordances* af van de interpretatie van het kind (Rasmussen & Smidt, 2004). De **ervaring** van een omgeving kan niet afzonderlijk gezien worden van de persoon die erin leeft (Raittila, 2012). Kinderen genereren hun eigen stedelijke omgeving doorheen hun persoonlijke interpretatie. De interpretaties zijn echter niet onafhankelijk van de bestaande omgeving (Soja, 1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012). Daarom blijft het belangrijk om belevingsonderzoek te doen met kinderen, zodat op de beleving van kinderen en jongeren ingespeeld kan worden.

Mijns inziens wil een **autovrij** Leuven niet vanzelf zeggen dat dit positief is voor kinderen. Niet alle kinderen kunnen al lange afstanden afleggen te voet of met de fiets. Daarnaast kan een autovrije binnenstad een probleem geven voor **kinderen met een beperking**, die niet voor de deur kunnen afgezet worden, of die niet gemakkelijk het openbaar vervoer kunnen nemen. Er wordt vermeld dat de stad Leuven het minder goed doet op vlak van kinderen met een **beperking**. De stad weet dus waaraan moet gewerkt worden. Als de stad inclusiever wordt naar mensen met een beperking toe, kunnen ook deze mensen *affordances* (Gibson, 1979) zien in hun stad en kan het bijdragen tot hun beleving of *Secondspace* (Soja, 1996). Naar mijn mening is het daarom belangrijk dat bij het **autovrij** maken van Leuven, ook met hen wordt rekening gehouden. Bijvoorbeeld het aanbieden van een parkeerkaart voor mensen met een beperking zodat ze vrij in de stad kunnen rijden, zou een oplossing kunnen zijn. Wat goed is voor kinderen en jongeren, is vaak ook goed voor bijvoorbeeld **mensen op leeftijd**. Bij het autovrij maken van Leuven, worden ook oudere mensen die niet goed te been zijn, benadeeld. Dit probleem zou men bijvoorbeeld kunnen oplossen met een kleine bus voor mensen die zichzelf niet meer goed kunnen verplaatsen.

Thirdspace

De bevindingen die vallen onder *Thirdspace*, worden geordend volgens enkele spanningsvelden.

Spanning tussen enkele deelnemers en een hele groep

Een aantal elementen roepen vragen op, zoals wat er vermeld werd over een bepaald project waarbij niet vertrokken werd vanuit **participatie** omdat de bevroegde kinderen er niet gaan wonen. Bij deze redenering stel ik me vragen. Is het van belang welke kinderen in de woning gaan wonen? Zouden we niet van de kinderen die meedoen, dingen kunnen leren over alle kinderen van die leeftijdsgroep?

Spanning tussen huidige en toekomstige gebruikers

Daarnaast zouden bij **langdurige** projecten (zoals het aanleggen van een speelterrein) kinderen die aan het begin van het project bevestigd worden geen representatief beeld geven over wat nodig is. Als reden hiervoor wordt vermeld dat deze kinderen wanneer het project af is, ouder zullen zijn dan op het moment dat ze bevestigd werden en daar niet meer (of anders) zullen spelen. De **beleving** van kinderen die meedoen aan een participatieproces, onderdeel van de **Secondspace** (Soja, 1996), is volgens mij ook van toepassing voor andere kinderen van dezelfde leeftijd, ongeacht wanneer het project in gebruik wordt genomen. Daarom stel ik me de vraag hoe de stad hiermee kan omgaan, zonder de diversiteit binnen een groep te miskennen.

Spanning tussen jong en oud

Daarnaast wordt er een wijkoverleg uitgebouwd omtrent **hangjongeren**, dit om de cohesie in de gemeenschap te verbeteren (Stad Leuven, 2016). **Third places** en **overgangszones** zorgen voor natuurlijke relaties en interacties. Deze interacties zijn meer universeel (bijvoorbeeld doorheen leeftijdsgroepen), vaak spontaan, informeel, dagelijkse ontmoetingen en relaties met niet-familieleden (Gardner, 2011). **Hangjongeren** bevinden zich vaak in de overgangszones. Hieruit blijkt dat overgangszones niet enkel relevant zijn voor oudere mensen (cf. Gardner, 2011), maar ook voor jongeren. Volgens Gardner (2011) zijn deze ruimtes vooral relevant voor oudere mensen. Dit kan een reden zijn waarom hangjongeren vooral oudere mensen ontstemmen, net omdat deze overgangszones zo belangrijk zijn voor hun sociale interacties.

Er wordt aangehaald dat de ideeën die kinderen hebben bij een participatieproces worden **geïnterpreteerd** door volwassenen en dat enkel wat zij **realistisch** vinden, wordt meegenomen in het ontwerp. Zoals Raittila (2012) aangeeft, maken kinderen zelf al een interpretatie van hun omgeving. Kinderen weten hoe ze een stedelijke omgeving moeten gebruiken. Ze kennen de openbare en verborgen regels die ermee verbonden zijn, of de **Thirdspace** (Soja, 1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012). Omdat kinderen de gebruikers gaan zijn van het project, lijkt het me belangrijk dat hun interpretatie niet wordt geherinterpreteerd door volwassenen, aangezien zij de stedelijke omgeving anders gebruiken. Daarnaast kan participatie van kinderen ontwerpprocessen sterk verbeteren door het bijbrengen van meer creativiteit en een frisse kijk op het ontwerp (Cilliers & Timmermans, 2014; Parnell & Patsarika, 2014; Derr, 2015, zoals aangehaald in Derr & Tarantini, 2016). Daarom vraag ik me af of niet-realistische ideeën ook geen inspiratie zouden kunnen zijn voor de stad? Geven niet alle ideeën van kinderen aan wat ze willen, ook de niet-realistische?

6. TWEE OUDERS

In het kader van mijn onderzoek, heb ik ervoor gekozen om twee ouders te interviewen. Hoewel voor mij het perspectief van de kinderen het belangrijkste is, zijn ook ouders **belangrijke actoren** in de omgeving van kinderen. Daarom onderzoek ik wat hun perspectief is op een kindvriendelijke stad. Er worden slechts twee ouders geïnterviewd aangezien me dit voldoende lijkt in een onderzoek waar de focus ligt op het perspectief van kinderen. Uiteraard wil dit niet zeggen dat de bevindingen veralgemeend kunnen worden voor alle ouders.

6.1. METHODOLOGIE

Als bijkomende informatie voor mijn onderzoek deed ik een **semigestructureerd** interview met de ouders van één van kinderen die meegewerkt heeft aan mijn onderzoek. Ik heb deze ouders geselecteerd omdat ze familie zijn van mij.

Voor het interview wordt een **interview guide** opgesteld. De vragen hebben een focus op kindvriendelijkheid op **ruimtelijk** vlak. Er wordt o.a. gepeild naar de mening van de ouders over de huidige stad en wat ze zouden willen behouden of veranderen. Deze vragen worden zowel algemeen gesteld, als toegepast op de stad **Leuven** waar ze woonachtig zijn.

Er wordt een **informed consent** formulier opgesteld voor de geïnterviewden, met de optie om anoniem te blijven. De geïnterviewden hebben er niet voor gekozen om anoniem te blijven. Toch wil ik hun anonimiteit behouden, aangezien het niet relevant is voor dit onderzoek welke ouders van welk kind geïnterviewd werden. Daarom worden ook namen van de genoemde locaties in de buurt (zoals parken, speeltuinen, ...) niet vermeld.

Het interview wordt opgenomen met een **audiorecorder** en vervolgens **getranscribeerd**. Het interview heeft één uur in beslag genomen, zoals vooropgesteld. De ouders worden samen geïnterviewd, op die manier kunnen ze elkaar aanvullen en/of tegenspreken.

De transcripties worden volledig gelezen en er wordt gezocht naar nieuwe **veelvoorkomende thema's**, naast de thema's die reeds gevonden zijn in Hoofdstuk 4 bij het onderzoek met de kinderen.

6.2. BEVINDINGEN

De thema's spel en sport, autonome mobiliteit, natuur, milieu, verkeer en mobiliteit, gebouwen, veiligheidsgevoel, sociale interactie met onbekenden, bekenden en dieren kwamen naar boven. Een nieuw thema dat terugkwam in het interview, is **participatie**.

De geïnterviewde ouders zijn heel **positief** over de stad Leuven. De compactheid, het grote aanbod aan faciliteiten, ... maken van de stad een goede stad om als gezin met kinderen te wonen. In de volgende secties komen er enkele negatieve aspecten van de stad naar boven, maar volgens de ouders wegen deze negatieve aspecten niet op tegen de positieve.

De **compactheid** van de stad is een voordeel omdat alle **faciliteiten** in overvloed aanwezig zijn en omdat je alles met de **fiets of te voet** kan doen. Dit maakt de stad heel aantrekkelijk voor verschillende groepen mensen, zoals studenten, gezinnen, werkende mensen, ... Dit draagt uiteraard ook bij aan de drukte in de stad.

6.2.1. OMGEVING

In deze sectie worden thema's die gaan over elementen uit de stedelijke omgeving toegelicht.

Natuur

Over het algemeen zijn de ouders heel tevreden over de nabijheid van natuur. Ze geven aan dat er meerdere bossen vlakbij zijn. Volgens de ouders zou het voordelig zijn voor kinderen als er wat **meer groen** zou zijn in het **centrum**. Er is wel een stadspark, maar dat wordt vooral gebruikt door studenten en is volgens de ouders minder geschikt voor kinderen omdat er niets is om te spelen.

Meer gemeenschappelijke tuinen zou een goed idee zijn volgens de ouders. De meeste mensen in de stad wonen in rijhuizen met kleine tuinen. Als (een deel van) de tuinen gemeenschappelijk gemaakt zouden worden, dan kunnen kinderen (en volwassenen) genieten van een grotere tuin. Deze maatregel vergt wel goede afspraken volgens de ouders.

Milieu

De ouders voelen zich er niet goed bij om langs drukke wegen te fietsen omwille van de **uitlaatgassen** en **het fijn stof**. Ze denken hierbij aan de **gezondheid** van hunzelf, maar vooral aan de gezondheid van hun kinderen. Zeker plaatsen waar veel file is, zouden ze eigenlijk liever willen vermijden. Dit vinden ze nog een reden te meer om het centrum verkeersvrij te maken.

Verkeer en mobiliteit

Een van de aspecten van de stad die ze eerder een **nadeel** vinden, is het feit dat de stad Leuven een **studentenstad** is. Studenten zouden volgens hen te snel en gevaarlijk fietsen, waardoor hun kinderen in gevaar komen

De staat van de **voetpaden** is een punt waar nog aan kan gewerkt worden in de stad volgens de ouders. Vaak zijn de voetpaden niet breed genoeg, zeker als er ook nog eens fietsen geparkeerd staan op het voetpad. Daarnaast is de **ondergrond** op verschillende plekken niet effen genoeg, waardoor het met een kinderwagen moeilijk wordt om zich te verplaatsen door de stad zonder het kind wakker te maken. Dit geldt niet alleen voor voetpaden, maar ook voor fietspaden. Bovendien fietsen kleine kinderen vaak op het voetpad, wat door deze redenen verhinderd wordt.

De ouders vinden de grote **drukke** een probleem in de stad. Zeker voor beginnende fietsers maakt dit het moeilijker om zich veilig doorheen de stad te verplaatsen. Naast studenten zijn er ook veel scholieren en werkende mensen, en dat maakt dat er in de stad een mix van verschillende verplaatsingsmiddelen ontstaat: fietsen, bromfietsen, auto's...

In het centrum van de stad rijden veel **lijnbusen**, waar de ouders niet tevreden over zijn. Volgens hen rijden de bussen veel te gevaarlijk en te dicht bij de fietsers, aangezien de straten hier niet op voorzien zijn. De ouders geven aan dat ze zich onveilig voelen en dat ze bezorgd zijn om hun kinderen. Kleinere bussen zouden beter zijn volgens hen. Een van de ouders vermeldt ook dat de bussen meestal niet volledig bezet zijn, behalve tijdens de piekuren.

De ouders vinden de voorkant van het **station** heel verwarrend, vooral voor kinderen. Voor het stationsgebouw zijn twee pleinen met ertussen een weg die enkel gebruikt wordt door bussen en

taxi's. Er zijn geen zebrapaden en het is onduidelijk hoe je moet oversteken. De taxi's rijden ook op het plein, wat voor verwarring kan zorgen bij kinderen.

Als ik hen vertel over de plannen van de stad Leuven om in de toekomst het centrum zo goed als volledig **verkeersvrij** te maken, vinden ze dit **positief**. Dit kan er echter wel voor zorgen dat sommige mensen het centrum moeilijker kunnen bereiken (mensen met een beperking, mensen op leeftijd, mensen die niet goed te been zijn, ...). Hiervoor kunnen volgens de ouders **uitzonderingen** gemaakt worden, zodat deze mensen gemakkelijk tot aan hun bestemming geraken. Het feit dat dit ook moeilijkheden zouden kunnen opleveren voor handelszaken, vinden ze geen punt. *"Ik zou dat echt wel eens willen zien op basis van cijfers, want ik geloof dat niet. Dat dat zo ... dat het daar zo zou onder lijden."* (Vader). Voor hen geldt *"hoe minder verkeer, hoe beter"* (Vader). Dit zou niet enkel een verbetering zijn voor de zwakke weggebruikers, maar ook voor de autobestuurders. Er zijn zoveel dingen waar je mee moet rekening houden: voetgangers, fietsers, ... wat het ook voor een autobestuurder moeilijker maakt om zich in de stad te verplaatsen. Ze beseffen dat het niet mogelijk is om overal het drukke verkeer te weren, maar volgens hen zijn er nog andere mogelijkheden, zoals eenrichtingsverkeer maken van bepaalde wegen. Zo komt er ook meer ruimte vrij voor goede fietspaden.

Volgens de geïnterviewden is er een tekort aan **parkeerplaatsen**. Deze parkeerplaatsen zouden zich best situeren buiten het centrum, zodat er minder auto's in het centrum rijden. Als er minder auto's rijden in de stad, zal er ook meer plaats vrijgemaakt kunnen worden voor **fietsenstallingen**. Nu worden veel fietsen geparkeerd op voetpaden. Het recent heringerichte plein in het centrum, dat nu bijna volledig verkeersvrij is, vinden ze een goed voorbeeld. Op andere plaatsen, zoals wandelstraten, is het soms niet zo duidelijk waar men wel of niet mag fietsen. De ouders pleiten ook voor meer **fietsstraten**. In de buurt van *De School* (cf. Hoofdstuk 3) is er een **voetgangers- en fietsersbrug** (zie Figuur 31). Momenteel zijn er werken aan deze brug, waardoor vele ouders met hun kinderen langs een drukke weg naar school moeten fietsen. Hieruit blijkt dat zo'n voetgangers- en fietsersbrug heel veel kan betekenen voor jonge gezinnen. Volgens de geïnterviewde ouders zouden deze op meer plaatsen mogen zijn.

Gebouwen

Volgens de ouders zou het beter zijn als men dieper en hoger kon bouwen. Op die manier kunnen ook grotere gezinnen hun plaats innemen in de stad en genieten van het grote aanbod aan faciliteiten.

6.2.2. PERSOONLIJKE ASPECTEN

De ouders zijn niet tevreden over de veiligheid van hun kinderen in de stad Leuven. Hiermee doelen ze vooral op de **verkeersveiligheid** (cf. supra 'verkeer en mobiliteit').

Als het gaat over kinderen die **verloren lopen**, dan stellen ze voor dat er met **herkenningspunten** zou gewerkt kunnen worden, zoals in veel kuststeden van toepassing is. Andere mogelijkheden die ze geven is werken met kleurrijke wegwijzers die meer op kinderen gericht zijn, of een soort paniekknop.

Een ander aspect van veiligheid dat ze vermelden is **verlichting**. Dit zou volgens hen beter kunnen in de stad Leuven.

In de buurt van hun woning is er recent een park aangelegd. Hierover zijn de ouders heel enthousiast. In de buurt wonen veel gezinnen die ervan gebruik kunnen maken. In dit park bevinden zich picknicktafels, banken, een speeltuin, ... Echter, naast de speeltuin is er een **hondenweide** aangelegd. Op die manier kunnen mensen hun kinderen laten spelen terwijl ze hun hond uitlaten. Toch stuit dit op veel onbegrip bij de ouders omdat ze hun zorgen maken over gevaarlijke honden vlakbij de speeltuin.

Ondanks enkele bezorgdheden, vermijden ze het **centrum** niet. Meer nog, als ze een moment vrij hebben gaan ze hier graag met hun kinderen naartoe om bijvoorbeeld een ijsje te eten.

6.2.3. ACTIVITEITEN

In deze sectie worden thema's die gaan over activiteiten of *affordances* uit de stedelijke omgeving toegelicht.

Spel en sport

De ouders zijn zeer tevreden over het **aanbod** van speeltuinen, parken en bossen in de nabije omgeving. Op nog geen kilometer afstand hebben ze keuze uit verschillende plaatsen die mogelijkheden bieden tot sport en spel. Zelf zijn ze woonachtig net buiten het centrum van Leuven, vlak bij *De School* en ze vinden dat er in het centrum een kleiner aanbod is op het vlak van spelen. Ze missen speeltuinen in het **centrum** waar je tijdens het shoppen even met je kinderen kan spelen.

Over de pleinen in het centrum zijn de ouders positief. Ze verwijzen naar een recent heraangelegd plein in het midden van de stad. Aan dit plein is een grote **waterspeelfontein** toegevoegd. Ze merken dat kinderen dit heel plezierig vinden en zien er vaak kinderen spelen. Rondom dit plein zijn de wegen ook zo goed als verkeersvrij gemaakt, wat bijdraagt tot de veiligheid van kinderen (en volwassenen).

In de leegstaande historische **spoorweghallen** aan de rand van het centrum is er een tijdelijke ontmoetingsplek opgericht voor 5 jaar. In deze hallen kunnen mensen terecht voor evenementen, activiteiten, eetstandjes, ... Naast de hallen is er een grasveld en een plein waar verschillende formele en informele activiteiten kunnen plaatsvinden. Het project wordt geassocieerd met **kindvriendelijkheid**. De ouders bevestigen dit door aan te geven dat ze deze plek ook heel aangenaam vinden om met de kinderen naartoe te gaan. Als ik vermeld dat kinderen vaak niet veel nodig hebben om te kunnen spelen (enkel 'spelprykkels'), wordt dit project als voorbeeld gegeven. Het plein heeft een heuvel en er liggen stenen, wat niet speciaal lijkt, maar toch worden de kinderen hierdoor aangetrokken. Graag zouden ze een dergelijk project ook in het centrum zelf zien.

De ouders vinden dat het concept van de **speelstraten** anders georganiseerd zou moeten worden. Ze vinden dat er te vaak en te lang speelstraten zijn. Vaak zitten er maar twee kinderen te spelen voor een korte tijd, hoewel de speelstraten van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat ter beschikking worden gesteld. Het zou fijner zijn als de speelstraten minder frequent werden georganiseerd en als ze dan georganiseerd worden, dat de hele buurt kan meedoen. *"Maak het gewoon beperkter en minder frequent, dat maakt het specialer"* (Vader). Het concept op zich vinden ze wel goed en ze merken dat de kinderen dit fijn vinden.

In de buurt van hun woning is een speeltuin waar de moeder aangeeft dat ze er niet veel komt omdat er niet veel te doen is. De vader nuanceert dit door aan te halen dat er ook een voetbalveld is. Het is een oud speeltuintje dat een minder gezellige sfeer heeft.

Autonome mobiliteit

De ouders geven aan dat ze bij het zich verplaatsen door Leuven, hun kinderen niet uit het oog kunnen verliezen door de **drukke**. Ze zouden hun kinderen pas alleen naar school of naar het centrum laten gaan vanaf het middelbaar. De grootste reden hiervoor is (het gebrek aan) **verkeersveiligheid**. Daarnaast geven ze aan dat er toch ergens ook een bezorgdheid is dat een vreemde hun kind zou meenemen.

Ondanks hun bezorgdheden, vermoeden ze wel dat hun kind **in staat** zou zijn om alleen naar het centrum te gaan. Ze geven zelf wel aan dat ze heel voorzichtig zijn op dat vlak. Toch zijn ze minder voorzichtig als de ouders erbij zijn, want ze vertrouwen nog te veel op hun ouders. Volgens de geïnterviewden zouden de kinderen **voorzichtiger** zijn moesten ze zich alleen verplaatsen in de stad.

Toch heeft het wonen vlakbij een centrumstad ook voordelen, want op het platteland zouden ze naar eigen zeggen nog meer bezorgd zijn over de veiligheid van hun kinderen. Een reden hiervoor is dat er in een stad meer **controle** is, waardoor bijvoorbeeld autobestuurders zich meer houden aan de snelheden.

Participatie

Wanneer ik de ouders vraag of zij of hun kinderen ooit al hebben meegedaan aan een participatief proces in een nieuw project, wisten ze niet goed wat ik bedoelde met de term 'participatie'. Ze vermoedden wel dat hun kind zo'n proces al heeft meegemaakt in de school.

6.2.4. SOCIALE INTERACTIE

De ouders zijn enigszins bezorgd dat er een vreemde hun kind zou meenemen. Dit zorgt er onder meer voor dat ze niet zomaar hun kinderen alleen zouden laten rondlopen in de stad.

Een van de belangrijkste aspecten die een stad nodig heeft zodat kinderen er goed kunnen leven, is volgens de vader **andere kinderen**. In de stad Leuven is dit geen probleem volgens hem vanwege het grote aantal jonge gezinnen.

Zoals eerder vermeld, maken ouders zich zorgen over ontmoetingen van hun kinderen met gevaarlijke honden.

6.3. REFLECTIE

In deze sectie wordt gereflecteerd op de bevindingen aan de hand van het theoretisch kader (zie Tabel 1). De reflectie wordt gestructureerd aan de hand van de termen die in dat kader werden aangehaald.

Firstspace

Een groot aanbod aan speeltuinen, parken en bossen in de nabije omgeving is van belang in een kindvriendelijke stad. Het is belangrijk dat dit **aanbod** ook beschikbaar is in het centrum van een stad. Daarnaast blijkt uit het interview dat pleinen een belangrijke plaats kunnen zijn voor kinderen. Ook deze **third places** (Oldenburg, 1989) hebben potentieel voor spel, fysieke activiteit onafhankelijkheid, exploratie en socialisatie (Carroll et al., 2015). Toegevoegde elementen zoals een waterspeelfontein, kunnen de plaats nog aantrekkelijker maken voor kinderen. Daarnaast is het belangrijk dat de plaats veilig is en beschermd van het verkeer.

Speelstraten zijn een goed concept om bij te dragen aan de ontwikkeling van kinderen. Het is wel belangrijk dat deze speelstraten niet te vaak of te lang worden georganiseerd, zodat het spannend blijft voor hen. De speelstraten kan men plaatsen bij de overgangszones (Gardner, 2011). De straat is een **overgangszone** omdat kinderen deze plaats dagelijks passeren. Volgens Gardner (2011) zijn overgangszones minder relevant voor jongere mensen. Op het moment dat de straat een speelstraat wordt, wordt deze overgangszone wel relevant voor kinderen en jongeren. Hierbij kan wel de vraag gesteld worden of een speelstraat nog steeds een overgangszone is, of dat het een **bestemming** is geworden. Daarnaast bestaat er bij een speelstraat ook de kans dat kinderen zich op een **drempel** begeven. Drempels zijn plaatsen dicht bij huis. Het zijn semipublieke ruimtes die zich tussen de private woning en de publieke buurt bevinden, zoals **portieken**, patio's, achtertuinen en balkons (Peace et al., 2005, zoals aangehaald in Gardner, 2011).

In een kindvriendelijke stad moet er volgens de ouders nagedacht worden over de mogelijkheid om dieper en hoger te **bouwen**. Op die manier kunnen ook grotere gezinnen hun plaats innemen in de stad en kunnen ook deze gezinnen genieten van het grote aanbod aan faciliteiten.

In een kindvriendelijke stad is het belangrijk dat er natuur in de **nabijheid** is. Ook in het centrum van de stad is het belangrijk dat iedereen toegang heeft tot groene ruimtes. Naast groene ruimtes zoals parken, zijn gemeenschappelijke tuinen een andere mogelijkheid. Deze gemeenschappelijke tuinen kan men beschouwen als **drempels** omdat het semipublieke ruimtes zijn (Peace et al., 2005, zoals aangehaald in Gardner, 2011). Deze tussenruimtes bieden gemakkelijke en beschikbare mogelijkheden tot sociale interactie, vooral met burens.

Het belangrijkste aspect van veiligheid in een stad is de **verkeersveiligheid**, zoals bleek uit het interview. Dit wordt onder meer beïnvloed door de drukte van het verkeer. Een mix van verschillende verplaatsingsmiddelen zorgt voor **drukke** in een compacte stad. Het is van belang bij een kindvriendelijke stad dat deze drukte wordt aangepakt. Dit kan onder andere door het centrum **verkeersvrij** te maken. Hoewel dit nadelig kan zijn voor onder andere handelszaken en mensen met beperkingen, wordt dit idee positief onthaald door de ouders. Of deze maatregel werkelijk positief zal zijn voor kinderen, moet nog verder onderzocht worden. Daarnaast zijn te weinig ruimte, verwarrende verkeersborden, te veel verkeer, verkeerswerken, ... enkele factoren die een invloed

hebben op de veiligheid. Ook heel belangrijk volgens de ouders, is de staat van de **voetpaden** en **fietspaden**. De ondergrond is vaak niet effen waardoor het met een kinderwagen moeilijk wordt om zich te verplaatsen door de stad zonder een kind wakker te maken.

Secondspace

Daarnaast zijn ouders bezorgd dat kinderen **verloren lopen**. Dit zou kunnen vermeden worden door herkenningspunten, kleurrijke wegwijzers of een paniekknop. Het is reeds aangetoond dat herkenningspunten of **landmarks** even belangrijk zijn voor kinderen als voor volwassenen bij het *wayfinding*-proces (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006). Goede verlichting kan ook bijdragen aan een veilige stad.

Kinderen hebben niet veel nodig en vaak zijn '**spelprikkels**' al genoeg om hen aan te zetten tot spelen. Als kinderen een plaats betreden, kan deze geherinterpreteerd worden als een plek waar men iets kan doen, zoals spelen (Rasmussen & Smidt, 2004).

Uit het interview met de ouders blijkt dat ze soms niet goed kunnen inschatten welke plaatsen **affordances** (Gibson, 1979) kunnen hebben voor kinderen. Volgens hen zijn bijvoorbeeld het stadspark en een bepaalde speeltuin niet aantrekkelijk voor kinderen omdat daar niets te doen is.

Thirdspace

Kinderen worden vaak **beperkt door hun ouders** in het zich alleen verplaatsen doorheen *third places*. Uit de interviews is gebleken dat (het gebrek aan) **verkeersveiligheid** hiervoor de voornaamste reden is. Daarnaast is er ook een bezorgdheid hun kind zou verloren lopen. Dit zou kunnen vermeden worden door herkenningspunten, kleurrijke wegwijzers of een paniekknop. Goede verlichting kan ook bijdragen aan een veilige stad.

De sociale interactie in dit onderzoek is vooral van toepassing op mensen of dieren die ze **onderweg** tegen komen. Volgens Gardner (2011) worden **overgangszones** gebruikt als plaatsen om te interageren met mensen, zelfs al is het maar voor even. Interactie met **onbekenden** baart ouders zorgen uit angst dat hun kind wordt meegenomen. Dit kan ook leiden tot het opleggen van **bepkeringen** aan het kind. Interactie met bekenden, door bijvoorbeeld speelstraten, wordt wel als positief geacht door ouders. De ouders hebben een andere visie op vlak van **dieren** als kinderen en zijn bezorgd om gevaarlijke dieren.

Het zou kunnen dat kinderen **voorzichtiger** zijn als ze zich niet in het bijzijn van hun ouders doorheen de stad verplaatsen. Als hun ouders er wel bijzijn, vertrouwen ze nog te veel op hen. Kinderen hebben veel culturele en sociale kennis over hun omgeving en hoe ze die moeten gebruiken (***Thirdspace***). Ouders hebben meer kennis, maar ze hebben ook een **verantwoordelijkheidsgevoel**, wat kan bijdragen tot de beperkingen die ze hun kinderen opleggen. Uit het interview blijkt dat de ouders hun kinderen wel bekwaam achten om alleen rond te lopen, maar vanuit dit verantwoordelijkheidsgevoel durven ze dit toch niet uit te testen.

De laatste jaren is het belang van het tegengaan van de opwarming van de aarde duidelijk geworden. In deze tijdsgeest (***Thirdspace***) zijn veel mensen hiermee bezig. De ouders zijn hier eerder mee bezig omwille van de **gezondheid** van hun kinderen, die zou kunnen verslechteren door de uitlaatgassen en het fijn stof.

Ten slotte blijkt dat de ouders nog niet in aanraking zijn gekomen met deze **participatieprocessen**. Deze processen zijn van belang voor het respecteren van de Rechten van het Kind.

DEEL 3: SYNTHESE

7. DISCUSSIE

In dit hoofdstuk worden eerst de bevindingen vanuit de verschillende perspectieven besproken door ze met elkaar in verband te brengen. Daarna worden de beperkingen van het onderzoek en mogelijkheden tot verder onderzoek toegelicht.

7.1. VERGELIJKING VAN DE VERSCHILLENDE PERSPECTIEVEN

Na het verzamelen van alle data, breng ik de verschillende perspectieven in **verband** met elkaar. Eerst wordt elk perspectief vergeleken met dat van de kinderen en vervolgens worden de andere perspectieven onderling met elkaar vergeleken. Om deze analyse duidelijker weer te geven, worden de bevindingen daarna gestructureerd volgens de concepten uit het theoretisch kader.

Firstspace

Om de labels te behalen, is het belangrijk dat er aandacht wordt besteed aan de *Firstspace* (Soja, 1996), waarmee de fysieke omgeving wordt bedoeld. Dit blijkt ook uit het onderzoek met de kinderen. De stad Leuven zet daarom sterk in op het kindvriendelijk maken van de *Firstspace*, aangezien **jeugdruimte** een belangrijk werkpunt blijkt te zijn voor de stad.

Kinderen hebben recht op een goede *first place* of thuis (Oldenburg, 1989) en volgens de visie achter de labels is het belangrijk dat er kwaliteitsvolle en betaalbare woningen beschikbaar zijn voor kwetsbare gezinnen (Van Ceulebroeck et al., 2018). De kinderen die meegedaan hebben met mijn onderzoek, zijn allemaal heel enthousiast over hun eigen woningen. Hierbij stel ik me de vraag of kinderen op die leeftijd beseffen of hun woning kwaliteitsvol is. Het zou kunnen dat de kinderen hun woning appreciëren gewoonweg omdat het hun woning is of omwille van hun medebewoners. Anderzijds zou het kunnen dat de kinderen die ik bevroegd heb allemaal in een kwaliteitsvolle woning wonen. Daarnaast blijkt ook uit het onderzoek dat kinderen vaak niets willen veranderen aan hun omgeving, of zich er niet van bewust zijn dat de omgeving verbeterd kan worden.

Indien *first* en *second places* (Oldenburg, 1989) niet beschikbaar zijn, worden het welzijn, de gezondheid en de ontwikkeling van kinderen en jongeren ondermijnd (Van Ceulebroeck et al., 2018). In het onderzoek met kinderen blijkt dat ze meestal enthousiast zijn over hun school, net zoals over hun eigen woningen. Ook hier kan men zich de vraag stellen waarom ze dan net enthousiast zijn.

De *third places* (Oldenburg, 1989) werden met iets minder enthousiasme besproken door de kinderen dan de *first* en *second places*, maar zijn evenzeer belangrijk in hun dagelijkse leven, aangezien deze plaatsen veel bijdragen aan hun ontwikkeling (Carroll et al., 2015). Zowel in de visie van de labels als in de visie van de stad wordt belang gehecht aan deze *third places* in de *Firstspace* (Soja, 1996). Elementen in deze omgeving zijn o.a. publieke ruimte, natuur, milieu en verkeer en mobiliteit. Deze thema's komen ook voor bij het onderzoek met kinderen en bij het interview met de ouders.

Volgens Gardner (2011) zijn deze **overgangszones** (plaatsen die we passeren in de loop van het dagelijkse publieke leven) vooral belangrijk of relevant voor oudere mensen en minder voor kinderen en jongeren, omdat dit voor oudere mensen belangrijke plaatsen zijn voor sociale interactie. Uit zowel het perspectief van de kinderen, als alle andere perspectieven, blijkt dat deze overgangszones wel degelijk relevant zijn voor kinderen en jongeren. Bij het onderzoek naar het perspectief van de zowel de labels als de stad, blijkt dit uit het feit dat kinderen en jongeren in overgangszones

ondervinden wat geschikte **gedragsregels** en **omgangsvormen** zijn (Van Ceulebroeck et al., 2018). Dit kan een reden zijn waarom hangjongeren vooral oudere mensen ontstemmen, net omdat deze overgangszones zo belangrijk zijn voor hun sociale interacties. Uit het onderzoek naar het perspectief van de ouders, blijkt dat overgangszones relevant kunnen worden door het organiseren van bijvoorbeeld **speelstraten**. Bij deze redenering kan wel de vraag gesteld worden of het nog steeds overgangszones zijn, of dat het **bestemmingen** zijn geworden. Uit het onderzoek met **kinderen** blijkt dat overgangszones belangrijk zijn voor het ontwikkelen van **autonome mobiliteit** van kinderen (Björklid, 2004). Daarnaast zien kinderen vaak in overgangszones **affordances** met betrekking tot spelen en sociale interactie.

De ouders zijn in het algemeen tevreden over het **recreatieaanbod** (natuur, speeltuinen, parken, ...) van de stad Leuven, maar vinden het wel belangrijk dat dit aanbod meer beschikbaar is in het **centrum** van de stad. In het onderzoek met de kinderen werden speeltuinen en parken aangehaald als plaatsen om te spelen. Bij het interview met de ouders is het ook gegaan over pleinen. Daarnaast zijn **speelstraten** een goed concept om bij te dragen aan de ontwikkeling van kinderen. Dat blijkt uit zowel het interview met de ouders als het onderzoek met de kinderen. Het is wel belangrijk dat deze speelstraten niet te vaak of te lang worden georganiseerd, zodat het spannend blijft voor kinderen.

In een kindvriendelijke stad moet er volgens de ouders nagedacht worden over de mogelijkheid om dieper en hoger te **bouwen**. Op die manier kunnen ook grotere gezinnen hun plaats innemen in de stad en kunnen ook deze gezinnen genieten van het grote aanbod aan faciliteiten. Uit het onderzoek met de ouders blijkt dat het belangrijk is dat in een kindvriendelijke stad **voetpaden** en **fietspaden** in goede staat zijn, zowel voor kinderwagens als voor jonge fietsers. Rekening houden met kinderwagens, is ook rekening houden met rolstoelen, mensen op leeftijd, ... Wat goed is voor kinderen en jongeren, is vaak ook goed voor bijvoorbeeld mensen op leeftijd of mensen met een beperking. Dit sluit aan bij het principe '**wat goed is voor kinderen, is goed voor iedereen**' (UNICEF, 2018a; Kindvriendelijke Steden & Gemeenten, 2019).

Secondspace

In zowel de visie achter de labels als de visie van de stad wordt belang gehecht aan de **Secondspace** (Soja, 1996), die vorm krijgt wanneer de materiële stedelijke omgeving een verscheidenheid aan ervaringen of indrukken biedt. Hierbij horen ook **affordances** (Gibson, 1979), of wat je kan doen met de ruimte. De labels hechten onder meer belang aan een goede *walkability* in de stad, autonome mobiliteit van kinderen en participatie.

De stad Leuven zet ook in op de **affordances** (Gibson, 1979) van **third places** (Oldenburg, 1989). Een voorbeeld hiervan is het integreren van meer **spel- en beweegprikkelers** op verschillende plaatsen in de stad, in plaats van speeltuigen. Het feit dat de kinderen in natuurlijke omgevingen speelmogelijkheden zien die ze als plezieriger ervaren dan de geplaatste speeltuigen suggereert dat dit een goed initiatief is van de stad. Kinderen hebben niet veel nodig en vaak zijn **spel- en beweegprikkelers** al genoeg om hen aan te zetten tot spelen. Het feit dat de kinderen overal mogelijkheden zagen om te spelen toont aan dat kinderen plaatsen interpreteren op een manier die misschien niet vooropgesteld was. Toch beseffen kinderen dit zelf niet altijd, aangezien ze wel **foto's** maken van plaatsen die specifiek voor spel bedoeld zijn (zoals speeltuinen en parken), maar niet van plaatsen waar ze spontaan begonnen te spelen. Uit de confrontatie tussen de interviews met de ouders en het onderzoek met de kinderen blijkt dat ouders niet altijd zien welke plaatsen **affordances**

kunnen hebben voor kinderen. Voorbeelden hiervan zijn een bepaald park en een bepaalde speeltuin waar volgens de ouders niets te doen is.

Iets waar de stad Leuven nog aan wil werken, is het beter voorzien zijn voor kinderen met een **beperking**. Als de stad inclusiever wordt naar mensen met een beperking toe of oudere mensen die niet goed te been zijn, kunnen deze mensen meer *affordances* (Gibson, 1979) zien in hun stad. Naar mijn mening (en de mening van de geïnterviewde ouders) is het daarom belangrijk dat bij het **autovrij** maken van Leuven, ook met hen wordt rekening gehouden. Het individu vormt de omgeving, maar de omgeving vormt ook het individu (Björklid, 2004). Het is dus belangrijk dat de omgeving mensen ondersteunt en niet beperkt.

De meeste kinderen geven aan dat ze zelf hun weg zouden kunnen vinden in de stad en de twee ouders vermoeden dat hun kind inderdaad hiertoe in staat is. Uit de tekeningen blijkt dat kinderen zich veelal baseren op *landmarks*, vooral **bestemmingen**. Deze *landmarks* hebben eerder een neutrale **betekenis** voor hen, maar zijn belangrijk in het *wayfinding*-proces (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006). Ze geven aan dat er elementen die het **vergemakkelijken** om hun weg te vinden, zoals een landkaart. De genoemde elementen zijn *fine-space* (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006) elementen. *Coarse-space* elementen worden niet opgenoemd. Vooral het drukke verkeer kan het volgens hen **moeilijker** maken om hun weg te vinden. Hoe jonger de kinderen zijn, hoe meer moeite ze hier mee hebben (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006). De ouders zijn wel bezorgd dat hun kind zou verloren lopen. Dit zou kunnen vermeden worden door herkenningspunten of kleurrijke wegwijzers. Het is reeds aangetoond dat herkenningspunten of *landmarks* even belangrijk zijn voor kinderen als voor volwassenen bij het *wayfinding*-proces (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006).

Thirdspace

Het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten wijst op een aantal **uitdagingen** in de huidige maatschappij. Deze kunnen geplaatst worden bij de *Thirdspace* (Soja, 1996). Enkele voorbeelden hiervan zijn veiligheid, vergroening en vergrijzing.

Het belangrijkste aspect van veiligheid in een stad is de **verkeersveiligheid**, zoals blijkt uit het interview met de ouders. Dit wordt onder meer beïnvloed door de drukte van het verkeer. De bezorgdheden van de ouders hieromtrent kunnen **doorgegeven** worden aan hun kinderen. Dit werd ook duidelijk uit het onderzoek met de kinderen. Kinderen worden vaak **beperkt door hun ouders** in het zich alleen verplaatsen doorheen *third places* omwille van verkeersveiligheid, maar ook omwille van *stranger danger* (inclusief dieren). **Sociale beperkingen** (van de maatschappij en van de ouders) zorgen echter voor een reductie in autonome mobiliteit, wat een impact heeft op de vrijheid van kinderen (Freeman et al., 2015). De meeste kinderen geven aan dat ze zelf hun weg zouden kunnen vinden in de stad. Ze hebben kennis over hoe de stedelijke omgeving te gebruiken (*Thirdspace*), wat kan verschillen van hoe een volwassene deze gebruikt (hoewel dat ze deze kennis vooral van hen overkrijgen) (Soja, 1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012). Het zou kunnen dat kinderen **voorzichtiger** zijn als ze zich niet in het bijzijn van hun ouders doorheen de stad verplaatsen. Als hun ouders er wel bijzijn, vertrouwen ze nog te veel op hen.

Vergroening en vergrijzing zijn maatschappelijke uitdagingen die het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten aankaart. Dit leidt tot **spanningsvelden**, zoals bevonden werd in onderzoek naar de stad. Hangjongeren en de manier van werken bij participatieprocessen zijn voorbeelden van de

spanning tussen jong en oud. De labels promoten **participatie** als een manier om kinderen en jongeren te betrekken, zodat ze hun rechten kunnen uitvoeren als burgers om te participeren in beslissingsprocessen die hun leven beïnvloeden (Bishop & Corkery, 2017). De stad Leuven geeft aan dat **participatie** voor hen een belangrijk punt is, maar uit het interview leid ik af dat het vooral een participatieproces is met een **consultatieve benadering** (UNICEF, 2018a). Het zou interessant kunnen zijn om dit te laten evolueren naar een samenwerkende of zelfs een kinderen- en jongerenbegeleide benadering. Wanneer ik de ouders vraag of zij of hun kinderen ooit al hebben meegedaan aan een participatief proces in een nieuw project, wisten ze niet goed wat ik bedoelde met de term 'participatie'. Dit bevestigt het feit dat de **stad** nog moet werken aan zijn **communicatie**, zoals aangehaald in het interview met de medewerker van de jeugddienst.

Wat voor mij verrassend was, is dat zowel kinderen als de ouders bezig zijn met het **milieu**, het klimaat en de opwarming van de aarde. Dit is eveneens een maatschappelijke uitdaging, die **niet** vernoemd werd door het label voor Kindvriendelijke Steden en Gemeenten. Aangezien deze massale aandacht vrij recent is (cf. klimaatbetogingen), zou dit een reden kunnen zijn dat deze uitdaging nog niet vernoemd wordt in het inspiratiekader.

Ten slotte denken kinderen anders dan volwassenen (Soja, 1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012), wat ertoe kan leiden dat volwassenen denken dat het nodig is dat de ideeën van kinderen worden geherinterpreteerd, zoals blijkt uit het onderzoek met de stad. Naar mijn mening kan dit verschil in denken alleen maar een verrijking zijn aan het participatieproces. Uit literatuuronderzoek blijkt bijvoorbeeld dat kinderen als vanzelf **inclusiever** denken dan volwassenen (Derr & Tarantini, 2016).

7.2. BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

Er zijn enkele beperkingen in het onderzoek te vinden. In mijn masterproef is het onderzoek met de kinderen het meest **uitgebreid** omdat ik dat het belangrijkste vond. De andere perspectieven komen minder uitgebreid aan bod, wat ervoor kan zorgen dat ik deze perspectieven niet diepgaand genoeg heb verkend.

De **kinderen** waarmee ik mijn onderzoek heb gedaan, zijn allemaal van dezelfde **leeftijd**. Bijgevolg kan hier iets uit geleerd worden over andere leeftijdsgenoten die in dezelfde context leven. Als hier gesproken wordt over kinderen, gaat het enkel over kinderen van acht à negen jaar. Uiteraard is dat niet representatief voor kinderen van andere leeftijden. Daarnaast mag de **context** van het onderzoek niet vergeten worden. De resultaten van dit onderzoek kunnen niet veralgemeend worden voor de hele wereld. Elke samenleving (land, regio, stad, ...) heeft zijn eigen prioriteiten, ook op vlak van kindvriendelijkheid.

Voor het onderzoek naar de twee **labels**, heb ik vooral vertrouwd op online onderzoek. Ik kan me daarom de vraag stellen of dit ook zo wordt toegepast in de praktijk.

Om een idee te krijgen van de visie van de **stad Leuven**, heb ik slechts één stadsmedewerker geïnterviewd. Dit was iemand van de jeugddienst, maar ik heb geen mensen van andere diensten zoals ruimtelijke ordening, mobiliteit, ... gesproken. Volgens de resultaten van het interview en het online onderzoek, is het wel de bedoeling dat alle diensten dezelfde kind- en jongerenbril ophebben. Bijkomende interviews hadden interessant kunnen zijn om dit te kunnen aftoetsen in de praktijk.

Ten slotte heb ik slechts twee **ouders** geïnterviewd. Men moet er rekening mee houden dat dit niet representatief kan zijn voor alle ouders.

7.3. VERDER ONDERZOEK

Het is belangrijk dat er nog verder onderzoek wordt gedaan naar het perspectief van kinderen. Zoals het label Kindvriendelijke Steden en Gemeenten (2019) aangeeft, is kindvriendelijkheid een proces dat nooit af is. Hiervoor zou men **andere leeftijdsgroepen** kunnen onderzoeken. Daarnaast is het onderzoek heel context-gebonden en kan het in elke **stad** interessant zijn om dergelijk onderzoek te doen.

Bij de belangrijke thema's in de literatuur voor kinderen, kwam ook de **socio-economische status** van kinderen aan bod. In mijn onderzoek is dit niet naar boven gekomen. Daarom kan het interessant zijn om de relatie tussen socio-economische status en wat een stad kindvriendelijk maakt verder te onderzoeken.

Daarnaast lijkt me verder onderzoek naar **spel- en beweegprikkel**s interessant. Er zou kunnen nagegaan worden hoe een stad dit kan implementeren. Aan de andere kant kan de vraag gesteld worden of deze spel- en beweegprikkel s wel nodig zijn, aangezien kinderen overall mogelijkheden tot spelen zien. Het lijkt me ook interessant om te onderzoeken hoe kinderen met deze prikkels omgaan en welke kinderen hier meer of minder gevoelig voor zijn.

Uiteraard zijn de **methoden** die ik heb toegepast, niet de enige mogelijke methoden. Verder onderzoek kan gedaan worden met andere methoden, zoals bijvoorbeeld dat kinderen in groep een kaart of tekening maken in plaats van individueel. Men zou ook kinderen gedurende een langere tijd een camera kunnen meegeven, zodat ze zelf kunnen kiezen waar en wanneer ze foto's maken. Een andere mogelijke piste is om samen met kinderen te werken aan een subjectieve kaart of belevingskaart van hun omgeving. Daarnaast blijft het interessant om verder onderzoek te doen naar nieuwe methoden die andere inzichten zouden kunnen opleveren.

Verder zou het boeiend kunnen zijn om te onderzoeken hoe **participatieprocessen** momenteel in de praktijk worden toegepast en hoe deze zouden kunnen verbeterd worden. Eveneens zou men kunnen onderzoeken welke kinderen hieraan deelnemen en op welke manier kinderen worden betrokken.

Een meer **diepgaand** onderzoek naar de situatie in de stad Leuven zou dit onderzoek kunnen aanvullen. Naast ouders, zouden ook andere mensen die in contact komen met kinderen geïnterviewd kunnen worden, zoals leiders van een jeugdbeweging, leerkrachten, ...

Ten slotte zouden er **andere theoretische kaders** kunnen zijn dan diegene die ik nu gebruikt heb. Andere kaders zouden kunnen leiden tot andere conclusies.

8. CONCLUSIE

De indrukken en ervaringen die kinderen hebben in de omgeving, kunnen hun **beleving** interessanter maken. Kinderen vinden fysieke grenzen spannend en zijn **nieuwsgierig** naar wat erachter ligt. Daarnaast weken de kinderen graag af van de weg, want lopen op de weg is minder interessant dan ernaast. Kinderen hebben niet veel nodig en vaak zijn **spel- en beweegprikkels** al genoeg om hen aan te zetten tot spelen. Uit het onderzoek blijkt dat volwassenen niet altijd zien welke plaatsen **affordances** kunnen hebben voor kinderen. Het feit dat de kinderen overall mogelijkheden (**affordances**) zien om te spelen toont aan dat ze plaatsen interpreteren op een manier die misschien niet vooropgesteld was (door volwassenen). Toch beseffen kinderen dit zelf niet altijd, aangezien ze wel **foto's** maakten van plaatsen die specifiek voor spel bedoeld zijn (zoals speeltuinen en parken), maar niet van plaatsen waar ze spontaan begonnen te spelen.

Volgens Gardner (2011) zijn **overgangszones** (plaatsen die we passeren in de loop van het dagelijkse publieke leven) vooral belangrijk voor oudere mensen en minder voor kinderen en jongeren. Mijn onderzoek suggereert echter dat deze ook relevant zijn voor kinderen en jongeren. Deze overgangszones zijn belangrijk voor hen op vlak van autonome mobiliteit en **affordances** als spelen en sociale interactie. Omdat overgangszones belangrijk zijn voor de sociale interacties van oudere mensen, kan dit een reden zijn waarom hangjongeren hen ontstemmen. De **affordances** die een stad kan bieden voor mensen met een beperking, kinderen die nog niet lang kunnen wandelen, oudere mensen, ... kunnen de **beleving** van de stad voor deze mensen verbeteren. Dit sluit aan bij het principe 'wat goed is voor kinderen, is goed voor iedereen'.

Het label voor Kindvriendelijke Steden en Gemeenten wijst op een aantal **uitdagingen** in de huidige maatschappij. **Vergroening en vergrijzing** zijn twee van deze maatschappelijke uitdagingen en leiden tot spanningsvelden. Hangjongeren en de manier van werken bij participatieprocessen zijn voorbeelden van de spanning tussen jong en oud. Het zou interessant kunnen zijn om de participatieprocessen te laten evolueren van een consultatieve naar een samenwerkende of zelfs een kinderen- en jongerenbegeleide benadering (UNICEF, 2018a). Een andere maatschappelijke uitdaging is **veiligheid**. Kinderen worden vaak **beperkt door hun ouders** in het zich alleen verplaatsen doorheen *third places* omwille van verkeersveiligheid, maar ook omwille van *stranger danger* (inclusief dieren). **Sociale beperkingen** (van de ouders en de maatschappij) zorgen echter voor een reductie in autonome mobiliteit, wat een impact heeft op de vrijheid van kinderen (Freeman et al., 2015). Kinderen hebben kennis over hoe de stedelijke omgeving te gebruiken (*Thirdspace*), wat kan verschillen van hoe een volwassene deze gebruikt (hoewel dat ze deze kennis vooral van hen overkrijgen) (Soja, 1996, zoals aangehaald in Raittila, 2012). Het zou kunnen dat kinderen **voorzichtiger** zijn als ze zich niet in het bijzijn van hun ouders doorheen de stad verplaatsen. Als hun ouders er wel bijzijn, vertrouwen ze nog te veel op hen.

De meeste kinderen geven aan dat ze zelf hun weg zouden kunnen vinden in de stad en de twee ouders vermoeden dat hun kind inderdaad hiertoe in staat is. Uit de tekeningen blijkt dat kinderen zich veelal baseren op **landmarks**, vooral **bestemmingen**. Deze **landmarks** hebben eerder een neutrale **betekenis** voor hen, maar zijn belangrijk in het *wayfinding*-proces (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006). De genoemde elementen die het proces gemakkelijker maken, zijn ***fine-space*** elementen. Hoe jonger de kinderen zijn, hoe meer moeite ze hebben om hun weg te vinden. De ouders zijn bezorgd dat hun kind zou verloren lopen. Het is reeds aangetoond dat herkenningspunten of **landmarks** even belangrijk zijn voor kinderen als voor volwassenen bij het *wayfinding*-proces (Jansen-Osmann & Fuchs, 2006).

Na mijn onderzoek kan ik nog een uitdaging toevoegen: het **milieu**. Het was verrassend hoeveel kinderen en volwassenen bezig zijn met het milieu, het klimaat en de opwarming van de aarde. Dit zou kunnen komen door de huidige tijdsgeest (cf. recente klimaatbetogingen). Door hieraan te denken, denken ze aan hun **toekomst**.

Tijdens mijn onderzoek stelde ik vast dat kinderen vaak niets willen veranderen aan hun omgeving, of zich er niet van bewust zijn dat de omgeving verbeterd kan worden. Door middel van participatieprocessen zouden ze hier wel ervaring mee kunnen opdoen. Kinderen hebben kennis over hoe ze de stedelijke omgeving moeten gebruiken en dit kan verschillen van hoe een volwassene deze gebruikt (hoewel ze deze kennis vooral van hen overkrijgen). Dit kan ertoe leiden dat volwassenen denken dat het nodig is dat de ideeën van kinderen worden geherinterpreteerd. Het feit dat ze anders denken dan volwassenen, kan mijns inziens alleen maar een **verrijking** zijn in participatieprocessen.

REFERENTIES

- AGSL. (2019a). Het project. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://www.agsl.be/nl/het-project>.
- AGSL. (2019b). Organisatie. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://www.agsl.be/nl/over-agsl-0>.
- ARUP. (2017). *Cities Alive: designing for urban childhoods*. London, UK: Arup.
- BATALJONG. (2019). Bataljong. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://bataljong.be>.
- BISHOP, K., & CORKERY, L. (2017). *Designing cities with children and young people: beyond playgrounds and skate parks*. New York, NY : Routledge.
- BJÖRKLID, P. (2004). Children's independent mobility and relationship with open space—studies of 12-year-olds' outdoor environment in different residential areas. *Revista Psihologie Aplicta*, 3, 52.
- CARROLL, P., WITTEN, K., KEARNS, R., & DONOVAN, P. (2015). Kids in the City: Children's Use and Experiences of Urban Neighbourhoods in Auckland, New Zealand. *Journal of Urban Design*, 20(4), 417-436. doi:10.1080/13574809.2015.1044504
- CARROLL, P., WITTEN, K., & STEWART, C. (2017). Children are citizens too: Consulting with children on the redevelopment of a central city square in Auckland, Aotearoa/New Zealand. *Built Environment*, 43(2), 272-289. doi:10.2148/benv.43.2.272
- CELE, S. (2006). *Communicating place: methods for understanding children's experience of place*. (Doctoraat). Stockholm: Stockholm University.
- CHRISTENSEN, P., & O'BRIEN, M. (2004). *Children in the City: Home Neighbourhood and Community*. Taylor & Francis.
- COEMANS, S., VANDENABEELE, J., & HANNES, K. (2018). Een sensorische onderzoeksmethodologie : Implicaties en illustraties vanuit exploratief onderzoek in een Leuvens stadsdeel in ontwikkeling. *Sociologos*, 39(1), 23-47.
- COLLIVER, Y. (2017). From Listening to Understanding: Interpreting Young Children's Perspectives. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(6), 854-865. doi:10.1080/1350293X.2017.1380882
- CONNELL, B. R., JONES, M., MACE, R., MUELLER, J., MULLICK, A., OSTROFF, E., et al. (1997). The principles of universal design.
- COOK, T., & HESS, E. (2007). What the Camera Sees and from Whose Perspective: Fun methodologies for engaging children in enlightening adults. *Childhood*, 14(1), 29-45. doi:10.1177/0907568207068562
- DAVIDSON, E. (2017). Saying It Like It Is? Power, Participation and Research Involving Young People. *Social Inclusion*, 5(3), 228-239. doi:10.17645/si.v5i3.967

- DERR, V., & TARANTINI, E. (2016). "Because we are all people": outcomes and reflections from young people's participation in the planning and design of child-friendly public spaces. *Local Environment*, 21(12), 1534-1556. doi:10.1080/13549839.2016.1145643
- ELDEN, S. (2013). Inviting the Messy: Drawing Methods and "Children's Voices". *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 20(1), 66-81. doi:10.1177/0907568212447243
- FREEMAN, C., VAN HEEZIK, Y., HAND, K., & STEIN, A. (2015). Making Cities More Child- and Nature-Friendly: A Child-Focused Study of Nature Connectedness in New Zealand Cities. *Children, Youth and Environments*, 25(2), 176-207. doi:10.7721/chilyoutenvi.25.2.0176
- GARDNER, P. J. (2011). Natural neighborhood networks - Important social networks in the lives of older adults aging in place. *Journal of Aging Studies*, 25(3), 263-271.
- GLEGG, S. M. N. (2019). Facilitating Interviews in Qualitative Research With Visual Tools: A Typology. *Qualitative Health Research*, 29(2), 301-310. doi:10.1177/1049732318786485
- GREENE, S., & HOGAN, D. (eds.) (2005). *Researching children's experience: methods and approaches*. Sage.
- GUHA, M. L., DRUIN, A., CHIPMAN, G., FAILS, J. A., SIMMS, S., & FARBER, A. (2004). *Mixing ideas: a new technique for working with young children as design partners*. In *Proceedings of the 2004 conference on Interaction design and children: building a community* (pp. 35-42). ACM.
- HORELLI, L. (1998). Creating child-friendly environments: Case studies on children's participation in three European countries. *Childhood*, 5(2), 225-239.
- HUIS VAN HET KIND (2011). Wat is een Huis van het Kind? Geraadpleegd op 5 juni 2019, <http://www.huizenvanhetkind.be/hk/>.
- JANSEN-OSMANN, P., & FUCHS, P. (2006). Wayfinding behavior and spatial knowledge of adults and children in a virtual environment: The role of landmarks. *Experimental Psychology*, 53(3), 171-181.
- JANSSENS, T. (2019). Leuven viert 25 jaar stadsvernieuwing met blik op verleden en toekomst. Geraadpleegd 4 juni 2019, <https://architectura.be/nl/nieuws/30729/leuven-viert-25-jaar-stadsvernieuwing-met-blik-op-verleden-en-toekomst>.
- KABAAL. (2018). Kinderpartij laat haar stem horen! Geraadpleegd op 5 juni 2019, <https://www.kabaalleuven.be/verhaal/kinderpartij-laat-haar-stem-horen>.
- KABAAL. (2019). Over Kabaal. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://www.kabaalleuven.be/over-kabaal>.
- KINDVRIENDELIJKE STEDEN & GEMEENTEN. (2019). Kindvriendelijke Steden & Gemeenten. Geraadpleegd 4 juni 2019, <http://kindvriendelijkestedenengemeenten.be/home>.
- KU LEUVEN. (2019). Wat is Limo? Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://bib.kuleuven.be/collecties-toegang-ontlenen/wat-is-limo>.
- LEUVEN 2030. (2019). Over ons. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://www.leuven2030.be/over-ons>.

- MACE, R. (1985). Universal design: Barrier free environments for everyone. *Designers West*, 33(1), 147-152.
- MIJNLEUVEN. (2016). Want de jeugd weet het beter. Geraadpleegd op 5 juni 2019, <https://www.mijnleuven.be/artikel/want-de-jeugd-weet-het-beter>.
- MILSTEIN, D. (2015). 3.2 Constructing Collaborative Interpretations: Children as Co-researchers in an Ethnographic Study in Argentina. In *International Handbook of Interpretation in Educational Research* (pp. 529-549). Springer, Dordrecht.
- OLDENBURG, R. (1989). *The Great Good Place: Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*. Cambridge, Mass: Da Capo.
- RAITILA, R. (2012). With children in their lived place: children's action as research data. *International Journal of Early Years Education*, 20(3), 270-279. doi:10.1080/09669760.2012.718124
- RASMUSSEN, K., & SMIDT, S. (2004). Children in the neighbourhood: the neighbourhood in the children. In CHRISTENSEN, P. & O'BRIEN, M. (Ed.) (2004). *Children in the City: Home Neighbourhood and Community* (pp. 82-100): Taylor & Francis.
- SOJA, E. W. (1996). *Thirdspace: Expanding the geographical imagination*: Blackwell.
- STAD LEUVEN. (2016). Leuven: Kind- en jongerenstad 2015-2016.
- STAD LEUVEN. (2018). Actieplan "Leuven, kind- en jongerenstad". Geraadpleegd op 4 juni, <https://besluitvorming.leuven.be/publication/18.0327.8927.3396/detail;jsessionId=97FAAF018CBFB6A3D3F428BF8E05DF3C>.
- STAD LEUVEN. (2019a). Centrale Werkplaatsen. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://www.leuven.be/centrale-werkplaatsen>.
- STAD LEUVEN. (2019b). Vaartkom. Geraadpleegd op 5 juni 2019, <https://www.leuven.be/vaartkom>.
- UNFCCC. (2019). The Paris Agreement. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>.
- UNICEF. (1989). Convention on the Rights of the Child.
- UNICEF. (2018a). Child Friendly Cities and Communities Handbook.
- UNICEF. (2018b). Shaping urbanization for children: a handbook on child-responsive urban planning.
- UNICEF. (2019a). Child Friendly Cities Summit. Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://childfriendlycities.org/2019-summit/>.
- UNICEF. (2019b). What is a child-friendly city? Geraadpleegd op 4 juni 2019, <https://childfriendlycities.org/what-is-a-child-friendly-city/>.
- VAN CEULEBROECK, N., REYNAERT, D., & BERKVENS, L. (2018). Inspiratiekader voor een kindvriendelijke stad of gemeente. Departement Cultuur, Jeugd en Media.

WARME STAD. (2019). Wat is een Warme Stad? Geraadpleegd op 4 juni 2019,
<https://www.warmestad.be>.

WITHAGEN, R., & CALJOUW, S. R. (2017). Aldo van Eyck's Playgrounds: Aesthetics, Affordances, and Creativity. *Frontiers in psychology, 8*, 1130-1130. doi:10.3389/fpsyg.2017.01130

YOUTH FOR CLIMATE (2019). Waarvoor staat Youth For Climate? Geraadpleegd op 4 juni 2019,
<https://youthforclimate.be/over-yfc/>